

मन्त्रपुष्पम्

अनुक्रमणिका

गणपत्यथर्वशीर्षोपनिषत्	1
लघुन्यासः	6
श्री रुद्रध्यानम्	6
देवता-स्थापनम्	7
श्रीरुद्रजपः	10
ध्यानम्	11
रुद्रप्रश्नः	14
चमकप्रश्नः	25
पुरुषसूक्तम्	32
नारायणसूक्तम्	35
विष्णुसूक्तम्	37
दुर्गा सूक्तम्	39
श्रीसूक्तम्	40

मेधासूक्तम्	42
अघमर्षणसूक्तम्	44
पवमानसूक्तम्	46
त्रिसुपर्णमन्त्राः	49
आयुष्यसूक्तम्	52
भाग्यसूक्तम्	54
नवग्रहसूक्तम्	55
नक्षत्रसूक्तम्	59
शान्ति-पञ्चकम्	70
घोष-शान्तिः	72
मन्त्रपुष्पम्	77
तैत्तिरीय-आरण्यकम्	80
प्रथमः प्रश्नः — अरुणप्रश्नः	80

सप्तमः प्रश्नः — शीक्षावल्ली	127
अष्टमः प्रश्नः — ब्रह्मानन्दवल्ली	136
नवमः प्रश्नः — भृगुवल्ली	143
दशमः प्रश्नः — महानारायणोपनिषत्	148

ॐ गणानां त्वा गणपतिः हवामहे कविं कवीना-
मुपमश्रवस्तमम्। ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आ नः
शृण्वन्नृतिभिः सीद सादनम्॥ ॐ महागणपतये नमः॥

॥ गणपत्यथर्वशीर्षोपनिषत् ॥

ॐ भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः। भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः।
स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाग्ं संस्तनूभिः। व्यशेम देवहितं यदायुः।
स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः। स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः।
स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः। स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु॥
ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

ॐ नमस्ते गणपतये। त्वमेव प्रत्यक्षं तत्त्वमसि। त्वमेव
केवलं कर्ताऽसि। त्वमेव केवलं धर्ताऽसि। त्वमेव
केवलं हर्ताऽसि। त्वमेव सर्वं खल्विदं ब्रह्मासि। त्वं
साक्षादात्माऽसि नित्यम्॥१॥

ऋतं वच्मि। संत्यं वच्मि॥२॥

अव॑ त्वं॒ माम्। अव॑ वृ॒क्तारम्। अव॑ श्रो॒तारम्। अव॑
 दा॒तारम्। अव॑ धा॒तारम्। अवा॑नू॒चानम॑व शि॒ष्यम्। अव॑
 प॒श्चात्ता॑त्। अव॑ पु॒रस्ता॑त्। अवो॑त्त॒रात्ता॑त्। अव॑ दक्षि॒णात्ता॑त्।
 अव॑ चो॒र्ध्वात्ता॑त्। अवा॑ध॒रात्ता॑त्। सर्वतो मां पाहि पाहि
 सम॒न्तात्॥ ३॥

त्वं वाङ्म॑यस्त्वं चिन्म॒यः। त्वमा॑नन्दमयस्त्वं ब्रह्म॒मयः। त्वं
 सच्चि॑दानन्दाद्वि॒तीयो॑ऽसि। त्वं प्र॒त्यक्षं॑ ब्रह्मा॑सि। त्वं ज्ञा॑नमयो
 विज्ञा॑नमयोऽसि॥ ४॥

सर्वं जगदिदं त्वत्त्वो॑ जाय॒ते। सर्वं जगदिदं त्वत्त्व॑स्तिष्ठ॒ति।
 सर्वं जगदिदं त्वयि॑ लय॑मेष्य॒ति। सर्वं जगदिदं त्वयि॑
 प्रत्ये॒ति। त्वं भूमि॑रापोऽनलोऽनि॒लो न॒भः। त्वं चत्वारि॑
 वाक्प॑रिमिता॑ पदा॒नि॥ ५॥

त्वं गुण॑त्रयाती॒तः। त्वम् अव॑स्थात्रयाती॒तः। त्वं देह॑त्रयाती॒तः।
 त्वं काल॑त्रयाती॒तः। त्वं मूला॑धारस्थितो॑ऽसि नि॒त्यम्। त्वं
 शक्ति॑त्रयात्म॒कः। त्वां योगि॑नो ध्याय॑न्ति नि॒त्यम्। त्वं ब्रह्मा॑
 त्वं विष्णु॑स्त्वं रुद्र॑स्त्वमिन्द्र॑स्त्वमग्नि॑स्त्वं वायु॑स्त्वं सूर्य॑स्त्वं

चन्द्रमास्त्वं ब्रह्म भूर्भुवः सुवरोम्॥६॥

गुणादीं॑ पूर्वमुच्चार्य॑ वर्णादीं॑ तदनन्तरम्। अनुस्वारः
परतरः। अर्धेन्दुलसितम्। तारेण ऋद्धम्। एतत्तव
मनुस्वरूपम्। गकारः पूर्वरूपम्। अकारो मध्यमरूपम्।
अनुस्वारश्चान्त्यरूपम्। बिन्दुरुत्तररूपम्। नादः सन्धानम्।
संहिता सन्धिः। सैषा गणेशविद्या। गणक ऋषिः।
निचृद्गायत्रीच्छन्दः। श्रीमहागणपतिर्देवता। ॐ गं गणपतये
नमः॥७॥

एकदन्ताय॑ विद्महे॑ वक्रतुण्डाय॑ धीमहि।
तन्नो॑ दन्ती प्रचोदयात्॥८॥

एकदन्तं॑ चतुर्हस्तं॑ पाशमङ्कुशधारिणम्।
रदं॑ च वरदं॑ हस्तैर्बिभ्राणं॑ मूषकध्वजम्॥

रक्तं॑ लम्बोदरं॑ शूर्पकर्णकं॑ रक्तवाससम्।
रक्तगन्धानुलिप्ताङ्गं॑ रक्तपुष्पैः॑ सुपूजितम्॥

भक्तानुकम्पिनं देवं जगत्कारणमच्युतम्।
 आविर्भूतं च सृष्ट्यादौ प्रकृतेः पुरुषात्परम्।
 एवं ध्यायति यो नित्यं स योगी योगिनां वरः॥९॥

नमो व्रातपतये नमो गणपतये नमः प्रमथपतये नमस्ते
 अस्तु लम्बोदरायैकदन्ताय विघ्नविनाशिने शिवसुताय
 श्रीवरदमूर्तये नमो नमः॥१०॥

एतदथर्वशीर्षं योऽधीते। स ब्रह्मभूयाय कल्पते। स सर्वविघ्नैर्न
 बाध्यते। स सर्वतः सुखमेधते। स पञ्चमहापापात् प्रमुच्यते।
 सायमधीयानो दिवसकृतं पापं नाशयति। प्रातरधीयानो
 रात्रिकृतं पापं नाशयति। सायं प्रातः प्रयुञ्जानो अपापो
 भवति। सर्वत्राधीयानोऽपविघ्नो भवति। धर्मार्थकाममोक्षं
 च विन्दति। इदमथर्वशीर्षमशिष्याय न देयम्। यो यदि
 मोहाद्दास्यति स पापीयान् भवति। सहस्रावर्तनाद्यं यं
 काममधीते तं तमनेन साधयेत्॥११॥

अनेन गणपतिमभिषिञ्चति स वाग्मी भवति। चतुर्थ्यामनश्नन्

जपति स विद्यावान् भवति। इत्यथर्वणवाक्यम्।
ब्रह्माद्यावरणं विद्यान्न बिभेति कदाचनेति॥१२॥

यो दूर्वाङ्कुरैर्यजति स वैश्रवणोपमो भवति। यो लाजैर्यजति
स यशोवान् भवति स मेधावान् भवति। यो मोदकसहस्रेण
यजति स वाञ्छितफलमवाप्नोति। यः साज्यसमिद्धिर्यजति
स सर्वं लभते स सर्वं लभते॥१३॥

अष्टौ ब्राह्मणान् सम्यग्ग्राहयित्वा। सूर्यवर्चस्वी भवति।
सूर्यग्रहे महानद्यां प्रतिमासन्निधौ वा जप्त्वा सिद्धमन्त्रो
भवति। महाविघ्नात् प्रमुच्यते। महादोषात् प्रमुच्यते।
महापापात् प्रमुच्यते। महाप्रत्यवायात् प्रमुच्यते।
स सर्वविद्भवति स सर्वविद्भवति। य एवं वेद।
इत्युपनिषत्॥१४॥

सुह नाववतु। सुह नौ भुनक्तु। सुह वीर्यं करवावहे।
तेजस्विनाऽवधीतमस्तु मा विद्विषावहे॥

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ लघुन्यासः ॥

॥ श्री रुद्रध्यानम् ॥

अथाऽऽत्मानं शिवात्मानं श्री रुद्र रूपं ध्यायेत्॥

शुद्धस्फटिकसङ्काशं त्रिनेत्रं पञ्चवक्त्रकम्।

गङ्गाधरं दशभुजं सर्वाभरणभूषितम्॥

नीलग्रीवं शशाङ्काङ्कं नागयज्ञोपवीतिनम्।

व्याघ्रचर्मोत्तरीयं च वरेण्यमभयप्रदम्॥

कमण्डल्वक्षसूत्राणां धारिणं शूलपाणिनम्।

ज्वलन्तं पिङ्गलजटाशिखामुद्योतधारिणम्॥

वृषस्कन्धसमारूढम् उमादेहार्धधारिणम्।

अमृते नाप्नुतं शान्तं दिव्यभोगसमन्वितम्॥

दिग्देवता समायुक्तं सुरासुरनमस्कृतम्।

नित्यं च शाश्वतं शुद्धं ध्रुवमक्षरमव्ययम्॥

सर्वव्यापिनमीशानं रुद्रं वै विश्वरूपिणम्।

एवं ध्यात्वा द्विजः सम्यक् ततो यजनमारभेत्॥

अथातो रुद्र स्नानार्चनाभिषेकविधिं व्याख्यास्यामः।
 आदित एव तीर्थे स्नात्वा उदेत्य शुचिः प्रयतो ब्रह्मचारी
 शुक्लवासा ईशानस्य प्रतिकृतिं कृत्वा तस्य दक्षिणप्रत्यग्देशे
 देवाभिमुखः स्थित्वा आत्मनि देवताः स्थापयेत्॥

॥ देवता-स्थापनम् ॥

प्रजनने ब्रह्मा तिष्ठतु। पादयोर्विष्णुस्तिष्ठतु। हस्तयोर्हरस्तिष्ठतु।
 बाह्वोरिन्द्रस्तिष्ठतु। जठरे अग्निस्तिष्ठतु। हृदये शिवस्तिष्ठतु।
 कण्ठे वसवस्तिष्ठन्तु। वक्त्रे सरस्वती तिष्ठतु। नासिकयोर्-
 वायुस्तिष्ठतु। नयनयोश्चन्द्रादित्यौ तिष्ठेताम्। कर्णयोरश्विनौ
 तिष्ठेताम्। ललाटे रुद्रास्तिष्ठन्तु। मूर्ध्यादित्यास्तिष्ठन्तु।
 शिरसि महादेवस्तिष्ठतु। शिखायां वामदेवस्तिष्ठतु।
 पृष्ठे पिनाकी तिष्ठतु। पुरतः शूली तिष्ठतु। पार्श्वयोः
 शिवाशङ्करौ तिष्ठेताम्। सर्वतो वायुस्तिष्ठतु। ततो बहिः
 सर्वतोऽग्निज्वालामाला-परिवृतस्तिष्ठतु। सर्वेष्वङ्गेषु सर्वा
 देवता यथास्थानं तिष्ठन्तु। मां रक्षन्तु। [सर्वान् महाजनान्

सकुटुम्बं रक्षन्तु॥]

अ॒ग्नि॒र्मे वा॒चि श्रि॒तः। वा॒ग्धृ॒दये। हृ॒दयं॑ मयि॑। अ॒हम॒मृते॑।
अ॒मृतं॑ ब्रह्म॑णि। (जिह्वा)

वा॒यु॒र्मे प्रा॒णे श्रि॒तः। प्रा॒णो हृ॒दये। हृ॒दयं॑ मयि॑। अ॒हम॒मृते॑।
अ॒मृतं॑ ब्रह्म॑णि। (नासिका)

सू॒र्यो मे॒ चक्षु॑षि श्रि॒तः। चक्षु॑र॒हृ॒दये। हृ॒दयं॑ मयि॑। अ॒हम॒मृते॑।
अ॒मृतं॑ ब्रह्म॑णि। (नेत्रे)

च॒न्द्रमा॑ मे॒ मन॑सि श्रि॒तः। मनो॑ हृ॒दये। हृ॒दयं॑ मयि॑। अ॒हम॒मृते॑।
अ॒मृतं॑ ब्रह्म॑णि। (वक्षः)

दि॒शो मे॒ श्रोत्रे॑ श्रि॒ताः। श्रोत्र॑र॒हृ॒दये। हृ॒दयं॑ मयि॑। अ॒हम॒मृते॑।
अ॒मृतं॑ ब्रह्म॑णि। (श्रोत्रे)

आपो॑ मे॒ रेत॑सि श्रि॒ताः। रेतो॑ हृ॒दये। हृ॒दयं॑ मयि॑। अ॒हम॒मृते॑।
अ॒मृतं॑ ब्रह्म॑णि। (गुह्यम्)

पृ॒थि॒वी मे॒ शरी॑रे श्रि॒ता। शरी॑र॒र॒हृ॒दये। हृ॒दयं॑ मयि॑।
अ॒हम॒मृते॑। अ॒मृतं॑ ब्रह्म॑णि। (शरीरम्)

ओषधि॒व॒न॒स्प॒त॒यो मे॒ लोम॑सु श्रि॒ताः। लोमा॑नि हृद॒ये। हृद॑यं
मयि॑। अ॒हम॒मृते॑। अ॒मृतं॑ ब्रह्म॑णि। (लोमानि)

इन्द्रो॑ मे॒ बले॑ श्रि॒तः। बल॑ हृद॒ये। हृद॑यं मयि॑। अ॒हम॒मृते॑।
अ॒मृतं॑ ब्रह्म॑णि। (बाहू)

प॒र्जन्यो॑ मे॒ मूर्ध्नि॑ श्रि॒तः। मूर्धा॑ हृद॒ये। हृद॑यं मयि॑। अ॒हम॒मृते॑।
अ॒मृतं॑ ब्रह्म॑णि। (शिरः)

ईशा॑नो मे॒ मन्यो॑ श्रि॒तः। मन्यु॑रहृद॒ये। हृद॑यं मयि॑। अ॒हम॒मृते॑।
अ॒मृतं॑ ब्रह्म॑णि। (हृदयम्)

आ॒त्मा म॑ आ॒त्मनि॑ श्रि॒तः। आ॒त्मा हृद॑ये। हृद॑यं मयि॑।
अ॒हम॒मृते॑। अ॒मृतं॑ ब्रह्म॑णि। (हृदयम्)

पुन॑र्म आ॒त्मा पुन॑रायुरागा॑त्। पुनः॑ प्रा॒णः पुन॑राकू॒तमागा॑त्।
वैश्व॑ान॒रो र॒श्मिभि॑र्वावृ॒धानः॑। अ॒न्तस्ति॑ष्ठत्व॒मृत॑स्य गो॒पाः॥
(सर्वा॑ण्यङ्गानि संस्पृश्य स्थापनं कृत्वा मानसैराराधयेत्॥)

॥ श्रीरुद्रजपः ॥

अस्य श्री रुद्राध्याय-प्रश्न-महामन्त्रस्य। अघोर ऋषिः।
 अनुष्टुप् छन्दः। सङ्कर्षणमूर्तिस्वरूपो योऽसावादित्यः
 परमपुरुषः स एष रुद्रो देवता॥
 नमः शिवायेति बीजम्। शिवतरायेति शक्तिः।
 महादेवायेति कीलकम्।
 श्री साम्बसदाशिवप्रसादसिद्ध्यर्थे जपे विनियोगः॥

॥ करन्यासः ॥

ॐ अग्निहोत्रात्मने अङ्गुष्ठाभ्यां नमः।
 दर्शपूर्णमासात्मने तर्जनीभ्यां नमः।
 चातुर्मास्यात्मने मध्यमाभ्यां नमः।
 निरूढपशुबन्धात्मने अनामिकाभ्यां नमः।
 ज्योतिष्टोमात्मने कनिष्ठिकाभ्यां नमः।
 सर्वक्रत्वात्मने करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः।

॥अङ्गन्यासः॥

अग्निहोत्रात्मने हृदयाय नमः।
 दर्शपूर्णमासात्मने शिरसे स्वाहा।
 चातुर्मास्यात्मने शिखायै वषट्।
 निरूढपशुबन्धात्मने कवचाय हुं।
 ज्योतिष्टोमात्मने नेत्रत्रयाय वौषट्।
 सर्वक्रत्वात्मने अस्त्राय फट्।
 भूर्भुवस्सुवरोमिति दिग्बन्धः।

॥ध्यानम्॥

आपाताल-नभः-स्थलान्त-भुवन-ब्रह्माण्डमाविस्फुरत्
 ज्योतिः स्फाटिक-लिङ्ग-मौलि-विलसत्-पूर्णेन्दु-वान्तामृतैः।
 अस्तोकाप्लुतमेकमीशमनिशं रुद्रानुवाकान् जपन्
 ध्यायेदीप्सितसिद्धये ध्रुवपदं विप्रोऽभिषिञ्चेच्छिवम्॥

ब्रह्माण्ड-व्याप्त-देहा भसित-हिमरुचा भासमाना भुजङ्गैः
 कण्ठे कालाः कपर्दा-कलित-शशि-कलाश्चण्ड-कोदण्ड-हस्ताः
 त्र्यक्षा रुद्राक्षमालाः प्रकटित-विभवाः शाम्भवा मूर्तिभेदाः
 रुद्राः श्रीरुद्रसूक्त-प्रकटित-विभवा नः प्रयच्छन्तु सौख्यम्
 ॥पञ्चपूजा॥

लं पृथिव्यात्मने गन्धं समर्पयामि।
 हं आकाशात्मने पूष्पैः पूजयामि।
 यं वाय्वात्मने धूपमाघ्रापयामि।
 रं अग्न्यात्मने दीपं दर्शयामि।
 वं अमृतात्मने अमृतं महानैवेद्यं निवेदयामि।
 सं सर्वात्मने सर्वोपचारपूजां समर्पयामि।

ॐ गुणानां त्वा गुणपतिं हवामहे कविं कवीनामुप-
 मश्रवस्तमम्।
 ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आ नः शृण्वन्नृतिभिः सीद-
 सादनम्॥

ॐ महागणपतये नमः॥

शं च मे मयंश्च मे प्रियं च मेऽनुकामश्च मे कामश्च
 मे सौमनसश्च मे भद्रं च मे श्रेयश्च मे वस्यश्च मे
 यशश्च मे भगश्च मे द्रविणं च मे यन्ता च मे धर्ता च
 मे क्षेमश्च मे धृतिश्च मे विश्वं च मे महश्च मे संविच्च
 मे ज्ञात्रं च मे सूश्च मे प्रसूश्च मे सीरं च मे लयश्च
 म ऋतं च मेऽमृतं च मेऽयक्ष्मं च मेऽनामयच्च मे
 जीवातुश्च मे दीर्घायुत्वं च मेऽनमित्रं च मेऽभयं च मे
 सुगं च मे शयनं च मे सूषा च मे सुदिनं च मे॥३॥

॥ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ रुद्रप्रश्नः ॥

ॐ गुणानां॑ त्वा गुणपति॑ हवामहे क॒विं क॑वीनामु॒पमश्र॑-
वस्तमम्। ज्येष्ठ॑राजं ब्रह्म॑णां ब्रह्मणस्पत॒ आ नः॑ शृण्वन्नूतिभिः
सीद॒ सादनम्॥

ॐ महागणपतये॒ नमः॑॥

ॐ नमो भगवते॑ रुद्राय॥

नम॑स्ते रुद्र मन्यव॑ उ॒तो त॒ इष॑वे नमः॑। नम॑स्ते अस्तु
धन्व॑ने बा॒हुभ्या॑मु॒त ते॒ नमः॑॥ या त॒ इषुः॑ शि॒वत॑मा शि॒वं
ब॒भूव॑ ते॒ धनुः॑। शि॒वा शं॑रव्या॒ या तव॑ तया॑ नो रुद्र मृडय॥
या ते॑ रुद्र शि॒वा त॒नूरघो॑राऽपा॑पकाशिनी। तया॑ नस्त॒नुवा॒
शन्त॑मया॒ गिरि॑शन्ता॒भिचा॑कशीहि॥ यामिषुं॑ गिरिशन्त॒ हस्ते॑
बिभर्ष्य॑स्तवे। शि॒वां गिरि॑त्र तां कुरु॒ मा हि॑सीः पुरुषं
जग॑त्॥ शिवे॒न वच॑सा त्वा गिरिशाच्छा॑वदामसि। यथा॑
नः सर्व॑मि॒ज्जग॑दय॒क्ष्मः सु॒मना॒ अस॑त्॥ अ॒ध्यवोच॑दधिव॒क्ता
प्र॑थ॒मो दै॒व्यो भि॒षक्। अही॑श्च॒ सर्वा॑ञ्ज॒म्भय॑न्त्सर्वा॑श्च
यातु॑धान्यः॥ अ॒सौ यस्ता॒म्रो अ॑रुण उ॒त ब॒भ्रुः सु॑म॒ङ्गलः॑।

ये चेमा९ रुद्रा अभितो दिक्षु श्रिताः सहस्रशोऽवैषा९ हेडं
 ईमहे॥ असौ योऽवसर्पति नीलग्रीवो विलोहितः। उत्तैनं
 गोपा अदृशन्नदृशन्नुदहार्यः॥ उत्तैनं विश्वा भूतानि स दृष्टो
 मृडयाति नः। नमो अस्तु नीलग्रीवाय सहस्राक्षाय मीढुषे॥
 अथो ये अस्य सत्वानोऽहं तेभ्योऽकरं नमः। प्र मुञ्च
 धन्वंनस्त्वमुभयोरार्त्रियोज्याम्॥ याश्च ते हस्त इषवः परा
 ता भगवो वप। अवतत्य धनुस्त्व९ सहस्राक्ष शतेषुधे॥
 निशीर्य शल्यानां मुखां शिवो नः सुमनां भव। विज्यं
 धनुः कपर्दिनो विशल्यो बाणवा९ उत॥ अनेशन्नस्येषव
 आभुरस्य निषङ्गथिः। या ते हेतिर्मीढुष्टम हस्ते बभूव
 ते धनुः॥ तयाऽस्मान् विश्वतस्त्वमयक्ष्मया परिभुज।
 नमस्ते अस्त्वायुधायानातताय धृष्णवे॥ उभाभ्यामुत ते
 नमो बाहुभ्यां तव धन्वने। परि ते धन्वनो हेतिरस्मान्वृणक्तु
 विश्वतः॥ अथो य इषुधिस्तवाऽऽरे अस्मन्नि धेहि तम्॥१॥

नमस्ते अस्तु भगवन् विश्वेश्वराय महादेवाय त्र्यम्बकाय

त्रिपुरान्त॒कायं॑   त्रिकाला॒ग्निका॒लायं॑   काला॒ग्निरु॒द्रायं॑
नीलक॒ण्ठायं॑   मृत्युञ्ज॒यायं॑   सर्वेश्व॒रायं॑   सदाशि॒वायं॑
श्रीमन्महादे॒वाय॒ नमः॑॥

नमो॒ हिर॑ण्यबा॒हवे॒ सेना॒न्यै दि॒शां च॒ पत॑ये॒ नमो॒ नमो॒
वृ॒क्षेभ्यो॒ हरि॑केशेभ्यः पशू॒नां पत॑ये॒ नमो॒ नमः॑ स॒स्मिञ्ज॒राय॒
त्विषी॑मते पथी॒नां पत॑ये॒ नमो॒ नमो॑ बभ्रु॒शायं॑ विव्या॒धिने-
ऽन्ना॑नां पत॑ये॒ नमो॒ नमो॒ हरि॑केशायोपवी॒तिने॑ पु॒ष्टानां॑
पत॑ये॒ नमो॒ नमो॑ भुव॒स्य हे॒त्यै जग॑तां पत॑ये॒ नमो॒ नमो॑
रु॒द्राया॑तता॒विने॒ क्षेत्रा॑णां पत॑ये॒ नमो॒ नमः॑ सू॒ताया॑ह॒न्त्याय॒
वना॑नां पत॑ये॒ नमो॒ नमो॑ रोहि॒ताय॒ स्थ॒पत॑ये वृ॒क्षाणां॑ पत॑ये॒
नमो॒ नमो॑ म॒न्त्रिणे॑ वाणि॒जाय॒ कक्षा॑णां पत॑ये॒ नमो॒ नमो॑
भुव॒न्तये॑ वारि॒वस्कृ॑तायौष॒धीनां॑ पत॑ये॒ नमो॒ नम॑ उ॒च्चैर्घो॑षा-
याऽऽक्र॒न्दय॑ते पत्नी॒नां पत॑ये॒ नमो॒ नमः॑ कृ॒त्स्नवी॒ताय॒ धाव॑ते
सत्त्वं॑नां पत॑ये॒ नमः॑॥ २॥

नमः॒ सह॑मा॒नाय॒ निव्या॒धिने॑ आ॒व्या॒धिनी॑नां पत॑ये॒ नमो॒ नमः॑

ककुभायं निषङ्गिणं स्तेनानां पतये नमो नमो निषङ्गिणं
 इषुधिमते तस्कराणां पतये नमो नमो वञ्चते परिवञ्चते
 स्तायूनां पतये नमो नमो निचेरवे परिचरायारण्यानां पतये
 नमो नमः सृकाविभ्यो जिघांसद्भ्यो मुष्णतां पतये नमो
 नमोऽसिमद्भ्यो नक्तं चरद्भ्यः प्रकृन्तानां पतये नमो नमो
 उष्णीषिणे गिरिचरायं कुलुश्चानां पतये नमो नमो इषुमद्भ्यो
 धन्वाविभ्यश्च वो नमो नमो आतन्वानेभ्यः प्रतिदधानेभ्यश्च
 वो नमो नमो आयच्छद्भ्यो विसृजद्भ्यश्च वो नमो नमोऽस्यद्भ्यो
 विध्यद्भ्यश्च वो नमो नमो आसीनेभ्यः शयानेभ्यश्च वो नमो
 नमः स्वपद्भ्यो जाग्रद्भ्यश्च वो नमो नमस्तिष्ठद्भ्यो धावद्भ्यश्च
 वो नमो नमः सभाभ्यः सभापतिभ्यश्च वो नमो नमो
 अश्वेभ्योऽश्वपतिभ्यश्च वो नमः ॥ ३ ॥

नमो आव्याधिनीभ्यो विविध्यन्तीभ्यश्च वो नमो नमो
 उगणाभ्यस्तृहतीभ्यश्च वो नमो नमो गृत्सेभ्यो
 गृत्सपतिभ्यश्च वो नमो नमो व्रातैभ्यो व्रातपतिभ्यश्च
 वो नमो नमो गणेभ्यो गणपतिभ्यश्च वो नमो नमो

वि॒रूपेभ्यो वि॒श्वरूपेभ्यश्च वो॒ नमो॑ नमो॑ म॒हद्भ्यः॑,
 क्षु॒ल्लकेभ्य॑श्च वो॒ नमो॑ नमो॑ र॒थिभ्यो॑ऽर॒थेभ्य॑श्च वो॒ नमो॑ नमो॑
 रथे॑भ्यो रथ॑पतिभ्यश्च वो॒ नमो॑ नमः॑ सेना॑भ्यः सेना॑निभ्यश्च
 वो॒ नमो॑ नमः॑, क्ष॒त्तृभ्यः॑ स॒ङ्गही॑तृभ्यश्च वो॒ नमो॑ नम॑स्तक्ष॑भ्यो
 रथका॑रेभ्यश्च वो॒ नमो॑ नमः॑ कु॒लाले॑भ्यः क॒र्मरि॑भ्यश्च वो॒
 नमो॑ नमः॑ पु॒ञ्जिष्टे॑भ्यो निषा॑देभ्यश्च वो॒ नमो॑ नम॑ इषु॑कृद्भ्यो
 धन्व॑कृद्भ्यश्च वो॒ नमो॑ नमो॑ मृ॒गयु॑भ्यः श्व॒निभ्य॑श्च वो॒ नमो॑
 नमः॑ श्व॒भ्यः श्व॑पतिभ्यश्च वो॒ नमः॑ ॥ ४ ॥

नमो॑ भ॒वाय॑ च रु॒द्राय॑ च॒ नमः॑ श॒र्वाय॑ च प॒शुप॑तये च॒
 नमो॑ नील॑ग्रीवाय च शि॒ति॒कण्ठा॑य च॒ नमः॑ क॒पर्दि॑ने च॒
 व्यु॑प्तकेशाय च॒ नमः॑ सह॒स्राक्ष॑ाय च॒ श॒तध॑न्वने च॒ नमो॑
 गि॒रिशा॑य च शि॒पिवि॑ष्टाय च॒ नमो॑ मी॒ढुष्ट॑माय॒ चेषु॑मते च॒
 नमो॑ ह॒स्वाय॑ च वा॒म॒नाय॑ च॒ नमो॑ बृ॒हते॑ च॒ वर्षी॑यसे च॒
 नमो॑ वृ॒द्धाय॑ च सं॒वृध्व॑ने च॒ नमो॑ अ॒ग्रि॒याय॑ च प्रथ॒माय॑ च॒
 नम॑ आ॒शवे॑ चाजि॒राय॑ च॒ नमः॑ शीघ्रि॒याय॑ च॒ शी॒भ्याय॑ च॒
 नम॑ ऊ॒र्म्याय॑ चावस्व॒न्याय॑ च॒ नमः॑ स्रो॒त॒स्याय॑ च॒ द्वी॒प्याय॑

च॥ ५॥

नमो ज्येष्ठाय च कनिष्ठाय च नमः पूर्वजाय चापरजाय च
 नमो मध्यमाय चापगल्भाय च नमो जघन्याय च बुध्न्याय
 च नमः सोम्याय च प्रतिसूर्याय च नमो याम्याय च क्षेम्याय
 च नम उर्वर्याय च खल्याय च नमः श्लोक्याय चावसान्याय
 च नमो वन्याय च कक्ष्याय च नमः श्रवाय च प्रतिश्रवाय
 च नम आशुषेणाय चाशुरथाय च नमः शूराय चावभिन्दते
 च नमो वर्मिणे च वरूथिने च नमो बिल्मिने च कवचिने
 च नमः श्रुताय च श्रुतसेनाय च॥ ६॥

नमो दुन्दुभ्याय चाऽऽहनन्याय च नमो धृष्णवे च प्रमृशाय
 च नमो दूताय च प्रहिताय च नमो निषङ्गिणे चेषुधिमते च
 नमस्तीक्ष्णेषवे चाऽऽयुधिने च नमः स्वायुधाय च सुधन्वने
 च नमः सुत्याय च पथ्याय च नमः काट्याय च नीप्याय
 च नमः सूद्याय च सरस्याय च नमो नाद्याय च वैशन्ताय
 च नमः कूप्याय चावट्याय च नमो वर्ष्याय चावर्ष्याय च

नमो॑ मे॒घ्याय॑ च वि॒द्युत्या॑य च॒ नम॑ ई॒ध्रिया॑य चाऽऽत॒प्याय॑ च॒
 नमो॑ वा॒त्याय॑ च॒ रे॒ष्मिया॑य च॒ नमो॑ वास्त॒व्याय॑ च वास्तु॒पाय॑
 च॥ ७ ॥

नमः॑ सो॒माय॑ च रु॒द्राय॑ च॒ नम॑स्ता॒म्राय॑ चा॒रु॒णाय॑ च॒ नमः॑
 श॒ङ्गाय॑ च पशु॒पत॑ये च॒ नम॑ उ॒ग्राय॑ च भी॒माय॑ च॒ नमो॑
 अ॒ग्रेव॒धाय॑ च दू॒रेव॒धाय॑ च॒ नमो॑ ह॒न्त्रे च॒ ह॒नीय॑से च॒ नमो॑
 वृ॒क्षेभ्यो॑ ह॒रि॒केशे॑भ्यो॒ नम॑स्ता॒राय॒ नमः॑ श॒म्भवे॑ च म॒योभ॑वे च॒
 नमः॑ शङ्क॒राय॑ च म॒यस्क॒राय॑ च॒ नमः॑ शि॒वाय॑ च शि॒वत॑राय॒
 च॒ नम॑स्ती॒र्थ्याय॑ च॒ कू॒ल्याय॑ च॒ नमः॑ पा॒र्याय॑ चावा॒र्याय॑ च॒
 नमः॑ प्र॒तर॑णाय चो॒त्तर॑णाय च॒ नम॑ आ॒ता॒र्याय॑ चाऽऽला॒द्याय॑
 च॒ नमः॑ श॒ष्याय॑ च॒ फे॒न्याय॑ च॒ नमः॑ सि॒क॒त्याय॑ च प्र॒वा॒ह्याय॑
 च॥ ८ ॥

नम॑ इ॒रि॒ण्याय॑ च प्र॒प॒थ्याय॑ च॒ नमः॑ कि॒शिल॑ाय च॒ क्षय॑णाय
 च॒ नमः॑ क॒पर्दि॑ने च॒ पुल॑स्त॒र्ये च॒ नमो॑ गो॒ष्ठ्याय॑ च॒ गृ॒ह्याय॑ च॒
 नम॑स्त॒ल्प्याय॑ च॒ गे॒ह्याय॑ च॒ नमः॑ का॒ट्याय॑ च॒ ग॒ह्वरे॑ष्ठाय॒

च॒ नमो॑ हृद॒य्याय॑ च॒ निवे॒ष्याय॑ च॒ नमः॑ पा॒ऽस॒व्याय॑
 च॒ रज॒स्याय॑ च॒ नमः॑ शु॒ष्क्याय॑ च॒ हरि॒त्याय॑ च॒ नमो॑
 लो॒प्याय॑ चो॒ल॒प्याय॑ च॒ नमः॑ ऊ॒र्व्याय॑ च॒ सू॒र्म्याय॑ च॒ नमः॑
 पु॒ण्याय॑ च॒ पर्ण॑श॒द्याय॑ च॒ नमो॑ऽप॒गु॒रमा॑णाय॒ चाभि॑घ्न॒ते च॒
 नमः॑ आ॒खि॒वद॑ते च॒ प्र॒खि॒वद॑ते च॒ नमो॑ वः॒ कि॒रि॒केभ्यो॑
 दे॒वाना॑ऽहृद॑येभ्यो॒ नमो॑ वि॒क्षी॒णके॑भ्यो॒ नमो॑ वि॒चि॒न्व॒त्केभ्यो॑
 नमः॑ आ॒नि॒र॒ह॒तेभ्यो॑ नमः॑ आ॒मी॒व॒त्केभ्यः॑ ॥९॥

द्रा॒पे अ॒न्ध॑स॒स्पते॑ द॒रि॒द्र॒त्रील॑लो॒हिता॑ । ए॒षां पु॒रु॒षाणा॑मे॒षां
 प॑शूनां मा भेर्माऽरो मो ए॒षां किं॑ च॒नाऽऽम॑मत् ॥ या ते॑ रु॒द्र
 शि॒वा त॒नूः शि॒वा वि॒श्वाह॑भे॒षजी॑ । शि॒वा रु॒द्रस्य॑ भे॒षजी॑ तया॑
 नो मृ॒ड जी॒वसे॑ ॥ इ॒माऽरु॒द्राय॑ त॒वसे॑ क॒प॒र्दि॒ने क्ष॒य॒द्वी॒राय॑
 प्र॒भ॑रामहे म॒तिम् ॥ यथा॑ नः॒ श॒मस॑द्वि॒पदे॑ चतु॒ष्पदे॑ वि॒श्वं
 पु॒ष्टं ग्रा॑मे अ॒स्मिन्न॑ना॒तुरम् ॥ मृ॒डा नो॑ रु॒द्रोत॑ नो॒ मय॑स्कृ॒धि
 क्ष॒य॒द्वी॒राय॑ नम॑सा वि॒धेम॑ ते । यच्छं॑ च॒ योश्च॑ म॒नु॒राय॑जे
 पि॒ता तद॑श्याम॒ तव॑ रु॒द्र प्र॑णी॒तौ ॥ मा नो॑ म॒हान्त॑मु॒त मा

नो॑ अ॒र्भ॒कं मा न॒ उ॒क्ष॑न्त॒मु॒त मा न॑ उ॒क्षि॑तम्। मा नो॑
 व॒धीः पि॒तरं॑ मो॒त मा॒तरं॑ प्रि॒या मा न॑स्त॒नुवो॑ रु॒द्र री॑रिषः॥
 मा न॑स्तो॒के तन॑ये॒ मा न॒ आ॒यु॑षि॒ मा नो॑ गो॒षु मा नो॑
 अ॒श्वेषु॑ री॒रिषः॑। वी॒रा॒न्मा नो॑ रु॒द्र भा॑मि॒तो व॑धी॒र्ह॒विष्म॑न्तो
 नम॑सा वि॒धेम ते॑॥ आ॒रा॒त्ते गो॒घ्न उ॒त पू॑रु॒षघ्ने॑ क्ष॒य॒द्वी॒रा॒य
 सु॒म्रम॑स्मे ते॑ अ॒स्तु। रक्षा॑ च नो॒ अधि॑ च दे॒व ब्रू॑ह॒या च
 नः॒ शर्म॑ यच्छ॒ द्वि॒ब॒र्हाः॑॥ स्तु॒हि श्रु॑तं ग॒र्त॒सदं॑ यु॒वा॒नं मृ॑गं
 न भी॒ममु॑प॒ह॒तुमु॑ग्रम्। मृ॒डा ज॑रि॒त्रे रु॒द्र स्त॒वा॒नो अ॒न्यं
 ते॑ अ॒स्मन्नि॑ व॒पन्तु॑ से॒नाः॑॥ परि॑णो रु॒द्रस्य॑ हे॒तिर्वृ॑णक्तु
 परि॑ त्वे॒षस्य॑ दु॒र्म॒तिर॑घा॒योः। अव॑ स्थि॒रा म॒घव॑द्भ्यस्त॒नुष्व
 मी॒ढ्वस्तो॑का॒य तन॑या॒य मृ॑डय॥ मी॒ढु॒ष्टम् शि॒व॒तम॑ शि॒वो नः॑
 सु॒मना॑ भव। प॒र॒मे वृ॒क्ष आ॒यु॑धं नि॒धाय॑ कृ॒त्तिं वसा॑न् आ
 च॑र॒ पिना॑कं बिभ्र॒दा ग॑हि॥ वि॒कि॑रि॒द् विलो॑हित॒ नम॑स्ते
 अ॒स्तु भग॑वः। या॒स्तै स॒हस्र॑ हे॒तयो॑ऽन्यम॒स्मन्नि॑ व॒पन्तु॑
 ताः॑॥ स॒हस्रा॑णि स॒हस्र॑धा बा॒हुवो॑स्तव हे॒तयः॑। तासा॒मीशा॑नो

भगवः पराचीना मुखा कृधि॥१०॥

सहस्राणि सहस्रशो ये रुद्रा अधि भूम्याम्। तेषां
 सहस्रयोजनेऽव धन्वानि तन्मसि॥ अस्मिन् महत्यर्णवे-
 ऽन्तरिक्षे भवा अधि॥ नीलग्रीवाः शितिकण्ठाः शर्वा
 अधः, क्षमाचराः॥ नीलग्रीवाः शितिकण्ठा दिवः रुद्रा
 उपश्रिताः॥ ये वृक्षेषु सस्मिञ्च नीलग्रीवा विलोहिताः॥
 ये भूतानामधिपतयो विशिखासः कपर्दिनः॥ ये अन्त्रेषु
 विविध्यन्ति पात्रेषु पिबन्तो जनान्॥ ये पृथा पथिरक्षय
 ऐलबृदा यव्युधः॥ ये तीर्थानि प्रचरन्ति सूकावन्तो
 निषङ्गिणः॥ य एतावन्तश्च भूयांसश्च दिशो रुद्रा
 वितस्थिरे॥ तेषां सहस्रयोजनेऽव धन्वानि तन्मसि॥
 नमो रुद्रेभ्यो ये पृथिव्यां येऽन्तरिक्षे ये दिवि येषामन्नं
 वातो वरुणमिषवस्तेभ्यो दश प्राचीर्दश दक्षिणा दश
 प्रतीचीर्दशोदीचीर्दशोर्ध्वास्तेभ्यो नमस्ते नो मृडयन्तु ते यं
 द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वो जम्भे दधामि॥११॥

त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम्। उर्वारुकमिव

बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय॒ माऽमृता॑त्॥ यो रु॒द्रो अ॒ग्नौ यो अ॒प्सु
 य ओष॑धीषु॒ यो रु॒द्रो वि॒श्वा भुव॑नाऽऽवि॒वेश॑ तस्मै॑ रु॒द्राय॑
 नमो॑ अस्तु॥ तमु॑ष्टुहि॒ यः स्वि॒षुः सु॒धन्वा॒ यो वि॒श्वस्य॑
 क्षय॑ति भेष॒जस्य॑।

(ऋक्) यक्ष्वा॑म॒हे सौ॑म॒नसाय॑ रु॒द्रं नमो॑भिर्दे॒वमसु॑रं
 दुव॑स्य॥ अ॒यं मे ह॒स्तो भग॑वान॒यं मे भग॑वत्तरः। अ॒यं मे
 वि॒श्वभे॑षजोऽयं शि॒वाभि॑मर्शनः॥

ये ते॑ स॒हस्र॑म॒युतं॑ पाशा॒ मृत्यो॑ म॒र्त्याय॑ हन्त॑वे। तान् य॒ज्ञस्य॑
 मा॒यया॑ सर्वा॒नव॑ यजामहे। म॒ृत्यवे॒ स्वाहा॑ म॒ृत्यवे॒ स्वाहा॑॥
 ओं नमो॑ भगवते रु॒द्राय॑ वि॒ष्णवे॑ म॒ृत्युर्मे पा॒हि। प्रा॒णानां॑
 ग्रन्थि॑रसि रु॒द्रो मा॑ वि॒शान्त॑कः। तेना॒न्नेना॑प्याय॒स्व॥ नमो॑
 रु॒द्राय॑ वि॒ष्णवे॑ म॒ृत्युर्मे पा॒हि॥

॥ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥

॥ चमकप्रश्नः ॥

अ॒ग्रावि॑ष्णू स॒जोष॑से॒मा वर्ध॑न्तु वां गिरः॑। द्यु॒म्रैर्वाज॑ेभि॒रा-
 ग॑तम्॥ वा॒जश्च॑ मे प्र॒सव॑श्च॒ मे प्र॑य॒तिश्च॑ मे प्र॒सि॑तिश्च॒ मे
 धी॒तिश्च॑ मे क्र॒तुश्च॑ मे स्वर॑श्च॒ मे श्लो॑कश्च॒ मे श्रा॒वश्च॑ मे श्रु॒तिश्च॑
 मे ज्यो॒तिश्च॑ मे सु॒वश्च॑ मे प्रा॒णश्च॑ मेऽपा॒नश्च॑ मे व्या॒नश्च॑
 मेऽसु॑श्च॒ मे चि॒त्तं च॑ म॒ आ॒धी॑तं च॒ मे वाक्क्र॑ मे म॒नश्च॑ मे
 चक्षु॑श्च॒ मे श्रो॒त्रं च॑ मे द॒क्षश्च॑ मे ब॒लं च॑ म॒ ओज॑श्च॒ मे सह॑श्च॒
 म॒ आयु॑श्च॒ मे ज॒रा च॑ म॒ आ॒त्मा च॑ मे त॒नूश्च॑ मे श॒र्म च॑
 मे वर्म॑ च॒ मेऽङ्गा॑नि च॒ मेऽस्थानि॑ च॒ मे प॒रू॑षि च॒ मे
 शरी॑राणि च॒ मे॥१॥

ज्यैष्ठ्यं॑ च॒ म॒ आधि॑पत्यं च॒ मे म॒न्युश्च॑ मे भा॒मश्च॑ मेऽम॑श्च॒
 मेऽम्भ॑श्च॒ मे जे॒मा च॑ मे म॒हि॒मा च॑ मे व॒रि॒मा च॑ मे प्र॒थि॒मा
 च॑ मे व॒र्ष्मा च॑ मे द्राघु॒या च॑ मे वृ॒द्धं च॑ मे वृ॒द्धि॑श्च॒ मे स॒त्यं
 च॑ मे श्र॒द्धा च॑ मे जग॑च्च॒ मे ध॒नं च॑ मे व॒शश्च॑ मे त्वि॒षिश्च॑
 मे क्री॒डा च॑ मे मो॒दश्च॑ मे जा॒तं च॑ मे ज॒नि॒ष्यमा॑णं च॒ मे

सूक्तं च मे सुकृतं च मे वित्तं च मे वेद्यं च मे भूतं च मे
 भविष्यच्च मे सुगं च मे सुपथं च म ऋद्धं च म ऋद्धिश्च मे
 क्लृप्तं च मे क्लृप्तिश्च मे मतिश्च मे सुमतिश्च मे॥२॥

शं च मे मयश्च मे प्रियं च मेऽनुकामश्च मे कामश्च मे
 सौमनसश्च मे भद्रं च मे श्रेयश्च मे वस्यश्च मे यशश्च मे
 भगश्च मे द्रविणं च मे यन्ता च मे धर्ता च मे क्षेमश्च मे
 धृतिश्च मे विश्वं च मे महश्च मे संविच्च मे ज्ञात्रं च मे सूश्च मे
 प्रसूश्च मे सीरं च मे लयश्च म ऋतं च मेऽमृतं च मेऽयक्ष्मं
 च मेऽनामयच्च मे जीवातुश्च मे दीर्घायुत्वं च मेऽनमित्रं च
 मेऽभयं च मे सुगं च मे शयनं च मे सूषा च मे सुदिनं च
 मे॥३॥

ऊर्क् मे सूनृतां च मे पयश्च मे रसश्च मे घृतं च मे मधु
 च मे सग्धिश्च मे सर्पीतिश्च मे कृषिश्च मे वृष्टिश्च मे जैत्रं
 च म औद्भिद्यं च मे रयिश्च मे रायश्च मे पुष्टं च मे पुष्टिश्च
 मे विभु च मे प्रभु च मे बहु च मे भूयश्च मे पूर्णं च मे

पूर्णतरं च मेऽक्षितिश्च मे कूर्यवाश्च मेऽन्नं च मेऽक्षुच्च मे
 ब्रीहयश्च मे यवाश्च मे माषाश्च मे तिलाश्च मे मुद्गाश्च मे
 खल्वाश्च मे गोधूमाश्च मे मसुराश्च मे प्रियङ्गवश्च मेऽणवश्च
 मे श्यामाकाश्च मे नीवाराश्च मे॥४॥

अश्मा च मे मृत्तिका च मे गिरयश्च मे पर्वताश्च मे सिकताश्च
 मे वनस्पतयश्च मे हिरण्यं च मेऽयश्च मे सीसं च मे त्रपुश्च
 मे श्यामं च मे लोहं च मेऽग्निश्च म आपश्च मे वीरुधश्च
 म ओषधयश्च मे कृष्टपच्यं च मेऽकृष्टपच्यं च मे ग्राम्याश्च
 मे पशव आरण्याश्च यज्ञेन कल्पन्तां वित्तं च मे वित्तिश्च
 मे भूतं च मे भूतिश्च मे वसु च मे वसतिश्च मे कर्म च मे
 शक्तिश्च मेऽर्थश्च म एमश्च म इतिश्च मे गतिश्च मे॥५॥

अग्निश्च म इन्द्रश्च मे सोमश्च म इन्द्रश्च मे सविता च म
 इन्द्रश्च मे सरस्वती च म इन्द्रश्च मे पूषा च म इन्द्रश्च मे
 बृहस्पतिश्च म इन्द्रश्च मे मित्रश्च म इन्द्रश्च मे वरुणश्च म
 इन्द्रश्च मे त्वष्टा च म इन्द्रश्च मे धाता च म इन्द्रश्च मे

विष्णुश्च म॒ इन्द्रश्च मेऽश्विनौ च म॒ इन्द्रश्च मे म॒रुतश्च म॒
 इन्द्रश्च मे विश्वे च मे दे॒वा इन्द्रश्च मे पृथि॒वी च॑ म॒ इन्द्रश्च
 मेऽन्तरिक्षं च म॒ इन्द्रश्च मे द्यौश्च॑ म॒ इन्द्रश्च मे दि॒शश्च॑ म॒
 इन्द्रश्च मे मूर्धा च॑ म॒ इन्द्रश्च मे प्र॒जाप॑तिश्च म॒ इन्द्रश्च मे॥६॥

अ॒२शुश्च॑ मे र॒श्मिश्च॑ मेऽदा॑भ्यश्च॒ मेऽधि॑पतिश्च म॒ उपा॒२शुश्च॑
 मेऽन्तर्या॑मश्च॒ म ऐन्द्र॑वाय॒वश्च॑ मे मै॒त्रावरु॑णश्च॒ म आ॒श्विनश्च॑
 मे प्र॒तिप्र॑स्था॒नश्च॑ मे शु॒क्रश्च॑ मे म॒न्थी च॑ म॒ आग्र॑य॒णश्च॑ मे
 वैश्व॑दे॒वश्च॑ मे ध्रु॒वश्च॑ मे वैश्वान॑रश्च॒ म ऋ॒तुग्र॑हाश्च॒ मेऽति॑ग्रा॒ह्याश्च॑
 म ऐन्द्रा॑ग्रश्च॒ मे वैश्व॑दे॒वश्च॑ मे म॒रुत्व॑तीया॑श्च॒ मे मा॒हेन्द्र॑श्च॒
 म आ॒दि॒त्यश्च॑ मे सा॒वि॒त्रश्च॑ मे सा॒रस्व॑तश्च॒ मे पौ॒ष्णश्च॑ मे
 पा॒त्नीव॑तश्च॒ मे हा॒रि॒यो॒ज॒नश्च॑ मे॥७॥

इ॒ध्मश्च॑ मे ब॒र्हिश्च॑ मे वे॒दिश्च॑ मे धि॒ष्णि॒याश्च॑ मे सु॒च॑श्च॒ मे
 चम॑साश्च॒ मे ग्रा॒वा॒णश्च॑ मे स्वर॑वश्च॒ म उप॑र॒वाश्च॑ मेऽधि॑ष॒व॒णे
 च॑ मे द्रो॒णक॑ल॒शश्च॑ मे वा॒य॒व्या॒नि च॑ मे पू॒त॒भृ॒च्च॑ म॒
 आ॒ध॒व॒नी॒यश्च॑ म॒ आ॒ग्नी॑ध्रं च॒ मे ह॒वि॒र्धा॒नं च॑ मे गृ॒हाश्च॑
 मे स॒द॑श्च॒ मे पु॒रो॒डा॒शा॑श्च॒ मे प॒च॒ताश्च॑ मेऽव॑भृ॒थश्च॑ मे

स्वगाकारश्च मे॥८॥

अ॒ग्निश्च॑ मे घ॒र्मश्च॑ मे ऽर्क॑श्च मे सूर्य॑श्च मे प्रा॒णश्च॑ मे ऽश्व॑मेधश्च॑ मे
पृथि॑वी च मे ऽदि॑तिश्च मे दि॒तिश्च॑ मे द्यौश्च॑ मे शक्क॑रीरङ्गुल॑यो
दिश॑श्च मे य॒ज्ञेन॑ कल्पन्तामृ॒क्कं मे॒ साम॑ च मे स्तोम॑श्च
मे यजु॑श्च मे दी॒क्षा च॑ मे तप॑श्च म ऋ॒तुश्च॑ मे व्र॒तं च॑
मे ऽहो॒रा॒त्रयो॑र्वृ॒ष्ट्या बृ॑हद्रथन्तरे च॑ मे य॒ज्ञेन॑ कल्पेताम्॥९॥

गर्भा॑श्च मे व॒त्साश्च॑ मे त्र्यवि॑श्च मे त्र्य॒वी च॑ मे दि॒त्यवा॑च्च
मे दि॒त्यौही॑ च॑ मे पश्चा॑विश्च मे पश्चा॒वी च॑ मे त्रि॒वत्स॑श्च
मे त्रि॒वत्सा॑ च॑ मे तु॒र्यवा॑च्च॑ मे तु॒र्यौही॑ च॑ मे प॒ष्ठवा॑च्च॑
मे प॒ष्ठौही॑ च॑ म उ॒क्षा च॑ मे व॒शा च॑ म ऋष॑भश्च॑ मे
वे॒हच्च॑ मे ऽनु॒ङ्गां च॑ मे धे॒नुश्च॑ म आ॒यु॒र्य॒ज्ञेन॑ कल्पतां प्रा॒णो
य॒ज्ञेन॑ कल्पतामपा॒नो य॒ज्ञेन॑ कल्पतां व्या॒नो य॒ज्ञेन॑ कल्पतां
चक्षु॑र्य॒ज्ञेन॑ कल्पतां॑ श्रोत्रं॑ य॒ज्ञेन॑ कल्पतां॑ मनो॑ य॒ज्ञेन॑
कल्पतां॑ वा॒ग्य॒ज्ञेन॑ कल्पतामा॒त्मा य॒ज्ञेन॑ कल्पतां॑ य॒ज्ञो य॒ज्ञेन॑
कल्पताम्॥१०॥

एकां च मे तिस्रश्च मे पञ्च च मे सप्त च मे नव
 च म् एकादश च मे त्रयोदश च मे पञ्चदश च
 मे सप्तदश च मे नवदश च म् एकविंशतिश्च मे
 त्रयोविंशतिश्च मे पञ्चविंशतिश्च मे सप्तविंशतिश्च मे
 नवविंशतिश्च म् एकत्रिंशच्च मे त्रयस्त्रिंशच्च मे चतस्रश्च
 मेऽष्टौ च मे द्वादश च मे षोडश च मे विंशतिश्च
 मे चतुर्विंशतिश्च मेऽष्टाविंशतिश्च मे द्वात्रिंशच्च
 मे षट्त्रिंशच्च मे चत्वारिंशच्च मे चतुश्चत्वारिंशच्च
 मेऽष्टाचत्वारिंशच्च मे वाजश्च प्रसवश्चापिजश्च ऋतुश्च
 सुवश्च मूर्धा च व्यञ्जिनश्चाऽऽन्त्यायनश्चान्त्यश्च भौवनश्च
 भुवनश्चाधिपतिश्च॥११॥

इडां देवहूर्मनुर्यज्ञनीर्बृहस्पतिरुक्थामुदानि शंसिषद्विश्वेदेवाः
 सूक्तवाचः पृथिवि मातर्मा मां हिंसीर्मधुं मनिष्ये मधुं
 जनिष्ये मधुं वक्ष्यामि मधुं वदिष्यामि मधुमतीं देवेभ्यो
 वाचमुद्यासं शुश्रूषेण्यां मनुष्येभ्यस्तं मां देवा अंवन्तु
 शोभायै पितरोऽनुमदन्तु॥

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ पुरुषसूक्तम् ॥

सहस्रशीर्षा पुरुषः। सहस्राक्षः सहस्रपात्। स भूमिं
 विश्वतो वृत्वा। अत्यतिष्ठदशाङ्गुलम्॥ पुरुष एवेदं
 सर्वम्। यद्धूतं यच्च भव्यम्। उतामृतत्वस्येशानः।
 यदन्नेनातिरोहति॥ एतावानस्य महिमा। अतो ज्यायांश्च
 पूरुषः। पादोऽस्य विश्वा भूतानि। त्रिपादस्यामृतं दिवि॥
 त्रिपादूर्ध्व उदैत्पुरुषः। पादोऽस्येहाऽऽभवात्पुनः। ततो
 विश्वङ्मुक्रामत्। साशनानशने अभि॥ तस्माद्विराडजायत।
 विराजो अधि पूरुषः। स जातो अत्यरिच्यत।
 पश्चाद्भूमिमथो पुरः॥ यत्पुरुषेण हविषा। देवा यज्ञमतन्वत।
 वसन्तो अस्याऽऽसीदाज्यम्। ग्रीष्म इध्मः शरद्धविः॥
 सप्तास्याऽऽसन् परिधयः। त्रिः सप्त समिधः कृताः। देवा
 यद्यज्ञं तन्वानाः। अबध्नन् पुरुषं पशुम्॥ तं यज्ञं बरहिषि
 प्रौक्षन्। पुरुषं जातमग्रतः। तेन देवा अयजन्त। साध्या
 ऋषयश्च ये॥ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः। सम्भृतं पृषदाज्यम्।

प॒शूँ॑ स्ताँ॑श्च॒क्रे वा॒य॒व्यान्। आ॒र॒ण्यान्ग्रा॒म्याश्च॒ ये॥
 तस्माँ॑द्य॒ज्ञात्सर्व॑हुतः। ऋ॒चः सा॒मानि॑ ज॒ज्ञिरे। छ॒न्दाँ॑सि
 ज॒ज्ञिरे तस्माँ॑त्। य॒जुस्तस्माँ॑दजायत॥ तस्माँ॑दश्वाँ॑
 अजायन्त। ये के चो॑भ॒याद॑तः। गा॒वो ह ज॒ज्ञिरे तस्माँ॑त्।
 तस्माँ॑ज्जा॒ता अ॑जा॒वयः॥ यत्पु॑रुषं॒ व्य॑दधुः। क॒ति॒धा
 व्य॑कल्पयन्। मुखं॑ किम॑स्य॒ कौ बा॒हू। का॒वूरू पा॑दा॒वुच्ये॑ते॥
 ब्रा॒ह्म॒णोऽस्य॑ मुखमासीत्। बा॒हू रा॑ज॒न्यः कृ॑तः। ऊ॒रू
 तद॑स्य॒ यद्वैश्यः॑। प॒द्भ्याँ॑ शू॒द्रो अ॑जायत॥ च॒न्द्रमा॒
 मन॑सो जा॒तः। चक्षोः॑ सू॒र्यो अ॑जायत। मु॒खादि॒न्द्रश्चा॒ग्निश्च॑।
 प्रा॒णाद्वा॒युर॑जायत॥ नाभ्याँ॑ आसीद॒न्तरि॑क्षम्। शी॒र्ष्णो
 द्यौः सम॑वर्तत। प॒द्भ्याँ॑ भूमि॒र्दिशः॑ श्रोत्राँ॑त्। तथा॑ लो॒काँ॑
 अ॑कल्पयन्॥ वेदा॒हमे॑तं पु॑रुषं॒ म॒हान्त॑म्। आ॒दि॒त्यव॑र्णं
 तम॑सस्तु पा॒रे॥ सर्वा॑णि रू॒पाणि॑ वि॒चित्य॑ धी॒रः। ना॒मा॒नि
 कृ॒त्वाऽभि॑वदन्॒ यदा॑स्तै॥ धा॒ता पु॑रस्ता॒द्यमु॑दाज॒हार॑। श॒क्रः
 प्रवि॒द्वान् प्र॒दिश॑श्चत॑स्रः। तमे॒वं वि॒द्वान॒मृतं॑ इ॒ह भ॑वति।
 ना॒न्यः प॒न्था अ॑य॒नाय॑ विद्यते॥ य॒ज्ञेन॑ य॒ज्ञम॑यजन्त दे॒वाः।

तानि॑ धर्मा॑णि प्रथ॒मान्या॑सन्। ते ह॒ नाकं॑ महि॒मानः॑
 सच॑न्ते। यत्र॑ पूर्वे॑ सा॒ध्याः सन्ति॑ दे॒वाः॥ अ॒द्भ्यः सम्भू॑तः
 पृथि॒व्यै रसा॑च्च। वि॒श्वक॑र्मणः॒ सम॑वर्त॒ताधि॑। तस्य॒ त्वष्टा॑
 वि॒दध॑द्रूपमे॒ति। तत्पुरु॑षस्य॒ विश्व॑माजा॒नम॑ग्रे॥ वेदा॒हमे॒तं
 पुरु॑षं म॒हान्त॑म्। आ॒दि॒त्यव॑र्णं॒ तम॑सः॒ पर॑स्तात्। तमे॒वं
 वि॒द्वान॑मृ॒त इ॒ह भ॑वति। नान्यः पन्था॑ विद्य॒तेऽय॑नाय॥
 प्र॒जाप॑तिश्चरति॒ गर्भे॑ अ॒न्तः। अ॒जाय॑मानो बहु॒धा विजा॑यते।
 तस्य॒ धीराः॒ परि॑जानन्ति॒ योनि॑म्। मरी॑चीनां प॒दमि॑च्छन्ति
 वे॒धसः॑॥ यो दे॒वेभ्य॒ आत॑पति। यो दे॒वानां॑ पु॒रोहि॑तः।
 पूर्वे॒ यो दे॒वेभ्यो॑ जा॒तः। नमो॑ रु॒चाय॒ ब्राह्म॑ये॥ रुचं॑ ब्रा॒ह्मं
 ज॒नय॑न्तः। दे॒वा अ॒ग्रे तद॑ब्रुवन्। यस्त्वै॒वं ब्रा॑ह्म॒णो वि॒द्यात्।
 तस्य॑ दे॒वा अस॑न् वशे॑॥ ह्रीश्च॑ ते ल॒क्ष्मीश्च॑ प॒त्न्यौ। अ॒होरा॑त्रे
 पा॒र्श्वे। नक्ष॑त्राणि रू॒पम्। अ॒श्विनौ॒ व्यात्त॑म्। इ॒ष्टं म॑निषाण।
 अ॒मुं म॑निषाण। सर्व॑ मनिषाण॥

॥ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥

॥ नारायणसूक्तम् ॥

(तैत्तिरीयारण्यकम्/प्रपाठकः - १०/अनुवाकः - १३)

स॒ह॒स्र॒शी॒र्षं दे॒वं वि॒श्वाक्षं॑ वि॒श्वश॑म्भुवम्। वि॒श्वं ना॒राय॑णं
दे॒वम॒क्षरं॑ पर॒मं प॒दम्। वि॒श्वतः॑ पर॒मान्नि॒त्यं वि॒श्वं
ना॒राय॑णः ह॒रिम्। वि॒श्वमे॒वेदं॑ पु॒रुष॑स्तद्वि॒श्वमु॑पजीवति।
पतिं॑ वि॒श्वस्या॑ऽऽत्मे॒श्वरः॑ शाश्व॒तः शि॒वम॑च्युतम्। ना॒राय॑णं
महा॑ज्ञेयं वि॒श्वात्मा॑नं प॒राय॑णम्। ना॒राय॑णप॒रो ज्यो॒तिरा॑त्मा
ना॒राय॑णः प॒रः। ना॒राय॑ण प॒रं ब्र॒ह्म त॒त्त्वं ना॒राय॑णः
प॒रः। ना॒राय॑णप॒रो ध्या॒ता ध्या॒नं ना॒राय॑णः प॒रः। यच्च॑
किञ्चि॑ज्जग॒त्सर्वं॑ दृ॒श्यते॑ श्रूय॒तेऽपि॑ वा॥

अन्त॑र्ब॒हिश्च॑ तत्स॒र्वं व्या॒प्य ना॒राय॑णः स्थि॒तः। अन॑न्तमव्ययं
क॒विः स॒मुद्रे॑ऽन्तं वि॒श्वश॑म्भुवम्। प॒द्म॒को॒श प्र॑तीका॒शः
हृदयं॑ चाप्य॒धोमु॑खम्। अधो॑ नि॒ष्ट्या वि॑तस्त्यान्ते ना॒भ्यामु॑परि
तिष्ठ॑ति। ज्वा॒लमा॒लाकु॑लं भा॒ती वि॒श्वस्या॑ऽऽय॒तनं॑ मह॒त्।
सन्त॑तः शि॒लाभि॑स्तुल॒म्बत्या॑कोश॒सन्नि॑भम्। तस्या॑न्ते
सु॒षिरः॑ सू॒क्ष्मं तस्मि॑न्सर्वं प्र॒तिष्ठि॑तम्। तस्य॑ म॒ध्यै म॒हान॑-

ग्निर्वि॒श्वार्चिर्वि॒श्वतो॑मुखः। सोऽग्र॑भु॒ग्विभ॑जन्तिष्ठ॒न्नाहार॑मज॒रः
 क॒विः। ति॒र्य॒गूर्ध्वम॑धः शा॒यी र॒श्मय॑स्तस्य॒ सन्त॑ता।
 सन्ता॒पय॑ति स्वं दे॒हमापा॑दतल॒मस्त॑कः। तस्य॒ मध्ये॒
 वह्नि॑शिखा अ॒णीयो॑र्ध्वा व्य॒वस्थि॑तः। नी॒लतो॑यद॒-
 मध्य॑स्था॒द्विद्यु॑ल्लेखेव॒ भास्व॑रा। नी॒वार॒शूक॑वत्त॒न्वी पी॑ता
 भा॑स्वत्य॒णूप॑मा। तस्याः॑ शिखा॒या म॑ध्ये पर॒मात्मा
 व्य॒वस्थि॑तः। स ब्र॒ह्म स शिवः॑ स हरिः॑ सेन्द्रः॑ सोऽक्षरः॑
 पर॒मः स्व॒राट्॥ ऋ॒तं स॒त्यं परं॑ ब्र॒ह्म पु॒रुष॑ कृष्ण॒पिङ्ग॑लम्।
 ऊ॒र्ध्वरे॑तं वि॒रूपाक्षं॑ वि॒श्वरू॑पाय॒ वै नमो॑ नमः॑।

ना॒रा॒य॒णाय॑ वि॒द्महे॑ वा॒सुदे॒वाय॑ धीमहि। तन्नो॑ विष्णुः
 प्रचो॒दया॑त्।

विष्णो॒र्नु कं॑ वी॒र्या॑णि प्रवो॑चं॒ यः पार्थि॑वानि विम॒मे रजा॑सि
 यो अस्क॑भाय॒दुत्तर॑सु॒धस्थं॑ विचक्र॒माणस्त्रे॒धोरु॑गा॒यो
 विष्णो॑र॒राट॑मसि विष्णोः॑ पृ॒ष्ठम॑सि विष्णोः॑ श्र॒त्रैस्थो॑ विष्णोः॑
 स्यू॒रसि॑ विष्णो॑र्ध्रु॒वम॑सि वैष्ण॒वम॑सि विष्ण॑वे त्वा॥

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ विष्णुसूक्तम् ॥

विष्णोर्नु कं वीर्याणि प्रवोचं यः पार्थिवानि विममे रजांसि
यो अस्कंभायदुत्तरं सधस्थं विचक्रमाणस्त्रेधोरुगायः॥

तदस्य प्रियमभिपाथो अश्याम्। नरो यत्र देवयवो मदन्ति।
उरुक्रमस्य स हि बन्धुरित्था। विष्णोः पदे परमे मध्व उथ्सः।
प्र तद्विष्णुः स्तवते वीर्याय। मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः।
यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेषु। अधिक्षियन्ति भुवनानि विश्वा।
परो मात्रया तनुवा वृधान। न ते महित्वमन्वश्नुवन्ति॥

उभे ते विद्म रजसी पृथिव्या विष्णो देवत्वम्। परमस्य
विथ्से। विचक्रमे पृथिवीमेष एताम्। क्षेत्राय विष्णुर्मनुषे
दशस्यन्। ध्रुवासो अस्य कीरयो जनांसः। उरुक्षितिः
सुजनिमाचकार। त्रिदेवः पृथिवीमेष एताम्। विचक्रमे
शतर्चसं महित्वा। प्र विष्णुरस्तु तवसस्तवीयान्।

त्वे॒ष॒ऽह्य॑स्य॒ स्थ॑र्वि॒रस्य॒ नाम॑॥

॥दुर्गा सूक्तम्॥

(तेत्तिरीयारण्यकम्/प्रपाठकः - १०/अनुवाकः - २)

जा॒तवे॑द॒से सु॒नवा॑म॒ सोम॑ म॒राती॑य॒तो नि॒द॒हाति॑ वे॒दः। स नः॑
पर॑ष॒दति॑ दु॒र्गाणि॑ वि॒श्वा ना॒वेव॑ सि॒न्धुं दु॒रि॒ताऽत्य॑ग्निः॥१॥

ताम॒ग्निव॑र्णा॒ तप॑सा ज्वल॒न्तीं वै॑रोच॒नीं क॑र्म॒फ॒लेषु॑ जुष्टा॑म॒।
दु॒र्गा दे॒वीः श॑रण॒म॒हं प्र॑प॒द्ये सु॒तर॑सि तर॒से नमः॑॥२॥

अ॒ग्ने त्वं पा॑रया॒ नव्यो॑ अ॒स्मान्ध॒स्व॒स्तिभि॑रति॒ दु॒र्गाणि॑ वि॒श्वा।
पू॒श्च पृ॒थ्वी ब॑हु॒ला न॑ उ॒र्वी भ॒वा तो॒काय॑ तन॒याय॑ शं योः॥३॥

वि॒श्वा॒नि नो॑ दु॒र्गहा॑ जा॒तवे॑दः सि॒न्धुं न ना॒वा
दु॒रि॒ताऽति॑पर॒षि। अ॒ग्ने अ॒त्रि॒व॒न्मन॑सा गृ॒णा॒नोऽस्मा॑कं
बो॒ध्य॒वि॒ता त॒नूना॑म्॥४॥

पृ॒त॒ना जि॒तः स॑ह॒मान॑मु॒ग्रम॒ग्निः हु॑वेम पर॒मा॒ध॒स॒ध॒स्थात्। स
नः॑ पर॑ष॒दति॑ दु॒र्गाणि॑ वि॒श्वा क्षा॑म॒द्दे॒वो अ॒ति दु॒रि॒तात्य॑ग्निः॥५॥

प्र॒लो॒षि॑ क॒मी॒ड्यो अ॒ध्व॒रेषु॑ स॒नाच्च॑ हो॒ता न॒व्यश्च॑ स॒त्सि॑।
स्वा॒श्चा॒ग्ने त॒नुव॑ पि॒प्रय॑स्वा॒स्मभ्य॑ च॒ सौ॒भ॒ग॒माय॑जस्व॥६॥

गोभिर्जुष्टमयुजो निषिक्तं तवेन्द्र विष्णोरनुसञ्चरेम। नाकस्य
पृष्ठमभि संवसानो वैष्णवीं लोक इह मादयन्ताम्॥७॥

कात्यायनाय विद्महे कन्यकुमारि धीमहि।
तन्नो दुर्गिः प्रचोदयात्॥

॥ श्रीसूक्तम् ॥

हिरण्यवर्णां हरिणीं सुवर्णरजतस्रजाम्।
चन्द्रां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो म आवह॥१॥

तां म आवह जातवेदो लक्ष्मीमनपगामिनीम्।
यस्यां हिरण्यं विन्देयं गामश्वं पुरुषानुहम्॥२॥

अश्वपूर्वा रथमध्यां हस्तिनादप्रबोधिनीम्।
श्रियं देवीमुपह्वये श्रीमादिवीर्जुषताम्॥३॥

कां सोऽस्मितां हिरण्यप्राकारामार्द्रां ज्वलन्तीं तृप्तां
तर्पयन्तीम्। पद्मे स्थितां पद्मवर्णां तामिहोपह्वये श्रियम्॥४॥

चन्द्रां प्रभासां यशसा ज्वलन्तीं श्रियं लोके देवजुष्टामुदाराम्।

तां पु॒द्भिनी॑मीं॒ शरण॑म॒हं प्र॑पद्येऽल॒क्ष्मीमे॑ नश्यतां॒ त्वां
वृ॑णे॥५॥

आ॒दि॒त्यव॑र्णे॒ तप॑सोऽधि॑जा॒तो वन॑स्पति॒स्तव॑ वृ॒क्षोऽथ
बि॒ल्वः। तस्य॑ फला॑नि॒ तप॑सा नु॒दन्तु॑ मा॒यान्त॑रा॒याश्च॑ बा॒ह्या
अ॒ल॒क्ष्मीः॥६॥

उ॒पैतु॒ मां दे॑वस॒खः की॒र्तिश्च॒ मणि॑ना स॒ह। प्रा॒दुर्भू॑तोऽस्मि॒
राष्ट्रे॑ऽस्मिन्॒ की॒र्तिमृ॑द्धि॑ ददा॒तु मे॥७॥

क्षु॒त्पिपा॑साम॒लां ज्ये॒ष्ठाम॒ल॒क्ष्मीं ना॑शया॒म्यहम्। अ॒भूति॑-
मसं॑मृद्धिं॒ च सर्वा॑ निर्णु॒द मे॒ गृहा॑त्॥८॥

ग॒न्ध॒द्वा॒रां दु॑राध॒रूपां॑ नि॒त्यपु॑ष्टां॒ करि॑षिणी॒म्। ई॒श्वरी॑
सर्व॑भू॒तानां॑ तामि॒होप॑ह्वये॒ श्रियम्॥९॥

मन॑सः॒ काम॑माकू॒तिं वा॒चः स॒त्यम॑शीमहि। प॒शूनां॑ रू॒पम॑न्न॒स्य
मयि॑ श्रीः श्र॑यतां॒ यशः॑॥१०॥

क॒र्दमे॑न प्रजाभू॒ता म॒यि सम्भ॑व क॒र्दम। श्रियं॑ वा॒सय॑ मे कु॒ले

मा॒तरं॑ प॒द्ममा॒लिनीम्॑॥११॥

आपः॑ सृ॒जन्तु॑ स्निग्धा॒नि चि॒क्लीत॑ व॒स मे॒ गृहे॑। नि च॑ दे॒वीं
मा॒तरं॑ श्रि॒यं वा॒सय॑ मे॒ कुले॑॥१२॥

आ॒र्द्रा पु॒ष्करि॑णीं पु॒ष्टिं सु॒वर्णां॑ हे॒ममा॒लिनीम्॑। सू॒र्या हि॒रण्म॑यीं
ल॒क्ष्मीं॑ जा॒तवे॑दो म॒ आव॑ह॥१३॥

आ॒र्द्रा यः॑ करि॑णीं य॒ष्टिं पि॒ङ्गुलां॑ प॒द्ममा॒लिनीम्॑। च॒न्द्रां
हि॒रण्म॑यीं ल॒क्ष्मीं॑ जा॒तवे॑दो म॒ आव॑ह॥१४॥

तां म॒ आव॑ह जा॒तवे॑दो ल॒क्ष्मीम॑न॒पगा॑मिनीम्। यस्यां॑ हि॒रण्म॑यं
प्रभू॑तं गा॒वो दा॒स्योऽश्वान्॑ वि॒न्देयं॑ पु॒रुषा॑न॒हम्॑॥१५॥

म॒हादे॒व्यै च॑ वि॒द्महे॑ वि॒ष्णुप॒त्न्यै च॑ धीमहि।
तन्नो॑ लक्ष्मीः प्रचो॒दया॑त्॥१६॥

॥ मेधासूक्तम् ॥

मे॒धादे॒वी जु॒षमा॑णा न॒ आगा॑द्वि॒श्वार्ची॑ भ॒द्रा सु॑मन॒स्यमा॑ना।
 त्वया॒ जुष्टा॑ नुद॒मा॑ना दुरु॒क्ता॑न् बृ॒हद्व॑दे॒म वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑।
 त्वया॒ जुष्टं॑ ऋ॒षिर्भव॑ति दे॒वि त्वया॒ ब्रह्मा॑ऽऽग॒तश्री॑रु॒त
 त्वया॑। त्वया॒ जुष्टं॑श्चि॒त्रं वि॑न्दते वसु॒ सानो॑ जुषस्व॒ द्रवि॑णो
 न मे॒धे॥ मे॒धां म॒ इन्द्रो॑ ददातु मे॒धां दे॒वी सर॑स्वती। मे॒धां
 मे॑ अ॒श्विना॑वु॒भावाध॑त्तां पुष्कर॒स्रजा॑। अ॒प्सरा॑सु च॒ या
 मे॒धा ग॑न्ध॒र्वेषु॑ च॒ यन्मनः॑। दै॒वी॑ मे॒धा सर॑स्वती॒ सा मा॑
 मे॒धा सु॒रभि॑र्जुषता॒ऽस्वहा॑॥ आ मा॑ मे॒धा सु॒रभि॑र्वि॒श्वरू॑पा
 हि॒र॒ण्यव॑र्णा॒ जग॑ती जग॒म्या। ऊ॒र्ज॑स्वती॒ पय॑सा॒ पिन्व॑माना॒
 सा मा॑ मे॒धा सु॒प्रती॑का जुषन्ताम्। मयि॑ मे॒धां मयि॑ प्र॒जां
 मय्य॑ग्नि॒स्तेजो॑ दधातु मयि॑ मे॒धां मयि॑ प्र॒जां मयीन्द्र॑ इन्द्रि॒यं
 द॑धातु मयि॑ मे॒धां मयि॑ प्र॒जां मयि॑ सूर्यो॒ भ्राजो॑ दधातु।

॥ अघमर्षणसूक्तम् ॥

(तैत्तिरीयारण्यकम्/प्रपाठकः - १०/अनुवाकः - १.१२-१५)

हिरण्यशृङ्गं वरुणं प्रपद्ये तीर्थं मे देहि याचितः। यन्मया
भुक्तमसाधूनां पापेभ्यश्च प्रतिग्रहः। यन्मे मनसा वाचा कर्मणा
वा दुष्कृतं कृतम्। तन्न इन्द्रो वरुणो बृहस्पतिः सविता च
पुनन्तु पुनः पुनः। नमोऽग्नयेऽप्सुमते नम इन्द्राय नमो
वरुणाय नमो वारुण्यै नमोऽद्ध्यः॥१॥

यदपां क्रूरं यदमेध्यं यदशान्तं तदपंगच्छतात्।
अत्याशनादतीपानाद्यच्च उग्रात् प्रतिग्रहात्। तन्नो वरुणो
राजा पाणिना ह्यवमर्शतु। सोऽहमपापो विरजो निर्मुक्तो
मुक्तकिल्बिषः। नाकस्य पृष्ठमारुह्य गच्छेद्ब्रह्मसलोकताम्।
यश्चाप्सु वरुणः स पुनात्वघमर्षणः। इमं मे गङ्गे यमुने
सरस्वति शुतुद्रि स्तोमं सचता परुष्ण्या। असिक्रिया
मरुद्वृधे वितस्तयाऽऽर्जीकीये शृणुह्या सुषोमया। ऋतं च
सत्यं चाभीद्धात्तपसोऽध्यजायत। ततो रात्रिरजायत ततः
समुद्रो अर्णवः॥२॥

समुद्राद॑र्ण॒वादधि॑ संव॒त्सरो॑ अ॒जाय॑त। अ॒होरा॒त्राणि॑
वि॒दध॒द्वि॒श्वस्य॑ मि॒षतो॑ व॒शी। सूर्या॒चन्द्र॒मसौ॑ धा॒ता
य॑थापूर्वम॑कल्पयत्। दि॒वं च॑ पृ॒थि॒वीं चा॒न्तरि॑क्षमथो
सु॒वः। यत्पृ॒थि॒व्या॑ रजः॑ स्व॒मान्तरि॑क्षे वि॒रोद॑सी।
इ॒माऽस्त॑दापो व॑रुणः पु॒नात्वं॑ घम॒र्षणः। पु॒नन्तु॑ वस॑वः
पु॒नातु॑ व॒रुणः पु॒नात्वं॑ घम॒र्षणः। ए॒ष भू॒तस्य॑ म॒ध्ये भु॒व॑नस्य
गो॒प्ता। ए॒ष पु॒ण्यकृ॑तां लो॒का॒नेष॑ मृ॒त्योर्हि॑र॒ण्मय॑म्।
द्या॒वापृ॒थि॒व्योर्हि॑र॒ण्मय॑ स॒ऽश्रित॑ सु॒वः॥३॥

स नः॑ सु॒वः स॑ शि॒शाधि॑। आ॒र्द्रं ज्व॑ल॒ति ज्योति॑र॒हम॑स्मि।
ज्योति॑र्ज्वल॒ति ब्र॑ह्मा॒हम॑स्मि। योऽ॒हम॑स्मि ब्र॑ह्मा॒हम॑स्मि।
अ॒हम॑स्मि ब्र॑हा॒हम॑स्मि। अ॒हमे॒वाहं॑ मां जु॒होमि॑ स्वाहा॑।
अ॒का॒र्य॒का॒र्यव॑की॒र्णी स्ते॒नो भ्रू॑ण॒हा गु॑रु॒त॒ल्पगः॑।
व॑रु॒णोऽपा॑म॒घम॑र्षणस्तस्मा॑त्पा॒पात् प्र॑मु॒च्यते। र॒जो
भू॒मि॑स्त्व॒मा रो॑द॒यस्व॑ प्र॒व॑दन्ति॒ धीराः॑। आ॒क्रान्॑त्समु॒द्रः
प्र॑थ॒मे वि॒धर्मं॑ ज॒नय॑न्प्र॒जा भु॑व॒नस्य॑ रा॒जा। वृ॒षा प॒वित्रे॑
अधि॑ सा॒नो अ॒व्यै बृ॑ह॒त्सोमो॑ वावृ॒धे सु॒वा॒न इ॒न्दुः॥४॥

॥ पवमानसूक्तम् ॥

(तैत्तिरीय ब्राह्मणम् अष्टकम् - १/प्रश्नः - ४/अनुवाकः - ८)

(तैत्तिरीय संहिता काण्डम् - ५/प्रपाठकः - ६/अनुवाकः - १)

ॐ तच्छ्रुं योरावृणीमहे। गातुं यज्ञाय। गातुं यज्ञपतये। दैवीः
स्वस्तिरस्तु नः। स्वस्तिर्मानुषेभ्यः। ऊर्ध्वं जिगातु भेषजम्।
शं नो अस्तु द्विपदे। शं चतुष्पदे॥ ॐ शान्तिः शान्तिः
शान्तिः॥

दधिक्राव्णो अकारिषम्। जिष्णोरश्वस्य वाजिनः। सुरभिर्नो
मुखांकरत्। प्रण आयूँषि तारिषत्।

आपो हि ष्ठा मयो भुवस्ता न ऊर्जे दधातन। महेरणांय
चक्षसे। यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः।
उशतीरिव मातरः। तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयांय
जिन्वथ। आपो जनयथा च नः॥

हिरण्यवर्णाः शुचयः पावका यासु जातः कश्यपो यास्विन्द्रः।
अग्निं या गर्भं दधिरे विरूपास्ता न आपः शं स्योना
भवन्तु॥

यासां॑ रा॒जा वरु॑णो याति॒ मध्ये॑ स॒त्यानृ॑ते अ॒वप॑श्यं
जना॑नाम्। म॒धुश्च॑तुः शुच॑यो याः पा॒वका॑स्ता न॒ आपः॑ शङ्
स्यो॒ना भ॑वन्तु॥

यासां॑ दे॒वा दि॒वि कृ॑ण्वन्ति भ॒क्षं या अ॒न्तरि॑क्षे बहु॒धा भ॑वन्ति।
याः पृ॒थि॒वीं पय॑सो॒न्दन्ति॑ शु॒क्रास्ता॑ न॒ आपः॑ शङ् स्यो॒ना
भ॑वन्तु॥

शि॒वेन॑ मा॒ चक्षु॑षा पश्यताऽऽपः शि॒वया॑ त॒नुवो॑प॒ स्पृश॑त॒ त्वचं॑
मे। सर्वा॑ अ॒ग्नी अ॒रप्सु॑षदो हुवे वो॒ मयि॑ वर्चो॒ बल॑मो॒जो
नि ध॑त्त॥

पव॑मानः सुव॒र्जनः॑। प॒वित्रे॑ण विच॑र्षणिः। यः पो॒ता स
पु॑नातु मा। पु॒नन्तु॑ मा देव॒जनाः॑। पु॒नन्तु॑ मन॑वो धि॒या।
पु॒नन्तु॑ विश्वं आ॒यवः॑। जात॑वेदः प॒वित्र॑वत्। प॒वित्रे॑ण पु॒नाहि॑
मा। शु॒क्रेण॑ देव॒दीद्य॑त्। अ॒ग्ने क्र॑त्वा क्रतूँ॒ रनु॑। यत्ते
प॒वित्र॑म॒र्चिषि॑। अ॒ग्ने वि॑त॒तम॑न्तरा। ब्रह्म॒ तेन॑ पु॒नीम॑हे।
उ॒भाभ्यां॑ देव॒सवि॑तः। प॒वित्रे॑ण स॒वेन॑ च। इ॒दं ब्रह्म॑ पु॒नीम॑हे।

वैश्वदेवी पुनती देव्यागात्। यस्यै बह्वीस्तनुवो वीतपृष्ठाः।
 तथा मदन्तः सधमाद्येषु। वयं स्याम पतयो रयीणाम्।
 वैश्वानरो रश्मिभिर्मा पुनातु। वातः प्राणेनैषिरो मयो
 भूः। द्यावापृथिवी पयसा पयोभिः। ऋतावरी यज्ञिये
 मा पुनीताम्। बृहद्भिः सवितस्तृभिः। वर्षिष्ठैर्देवमन्मभिः।
 अग्ने दक्षैः पुनाहि मा। येन देवा अपुनता। येनाऽऽपो
 दिव्यं कशः। तेन दिव्येन ब्रह्मणा। इदं ब्रह्म पुनीमहे।
 यः पावमानीरध्येति। ऋषिभिः सम्भृतं रसम्। सर्वं
 स पूतमश्नाति। स्वदितं मातरिश्वना। पावमानीर्यो
 अध्येति। ऋषिभिः सम्भृतं रसम्। तस्मै सरस्वती दुहे।
 क्षीरं सर्पिर्मधूदकम्॥ पावमानीः स्वस्त्ययनीः। सुदुघाहि
 पयस्वतीः। ऋषिभिः सम्भृतो रसः। ब्राह्मणेष्वमृतं
 हितम्। पावमानीर्दिशन्तु नः। इमं लोकमथो अमुम्।
 कामान्धसमर्धयन्तु नः। देवीर्देवैः समाभृताः। पावमानीः
 स्वस्त्ययनीः। सुदुघाहि घृतश्चुतः। ऋषिभिः सम्भृतो रसः।
 ब्राह्मणेष्वमृतं हितम्। येन देवाः पवित्रेण। आत्मानं पुनते

सदा॑। तेन॑ स॒हस्र॑धारेण। पा॒व॒मा॒न्यः पु॑नन्तु मा। प्रा॒जा॒प॒त्यं
प॒वि॒त्रम्। श॒तो॒द्या॑म॒ः हिर॑ण्मयम्। तेन॑ ब्रह्म॒ विदो॑ व॒यम्।
पू॒तं ब्रह्म॑ पुनीमहे। इन्द्रः॑ सुनी॒ती स॒ह मा॑ पुनातु। सोमः॑
स्व॒स्त्या वरु॑णः स॒मीच्या॑। य॒मो राजा॑ प्रमृ॒णाभिः॑ पुनातु
मा। जा॒तवे॑दा मो॒र्जय॑न्त्या पुनातु। भूर्भुवः॑ सुवः।

तच्छुं॑ योरावृ॑णीमहे। गा॒तुं य॒ज्ञाय॑। गा॒तुं य॒ज्ञप॑तये। दैवीः॑
स्व॒स्तिर॑स्तु नः। स्व॒स्तिर्मानु॑षेभ्यः। ऊ॒र्ध्वं जि॑गातु भेष॒जम्।
शं नो॑ अस्तु द्वि॒पदे॑। शं चतु॑ष्पदे॥

ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥

॥ त्रिसुपर्णमन्त्राः ॥

(तैत्तिरीयारण्यकम्/प्रपाठकः - १०/अनुवाकः - ३८-४०)

ॐ। स॒ह ना॑ववतु। स॒ह नो॑ भुनक्तु। स॒ह वी॒र्यं॑ करवावहै।
ते॒ज॒स्विना॒ऽवधी॑तमस्तु मा वि॒द्विषा॒वहै॑॥ ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒
शान्तिः॑॥

ब्रह्म॑मेतु माम्। मधु॑मेतु माम्। ब्रह्म॑मे॒व मधु॑मेतु माम्। यास्तै॑

सोम प्रजाव॑त्सोभि॒ सो अ॒हम्। दुःस्व॑प्र॒हन्दु॑रुष्प॒ह। यास्ते॑
 सोम प्रा॒णां॑स्तां जु॒होमि। त्रिसु॑पर्ण॒मया॑चितं ब्राह्म॒णाय॑
 दद्यात्। ब्र॒ह्म॒ह॒त्यां वा ए॒ते घ्न॑न्ति। ये ब्रा॑ह्म॒णास्त्रिसु॑पर्णं
 पठ॑न्ति। ते सोमं प्राप्नु॑वन्ति। आ॒स॒ह॒स्रात्प॒ङ्क्तिं पुन॑न्ति।
 ओम्॥५५॥

ब्रह्म॑ मे॒धया॑। मधु॑ मे॒धया॑। ब्रह्म॑मे॒व मधु॑ मे॒धया॑। अ॒द्या नो॑
 देव स॒वितः प्र॒जाव॑त्सावीः सौभ॑गम्। परा॑ दुःष्व॒प्रिय॑ सु॒व।
 विश्वा॑नि देव स॒वितर्दु॑रितानि॒ परा॑ सु॒व। यद्भ॒द्रं तन्म॒ आ
 सु॒व। मधु॑ वाता॑ ऋ॒ताय॑ते मधु॑ क्षरन्ति॒ सिन्ध॑वः। मा॒ध्वीर्नः॑
 स॒न्त्वोष॑धीः। मधु॑ नक्त॑मु॒तोष॑सि॒ मधु॑म॒त्पार्थि॑व॒ रजः॑। मधु॑
 द्यौर॑स्तु नः पि॒ता। मधु॑मा॒न्नो व॒न॒स्पति॑र्मधु॑मा॒ अस्तु॑ सूर्यः।
 मा॒ध्वीर्गा॒वो भ॑वन्तु नः। य इ॒मं त्रिसु॑पर्ण॒मया॑चितं ब्राह्म॒णाय॑
 दद्यात्। भ्रू॒ण॒ह॒त्यां वा ए॒ते घ्न॑न्ति। ये ब्रा॑ह्म॒णास्त्रिसु॑पर्णं
 पठ॑न्ति। ते सोमं प्राप्नु॑वन्ति। आ॒स॒ह॒स्रात्प॒ङ्क्तिं पुन॑न्ति।
 ओम्॥५६॥

ब्रह्म॑ मे॒धवा॑॥ मधु॑ मे॒धवा॑॥ ब्रह्म॑मे॒व मधु॑ मे॒धवा॑॥ ब्रह्मा॑
 दे॒वानां॑ प॒दवीः॑ क॒वीना॑मृषि॒र्विप्रा॑णां म॒हिषो॑ मृ॒गाणा॑म्। श्ये॒नो
 गृ॒ध्राणा॑ꣳ स्व॒धिति॑र्व॒नाना॑ꣳ सोमः॑ प॒वित्र॑म॒त्येति॑ रेभन्।
 हꣳसः॑ शु॒चिष॑द्वसु॒रन्तरि॑क्ष॒सद्धोता॑ वेदि॒षदति॑थिर्दु॒रोण॑सत्।
 नृष॑द्व॒रस॑द॒तस॑द्धो॒मस॑द॒जा गो॒जा ऋ॒तजा॑ अ॒द्रिजा॑ ऋ॒तं
 बृ॒हत्। ऋ॒चे त्वा॑ रु॒चे त्वा॑ स॒मिथ्स्र॑वन्ति स॒रितो॑ न
 धे॒नाः॑। अ॒न्तर्हृ॒दा मन॑सा पू॒यमा॑नाः। घृ॒तस्य॑ धा॒रा
 अ॒भिचा॑क॒शीमि॑। हि॒र॒ण्ययो॑ वे॒तसो॑ म॒ध्य आ॑साम्।
 तस्मि॑न्सु॒पर्णो म॑धुकृ॒त्कुला॒यी भज॑न्नास्ते मधु॑दे॒वता॑भ्यः।
 तस्या॑सते ह॒रयः॑ स॒प्तती॑रे॒ स्वधां॑ दु॒हाना॑ अ॒मृत॑स्य॒ धारा॑म्।
 य इ॒दं त्रि॑सु॒पर्णम॑या॒चितं ब्रा॑ह्म॒णाय॑ दद्यात्। वी॒र॒ह॒त्यां वा
 ए॒ते घ्न॑न्ति। ये ब्रा॑ह्म॒णास्त्रि॑सु॒पर्णं प॑ठन्ति। ते सोमं॑ प्राप्नु॑वन्ति।
 आ॒स॒ह॒स्रात्प॒ङ्क्तिं पु॑न॒न्ति। ओम्॥५७॥

स॒ह ना॑ववतु। स॒ह नौ॑ भुनक्तु। स॒ह वी॒र्यं॑ करवावहे।
 ते॒ज॒स्विना॑ऽवधी॑तमस्तु॒ मा वि॑द्विषा॒वहे॑॥ ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒
 शान्तिः॑॥

॥ आयुष्यसूक्तम् ॥

यो ब्रह्मा ब्रह्मण उज्जहार प्राणैः शिरः कृत्तिवासाः पिनाकी।
ईशानो देवः स न आयुर्दधातु तस्मै जुहोमि हविषा
घृतेन॥१॥

विभ्राजमानः सरिरस्य मध्याद्रोचमानो घर्मरुचिर्य आगात्।
स मृत्युपाशानपनुद्य घोरानिहायुषेणो घृतमत्तु देवः॥२॥

ब्रह्मज्योतिर्ब्रह्मपत्नीषु गर्भं यमादधात् पुरुरूपं जयन्तम्।
सुवर्णरम्भग्रहमर्कमर्च्यं तमायुषे वर्धयामो घृतेन॥३॥

श्रियं लक्ष्मीमौबलामम्बिकां गां षष्ठीं च यामिन्द्रसेनेत्युदाहुः।
तां विद्यां ब्रह्मयोनिं सरूपां मिहायुषे तर्पयामो घृतेन॥४॥

दाक्षायण्यः सर्वयोन्यः स योन्यः सहस्रशो विश्वरूपा
विरूपाः। ससूनवः सपतयः सयूथ्या आयुषेणो घृतमिदं
जुषन्ताम्॥५॥

दिव्या गणा बहुरूपाः पुराणा आयुश्छिदो नः प्रमथन्तु
वीरान्। तेभ्यो जुहोमि बहुधा घृतेन मा नः प्रजां रीरिषो

मौत वीरान्॥६॥

ए॒कः पु॒रस्ता॑द्य इ॒दं ब॒भूव॒ यतो॑ ब॒भूव॒ भुवन॑स्य गो॒पाः।
यम॑प्येति भुवन॑ꣳ सा॑म्परा॒ये स नो॑ ह॒विर्घृ॑तमिहायुषे॑त्तु
दे॒वः॥७॥

व॒सून् रु॒द्रा॒नादि॒त्यान् म॒रुतो॑ऽथ सा॒ध्यान् ऋ॒भून् य॒क्षान्
गन्ध॑र्वाꣳश्च पि॒तृꣳश्च वि॒श्वान्। भृ॒गून् सर्पाꣳश्चा॒ङ्गिर॑सोऽथ
स॒र्वान् घृ॒तꣳ हु॒त्वा स्वा॑युष्या मह॑याम श॒श्वत्॥८॥

वि॒ष्णो त्वं नो॒ अन्त॑मः श॒र्म यच्छ॑ सह॒न्त्या प्र॑ते॒धारा॑ मधु॒श्चुत॑
उ॒थ्सं दु॒हृते॑ अ॒क्षित॑म्॥९॥

॥ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥

आयु॑ष्टे वि॒श्वतो॑ दध॒द्यम॑ग्निर्व॑रै॒ण्यः। पुन॑स्ते प्रा॒ण आय॑ति
परा॒ यक्ष्म॑ꣳ सु॒वामि॑ ते। आ॒युर्दा॑ अ॒ग्ने ह॒विषो॑ जुषा॒णो
घृ॒तप्र॑तीको घृ॒तयो॑निरेधि। घृ॒तं पी॒त्वा मधु॑ चारु॒ गव्यं॑ पि॒तेव॑
पु॒त्रम॑भि॒रक्ष॑तादि॒मम्।

॥ भाग्यसूक्तम् ॥

(तैत्तिरीय ब्राह्मणम् अष्टकम् - ३/प्रश्नः - ८/अनुवाकम् - ९)

प्रा॒तर॒ग्निं प्रा॒तरि॒न्द्रः॑ ह॒वाम॑हे प्रा॒तर्भि॒त्रा वरु॑णा प्रा॒तर॒श्विना॑ ।
प्रा॒तर्भ॒गं पू॒षणं॑ ब्र॒ह्मण॑स्पतिं प्रा॒तः सोम॑मु॒त रु॒द्रः॑ हु॒वेम॑ ॥ १ ॥

प्रा॒तर्जि॒तं भ॒गमु॒ग्रः॑ हु॒वेम॑ व॒यं पु॒त्रमदि॑ते॒र्यो वि॒धु॒र्ता ।
आ॒र्ध्रश्चि॒द्यं म॒न्य॒मा॒नस्तु॒रश्चि॒द्राजा॑ चि॒द्यं भ॒गं भ॒क्षी॒त्याह॑ ॥ २ ॥

भ॒ग प्र॒णेत॑र्भ॒ग स॒त्य॒रा॒धो भ॒गेमां॑ धि॒यमु॒दव॑ द॒दन्नः॑ ।
भ॒ग प्र णो॑ ज॒नय॑ गो॒भिर॒श्वैर्भ॒ग प्र नृ॒भिर्नृ॒वन्तः॑ स्या॒म ॥ ३ ॥

उ॒तेदा॒नीं भ॒गव॑न्तः स्या॒मो॒त प्र॒पि॒त्व उ॒त म॒ध्ये अ॒ह्ना॑म् ।
उ॒तोदि॑ता म॒घव॑न्त्सू॒र्यस्य॑ व॒यं दे॒वाना॑ः सु॒म॒तौ स्या॑म ॥ ४ ॥

भ॒ग ए॒व भ॒गवा॑ः अस्तु दे॒वास्ते॑न॒ वयं॑ भ॒गव॑न्तः स्या॒म ।
तं त्वा॑ भ॒ग स॒र्व इ॒ज्जो॑ह॒वीमि॑ स नो॑ भ॒ग पु॒र ए॒ता भ॑वे॒ह ॥ ५ ॥

सम॑ध्व॒रायो॒षसो॑ऽन॒मन्त॑ दधि॒क्रावै॑व॒ शुच॑ये प॒दाय॑ ।
अ॒र्वाची॑नं व॒सुवि॑दं भ॒ग नो॒ रथ॑मि॒वाश्वा॑वा॒जिन॑ आव॑हन्तु ॥ ६ ॥

अश्वावतीर्गोमंतीर्न उषासो वीरवतीः सदमुच्छन्तु भद्राः।
घृतं दुर्हाना विश्वतः प्रपीना यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥७॥

यो माँऽग्ने भागिनः सन्तमथाभागं चिकीर्षति।
अभागमग्ने तं कुरु मामग्ने भागिनं कुरु॥८॥

॥ नवग्रहसूक्तम् ॥

आ सत्येन रजसा वर्तमानो निवेशयन्नमृतं मर्त्यं च।
हिरण्ययेन सविता रथेनाऽदेवो याति भुवना विपश्यन्।
अग्निं दूतं वृणीमहे होतारं विश्ववेदसम्। अस्य यज्ञस्य
सुक्रतुम्॥ येषामीशे पशुपतिः पशूनां चतुष्पदामुत च
द्विपदाम्। निष्क्रीतोऽयं यज्ञियं भागमेतु रायस्पोषा
यजमानस्य सन्तु॥

अधिदेवता प्रत्यधिदेवता सहिताय आदित्याय नमः॥१॥

अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयम्। अपा रेतांसि
जिन्वति। स्योना पृथिवि भवाऽनृक्षरा निवेशनी। यच्छानः
शर्म सप्रथाः। क्षेत्रस्य पतिना वयं हिते नैव जयामसि।

गामश्वं पोषयित्वा स नो मृडातीदृशे॥

अधिदेवता प्रत्यधिदेवता सहिताय अङ्गारकाय नमः॥२॥

प्र वः शुक्राय भानवे भरध्वं हव्यं मतिं चाग्रये सुपूतम्॥
 यो दैव्यानि मानुषा जनुष्यन्तर्विश्वानि विद्वाना जिगाति॥
 इन्द्राणीमासु नारिषु सुपत्नीमहमश्रवम्। न ह्यस्या अपरश्चन
 जरसा मरते पतिः॥ इन्द्रो वो विश्वतस्परि हवामहे जनैभ्यः।
 अस्माकमस्तु केवलः॥

अधिदेवता प्रत्यधिदेवता सहिताय शुक्राय नमः॥३॥

आप्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्णियम्। भवा वाजस्य
 सङ्गथे॥ अप्सु मे सोमो अब्रवीदन्तर्विश्वानि भेषजा। अग्निं
 च विश्वशम्भुवमापश्च विश्वभेषजीः। गौरी मिमाय सलिलानि
 तक्षती। एकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी। अष्टापदी नवपदी
 बभूवुषी। सहस्राक्षरा परमे व्योमन्।

अधिदेवता प्रत्यधिदेवता सहिताय सोमाय नमः॥४॥

उद्ध्व्यस्वाग्ने प्रतिजागृह्येनमिष्टापूर्ते सःसृजेथामयं च। पुनः

कृण्व॑स्त्वा॑ पि॒तरं॑ युवा॑नम॒न्वाता॑सी॒त्वयि॑ तन्तु॑मे॒तम्॥ इ॒दं
विष्णु॑र्विच॑क्रमे त्रे॒धा नि॑द॒धे प॒दम्। समू॑ढम॒स्यपा॑सु॒रे॥
विष्णो॑ रराट॑मसि विष्णोः॑ पृ॒ष्ठम॑सि विष्णोः॑ श्र॒त्रे॑स्थो विष्णोः॑
स्यूर॑सि विष्णो॑र्ध्रु॒वम॑सि वैष्ण॑वम॒सि विष्ण॑वे त्वा।
अधि॑देवता प्रत्यधि॑देवता स॒हिताय॑ बु॒धाय॑ नमः॥५॥

बृह॑स्पते॒ अति॑य॒दर्यो॑ अर्हा॑द्वि॒मद्वि॑भाति॒ क्रतु॑म॒ञ्जने॑षु।
यद्दी॑दय॒च्छव॑स॒र्तप्र॑जात् तद॒स्मासु॑ द्रवि॑णं धेहि चि॒त्रम्॥
इन्द्र॑मरु॒त्व इ॒ह पा॑हि सोमं॒ यथा॑ शा॒र्याते॑ अपि॒बः सु॑तस्य।
तव॑ प्र॒णीती॑ तव॑ शूर॒शर्म॑न्नावि॒वास॑न्ति क॒वयः॑ सु॒य॒ज्ञाः॥
ब्रह्म॑ज॒ज्ञानं॑ प्र॒थमं॑ पु॒रस्ता॑द्वि॒सीम॑तः सु॒रुचो॑ वे॒न आ॑वः।
सबु॑ध्रिया॑ उप॒मा अस्य॑ वि॒ष्ठाः स॒तश्च॑ योनि॒मस॑तश्च॒ विवः॑॥
अधि॑देवता प्रत्यधि॑देवता स॒हिताय॑ बृह॒स्पतये॑ नमः॥६॥

शं नो॑ दे॒वीर॒भिष्ट॑य॒ आपो॑ भवन्तु पी॒तये॑। शंयो॒रभि॑स्र॒वन्तु॑
नः॥ प्र॒जाप॑ते न त्वदे॒तान्य॒न्यो वि॒श्वा जा॒तानि॑ परि॒ता
ब॑भूव। यत्का॑मास्ते जुहु॒मस्तन्नो॑ अस्तु व॒यं स्या॑म॒ पत॑यो
रयी॑णाम्। इ॒मं य॑मप्र॒स्तर॑माहि सी॒दाऽङ्गि॑रोभिः पि॒तृभिः॑

संविदानः। आत्वा मन्त्राः कविशस्ता वहन्त्वेना राजन्
हविषा मादयस्व॥

अधिदेवता प्रत्यधिदेवता सहिताय शनैश्चराय नमः॥७॥

कया नश्चित्र आभुवदूती सदावृधः सखा। कया
शचिष्ठया वृता। आऽयङ्गौः पृश्निरक्रमीदसनन्मातरं
पुनः। पितरं च प्रयन्त्सुवः। यत्ते देवी निरृतिराबबन्ध
दामं ग्रीवास्वविचर्त्यम्। इदं ते तद्विष्याम्यायुषो न
मध्यादथाजीवः पितुमद्वि प्रमुक्तः॥

अधिदेवता प्रत्यधिदेवता सहिताय राहवे नमः॥८॥

केतुं कृण्वन्नकेतवे पेशो मर्या अपेशसे। समुषद्विरजायथाः॥
ब्रह्मा देवानां पदवीः कवीनामृषिर्विप्राणां महिषो
मृगाणाम्। श्येनो गृध्राणां स्वधितिर्वनानां सोमः
पवित्रमत्येति रेभन्। (ऋक्) सचित्र चित्रं चितयन् तमस्मे
चित्रक्षत्र चित्रतमं वयोधाम्। चन्द्रं रयिं पुरुवीरं बृहन्तं
चन्द्रचन्द्राभिर्गृणते युवस्व॥

अधिदेवता प्रत्यधिदेवता सहिताय केतवे नमः॥१॥

॥ॐ आदित्यादि नवग्रहदेवताभ्यो नमो नमः॥

॥ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ नक्षत्रसूक्तम् ॥

(तैत्तिरीय ब्राह्मणे अष्टकम् - ३/प्रश्नः - १)

अ॒ग्निर्नः॑ पा॒तु कृ॒त्तिकाः॑। नक्ष॑त्रं दे॒वमिन्द्रि॑यम्। इ॒दमा॑सां
विचक्ष॑णम्। ह॒विरा॒सं जु॑होतन। यस्य॒ भान्ति॑ र॒श्मयो॒ यस्य॑
के॒तवः॑। यस्ये॒मा वि॒श्वा भु॑व॒नानि॒ सर्वा॑। स कृ॒त्तिकाभि॑-
र॒भिसं॑वसानः। अ॒ग्निर्नो॑ दे॒वः सु॑वि॒ते द॑धातु॥१॥

प्र॒जाप॑ते रोहि॒णी वे॑तु पत्नी॑। वि॒श्वरू॑पा बृ॒हती चि॒त्रभा॑नुः।
सा नो॑ य॒ज्ञस्य॑ सुवि॒ते द॑धातु। यथा जीवे॑म श॒रदः॑ सर्वा॑राः।
रोहि॒णी दे॒व्युद॑गात्पु॒रस्ता॑त्। वि॒श्वा रू॒पाणि॑ प्रति॒मोद॑माना।
प्र॒जाप॑ति॒रु ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्ती। प्रि॒या दे॒वाना॑मुप॑यातु
य॒ज्ञम्॥२॥

सोमो राजा मृगशीर्षेण आगन्। शिवं नक्षत्रं प्रियमस्य
धाम्। आप्यायमानो बहुधा जनेषु। रेतः प्रजां यजमाने
दधातु। यत्ते नक्षत्रं मृगशीर्षमस्ति। प्रियं राजन् प्रियतमं
प्रियाणाम्। तस्मै ते सोम हविषा विधेम। शं न एधि द्विपदे
शं चतुष्पदे॥३॥

आर्द्रया रुद्रः प्रथमा न एति। श्रेष्ठो देवानां पतिरघ्नियानाम्।
नक्षत्रमस्य हविषा विधेम। मा नः प्रजां रीरिषन्मोत
वीरान्। हेती रुद्रस्य परि णो वृणक्तु। आर्द्रा नक्षत्रं
जुषतां हविर्नः। प्रमुञ्चमानौ दुरितानि विश्वा। अपाघशं
सन्नुदतामरातिम्॥४॥

पुनर्नो देव्यदितिः स्पृणोतु। पुनर्वसू नः पुनरेतां यज्ञम्। पुनर्नो
देवा अभियन्तु सर्वे। पुनः पुनर्वो हविषा यजामः। एवा
न देव्यदितिरनर्वा। विश्वस्य भर्त्री जगतः प्रतिष्ठा। पुनर्वसू
हविषा वर्धयन्ती। प्रियं देवानामप्येतु पार्थः॥५॥

बृहस्पतिः प्रथमं जायमानः। तिष्यं नक्षत्रमभि सम्बभूव।

श्रेष्ठो देवानां पृतनासु जिष्णुः। दिशोऽनु सर्वा अभयं नो
अस्तु। तिष्यः पुरस्तादुत मध्यतो नः। बृहस्पतिर्नः परि पातु
पश्चात्। बाधेतां द्वेषो अभयं कृणुताम्। सुवीर्यस्य पतयः
स्याम॥६॥

इदं सर्पेभ्यो हविरस्तु जुष्टम्। आश्रेषा येषामनुयन्ति
चेतः। ये अन्तरिक्षं पृथिवीं क्षियन्ति। ते नः सर्पासो
हवमागमिष्ठाः। ये रोचने सूर्यस्यापि सर्पाः। ये दिवं देवीमनु
सञ्चरन्ति। येषामाश्रेषा अनुयन्ति कामम्। तेभ्यः सर्पेभ्यो
मधुमञ्जुहोमि॥७॥

उपहूताः पितरो ये मघासु। मनोजवसः सुकृतः सुकृत्याः।
ते नो नक्षत्रे हवमागमिष्ठाः। स्वधाभिर्यज्ञं प्रयतं जुषन्ताम्।
ये अग्निदग्धा येऽनग्निदग्धाः। येऽमुं लोकं पितरः क्षियन्ति।
याश्च विद्म याश्च उ च न प्रविद्म। मघासु यज्ञश्च सुकृतं
जुषन्ताम्॥८॥

गवां पतिः फल्गुनीनामसि त्वम्। तदर्यमन्वरुणमित्र चारु।

तं त्वा वयं स॒नितारं॑ स॒नीनाम्। जी॒वा जी॒वन्त॒मुप॑
 संवि॑शे॒म। येने॒मा वि॒श्वा भुव॑नानि स॒ञ्जिता॑। यस्य॑ दे॒वा
 अ॒नु सं य॒न्ति चे॒तः। अ॒र्य॒मा रा॒जाऽज॒र॒स्तुवि॑ष्मान्।
 फ॒ल्गु॒नीना॑मृष॒भो रौर॑वीति॥९॥

श्रेष्ठो॑ दे॒वानां॑ भ॒गवो॑ भ॒गासि॑। तत्त्वा॑ वि॒दुः फ॒ल्गु॒नीस्त॒स्य
 वि॒त्तात्। अ॒स्मभ्यं॑ क्ष॒त्रम॒ज॒रं सु॒वीर्य॑म्। गो॒म॒द॒श्वं व॒दुप॑
 स॒न्नुदे॑ह। भ॒गो ह दा॒ता भ॒ग इ॒त्प्रदा॑ता। भ॒गो दे॒वीः
 फ॒ल्गु॒नीरा वि॑वेश। भ॒ग॒स्ये॒त्तं प्र॑स॒वं ग॑मे॒म। यत्र॑ दे॒वैः
 स॒ध॒मादं॑ म॒दे॒म॥१०॥

आया॑तु दे॒वः सं॒वि॒तोप॑यातु। हि॒र॒ण्य॒येन॑ सु॒वृता॑ रथे॒न। वह॑न्
 ह॒स्तं सु॒भगं॑ वि॒द्वना॑प॒सम्। प्र॒यच्छ॑न्तं प॒पु॒रिं पु॒ण्य॑मच्छं।
 ह॒स्तः प्र॒यच्छ॑त्व॒मृतं॑ व॒सी॒यः। दक्षि॑णेन॒ प्रति॑गृ॒णीम॑ ए॒नत्।
 दा॒तार॑म॒द्य सं॒वि॒ता वि॑दे॒य। यो नो॑ ह॒स्ताय॑ प्र॒सु॒वाति॑
 य॒ज्ञम्॥११॥

त्वष्टा॑ नक्ष॑त्रम॒भ्येति॑ चि॒त्राम्। सु॒भं सं॒सं यु॒वति॑

रोचमानाम्। निवेशयन्नमृतान्मर्त्यांश्च। रूपाणि पि॒शन्
भुवनानि विश्वा॑। तन्नस्त्वष्टा तदु चित्रा विचष्टाम्। तन्नक्षत्रं
भूरि॒दा अस्तु॑ मह्यम्। तन्नः प्र॒जां वी॒रव॑ती॒ स॒नोतु॑।
गोभि॑र्नो अश्वैः॒ सम॑नक्तु य॒ज्ञम्॥१२॥

वा॒युर्नक्ष॑त्रमभ्येति॒ निष्ट्या॑म्। ति॒ग्मशृ॑ङ्गो वृष॒भो रो॑रु॒वाणः।
स॒मी॒रय॑न् भुवनं मा॒तरि॑श्वा॑। अप॒ द्वेषा॑सि नुदतामरा॑तीः।
तन्नो वा॒युस्तदु॑ निष्ट्या॑ शृणोतु। तन्नक्षत्रं भूरि॒दा अस्तु॑ मह्यम्।
तन्नो दे॒वासो॒ अनु॑जानन्तु कामम्। यथा॒ तरे॑म दुरि॒तानि॑
विश्वा॑॥१३॥

दूर॑म॒स्मच्छ॑त्रवो यन्तु भी॒ताः। तदिन्द्रा॒ग्नी कृ॑णुतां तद्विशा॑खे।
तन्नो दे॒वा अनु॑मदन्तु य॒ज्ञम्। प॒श्चात् पु॒रस्ता॑दभयं नो अस्तु।
नक्ष॑त्राणा॒मधि॑पत्नी॒ विशा॑खे। श्रेष्ठा॑विन्द्रा॒ग्नी भु॑वनस्य गो॒पौ।
विषू॑चः शत्रू॑नप॒ बाध॑मानौ। अप॒ क्षुधं॑ नुदतामरा॑तिम्॥१४॥

पूर्णा॑ प॒श्चादु॑त पूर्णा॑ पु॒रस्ता॑त्। उन्म॑ध्यतः पौ॒र्णमा॑सी
जि॑गाय। तस्या॑ दे॒वा अधि॑ संव॑सन्तः। उ॒त्त॒मे नाकं॑

इह मादयन्ताम्। पृथ्वी सुवर्चा युवतिः सजोषाः।
 पौर्णमास्युदगाच्छोभमाना। आप्याययन्ती दुरितानि विश्वा।
 उरुं दुहां यजमानाय यज्ञम्॥१५॥

ऋद्ध्यास्मं हव्यैर्नमसोपसद्य। मित्रं देवं मित्रधेयं नो अस्तु।
 अनूराधान् हविषा वर्धयन्तः। शतं जीवेम शरदः सर्वाः।
 चित्रं नक्षत्रमुदगात्पुरस्तात्। अनूराधास इति यद्वदन्ति।
 तन्मित्र एति पथिभिर्देवयानैः। हिरण्ययैर्विततैरन्तरिक्षे॥१६॥

इन्द्रो ज्येष्ठामनु नक्षत्रमेति। यस्मिन्वृत्रं वृत्रतूर्यं ततार।
 तस्मिन्वयममृतं दुहानाः। क्षुधं तरेम दुरितिं दुरिष्टिम्।
 पुरन्दराय वृषभाय धृष्णवे। अषाढाय सहमानाय मीढुषे।
 इन्द्राय ज्येष्ठा मधुमद्दुहाना। उरुं कृणोतु यजमानाय
 लोकम्॥१७॥

मूलं प्रजां वीरवतीं विदेय। पराच्येतु निर्ऋतिः पराचा।
 गोभिर्नक्षत्रं पशुभिः समक्तम्। अहर्भूयाद्यजमानाय मह्यम्।
 अहर्नो अद्य सुविते दधातु। मूलं नक्षत्रमिति यद्वदन्ति।

परांचीं वा॒चा निर॑ऋतिं नुदामि। शि॒वं प्र॒जायै॑ शि॒वम॑स्तु
मह्य॑म्॥१८॥

या दि॒व्या आपः॑ पय॑सा सम्ब॒भूवुः। या अ॒न्तरि॑क्ष उ॒त
पार्थि॑वीर्याः। यासा॑मषा॒ढा अ॑नुयन्ति॒ काम॑म्। ता न॒ आपः॑
शः॑ स्यो॒ना भ॑वन्तु। याश्च॒ कूप्या॒ याश्च॑ ना॒द्याः समु॑द्रियाः।
याश्च॑ वैश॒न्तीरु॑त प्रा॑स॒चीर्याः। यासा॑मषा॒ढा मधु॑ भ॒क्षय॑न्ति।
ता न॒ आपः॑ शः॑ स्यो॒ना भ॑वन्तु॥१९॥

तन्नो॒ विश्वे॒ उप॑ शृण्वन्तु दे॒वाः। तद॑षा॒ढा अभि॑संयन्तु
य॒ज्ञम्। तन्न॑क्ष॒त्रं प्र॑थतां प॒शुभ्यः॑। कृ॒षिर्वृ॑ष्टिर्यज॑मानाय
कल्प॑ताम्। शु॒भ्राः क॒न्या यु॑व॒तयः॑ सु॒पेश॑सः। क॒र्मकृ॑तः
सु॒कृतो॑ वी॒र्या॑वतीः। विश्वा॑न् दे॒वान् ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्तीः।
अ॒षा॒ढाः काम॑मुप॑ यान्तु य॒ज्ञम्॥२०॥

यस्मिन् ब्रह्मा॒भ्यज॑य॒त्सर्व॑मे॒तत्। अ॒मुं च॑ लो॒कमि॑दम् च॒
सर्व॑म्। तन्नो॒ नक्ष॑त्रमभि॒जिद्वि॑जित्य। श्रियं॑ दधा॒त्वह्णी॑य॒
मान॑म्। उ॒भौ लो॒कौ ब्रह्म॑णा॒ सञ्जि॑ते॒मौ। तन्नो॒

नक्षत्रमभिजिद्विचष्टाम्। तस्मिन्वयं पृतनाः सञ्जयेम।
तन्नो देवासो अनुजानन्तु कामम्॥ २१॥

शृण्वन्ति श्रोणाममृतस्य गोपाम्। पुण्यामस्या उपशृणोमि
वाचम्। महीं देवीं विष्णुपत्नीमजूर्याम्। प्रतीचीमेनां
हविषा यजामः। त्रेधा विष्णुरुरुगायो विचक्रमे। महीं दिवं
पृथिवीमन्तरिक्षम्। तच्छ्रोणैति श्रवं इच्छमाना। पुण्यं
श्लोकं यजमानाय कृण्वती॥ २२॥

अष्टौ देवा वसवः सोम्यासः। चतस्रो देवीरजराः श्रविष्ठाः।
ते यज्ञं पान्तु रजसः पुरस्तात्। संवत्सरीणममृतं स्वस्ति।
यज्ञं नः पान्तु वसवः पुरस्तात्। दक्षिणतोऽभियन्तु
श्रविष्ठाः। पुण्यं नक्षत्रमभि संविशाम। मा नो
अरातिरघशंसाऽगन्॥ २३॥

क्षत्रस्य राजा वरुणोऽधिराजः। नक्षत्राणां शतभिषग्वसिष्ठः।
तौ देवेभ्यः कृणुतो दीर्घमायुः। शतं सहस्रा भेषजानि
धत्तः। यज्ञं नो राजा वरुण उपयातु। तन्नो विश्वे अभि

संयन्तु देवाः। तन्नो नक्षत्रं शतभिषग्जुषाणम्। दीर्घमायुः
प्रतिरद्वेषजानि॥ २४॥

अज एकपादुदगात्पुरस्तात्। विश्वा भूतानि प्रति मोदमानः।
तस्य देवाः प्रसवं यन्ति सर्वे। प्रोष्ठपदासो अमृतस्य गोपाः।
विभ्राजमानः समिधान उग्रः। आऽन्तरिक्षमरुहदगन्धाम्।
तं सूर्यं देवमजमेकपादम्। प्रोष्ठपदासो अनुयन्ति
सर्वे॥ २५॥

अहिर्बुध्नियः प्रथमान एति। श्रेष्ठो देवानामुत मानुषाणाम्।
तं ब्राह्मणाः सोमपाः सोम्यासः। प्रोष्ठपदासो अभि रक्षन्ति
सर्वे। चत्वार एकमभि कर्म देवाः। प्रोष्ठपदास इति यान्
वदन्ति। ते बुध्नियं परिषद्यं स्तुवन्तः। अहिं रक्षन्ति
नमसोपसद्य॥ २६॥

पूषा रेवत्यन्वेति पन्थाम्। पुष्टिपती पशुपा वाजबस्त्यौ।
इमानि हव्या प्रयता जुषाणा। सुगैर्नो यानैरुपयातां यज्ञम्।
क्षुद्रान् पशून् रक्षतु रेवती नः। गावो नो अश्वाः अन्वेतु पूषा।

अन्न॒ः रक्ष॑न्तौ बहुधा विरूपम्। वाज॑ः सनुतां यज॑मानाय
यज्ञम्॥२७॥

तद॒श्विना॑व॒श्वयु॒जोप॑याताम्। शुभ॒ङ्गमि॑ष्ठौ सु॒यमे॑भिर॒श्वैः। स्व॑
नक्ष॑त्रः ह॒विषा॒ यज॑न्तौ। मध्वा॒ सम्पृ॑क्तौ यजु॑षा॒ सम॑न्तौ।
यौ दे॒वानां॑ भि॒षजौ॑ हव्यवा॒हौ। विश्व॑स्य दू॒ताव॑मृत॒स्य
गो॒पौ। तौ नक्ष॑त्रं जुजुषा॒णोप॑याताम्। नमो॒ऽश्वि॒भ्यां
कृणु॑मोऽश्व॒युग्भ्या॑म्॥२८॥

अप॑ पा॒प्मानं॑ भ॒रणी॑र्भरन्तु। तद्य॑मो राजा॒ भग॑वान्
विच॑ष्टाम्। लो॒कस्य॑ राजा॑ मह॒तो म॒हान् हि। सु॒गं
नः प॒न्थाम॑भयं कृणोतु। यस्मि॒न्नक्ष॑त्रे य॒म एति॑ राजा॑।
यस्मि॒न्नेन॑म॒भ्यषि॑ञ्चन्त दे॒वाः। तद॑स्य चि॒त्रः ह॒विषा॑ यजाम।
अप॑ पा॒प्मानं॑ भ॒रणी॑र्भरन्तु॥२९॥

नि॒वेश॑नी स॒ङ्गम॑नी वसू॒नां वि॒श्वा रू॒पाणि॑ वसू॒न्यावे॒शय॑न्ती।
स॒हस्र॑पोषः सु॒भगा॒ ररा॑णा सा न आ॒गन्व॑र्चसा संविदा॒ना॥
यत्तै॑ दे॒वा अद॑धुर्भा॒गधे॒यम॑मा॒वास्ये॑ संव॒सन्तो॑ महि॒त्वा। सा

नो॑ य॒ज्ञं पि॑पृ॒हि वि॒श्ववा॑रे र॒यिं नो॑ धे॒हि सु॒भगे सु॒वीरम्॑॥ ३० ॥

॥ शान्ति-पञ्चकम् ॥

शं नो॑ मि॒त्रः शं वरु॑णः। शं नो॑ भव॒त्व॒र्य॒मा। शं न॒
इन्द्रो॑ बृ॒ह॒स्पतिः॑। शं नो॑ वि॒ष्णु॑रुरु॒क्रमः॑। नमो॑ ब्रह्म॑णे।
नम॑स्ते वा॒यो। त्वमे॒व प्र॒त्यक्षं॑ ब्रह्मा॑सि। त्वमे॒व प्र॒त्यक्षं॑
ब्रह्म॑ वदिष्यामि। ऋ॒तं व॑दिष्यामि। स॒त्यं व॑दिष्यामि।
तन्मा॑मवतु। तद्व॒त्कार॑मवतु। अ॒व॒तु मा॑म्। अ॒व॒तु व॒त्कार॑म्।
ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥१॥

शं नो॑ मि॒त्रः शं वरु॑णः। शं नो॑ भव॒त्व॒र्य॒मा। शं न॒
इन्द्रो॑ बृ॒ह॒स्पतिः॑। शं नो॑ वि॒ष्णु॑रुरु॒क्रमः॑। नमो॑ ब्रह्म॑णे।
नम॑स्ते वा॒यो। त्वमे॒व प्र॒त्यक्षं॑ ब्रह्मा॑सि। त्वमे॒व प्र॒त्यक्षं॑
ब्रह्म॑ वदिष्यामि। ऋ॒तं व॑दिष्यामि। स॒त्यं व॑दिष्यामि।
तन्मा॑मवतु। तद्व॒त्कार॑मवतु। अ॒व॒तु मा॑म्। अ॒व॒तु व॒त्कार॑म्।
ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥२॥

ॐ स॒ह ना॑ववतु। स॒ह नो॑ भुनक्तु। स॒ह वी॒र्यं॑ करवावहै।
तेज॒स्वि ना॒वधी॑तमस्तु मा वि॒द्विषा॑वहै। ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒

शान्तिः॥३॥

नमो वाचे या चोदिता या चानुदिता तस्यै वाचे नमो नमो
 वाचे नमो वाचस्पतये नम ऋषिभ्यो मन्त्रकृद्भ्यो मन्त्रपतिभ्यो
 मा मामृषयो मन्त्रकृतो मन्त्रपतयः परादुर्माहमृषीन्मन्त्रकृतो
 मन्त्रपतीन्परादां वैश्वदेवीं वाचमुद्यासः शिवामदस्तां जुष्टां
 देवेभ्यः शर्म मे द्यौः शर्म पृथिवी शर्म विश्वमिदं जगत्।
 शर्म चन्द्रश्च सूर्यश्च शर्म ब्रह्मप्रजापती। भूतं वदिष्ये भुवनं
 वदिष्ये तेजो वदिष्ये यशो वदिष्ये तपो वदिष्ये ब्रह्म वदिष्ये
 सत्यं वदिष्ये तस्मा अहमिदमुपस्तरणमुपस्तृण उपस्तरणं
 मे प्रजायै पशूनां भूयादुपस्तरणमहं प्रजायै पशूनां भूयासं
 प्राणापानौ मृत्योर्मा पातं प्राणापानौ मा मा हासिष्टं मधु
 मनिष्ये मधु जनिष्ये मधु वक्ष्यामि मधु वदिष्यामि मधुमतीं
 देवेभ्यो वाचमुद्यासः शुश्रूषेण्यां मनुष्येभ्यस्तं मा देवा अन्वन्तु
 शोभायै पितरोऽनुमदन्तु। ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥४॥

ॐ तच्छं योरावृणीमहे। गातुं यज्ञाय। गातुं यज्ञपतये। दैवीः

स्व॒स्तिर॑स्तु नः। स्व॒स्तिर्मानु॑षेभ्यः। ऊ॒र्ध्वं जि॑गातु भेष॒जम्।
 शं नो॑ अस्तु द्वि॒पदै॑। शं चतु॑ष्पदे। ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒
 शान्तिः॑॥५॥

॥ घोष-शान्तिः ॥

शं नो॑ वा॒तः प॒वतां॑ मा॒तरि॒श्व। शं न॑स्तपतु सूर्यः॑। अहा॑नि॒शं
 भ॑वन्तु नः॒ श॒ र॒त्रिः प्र॑ति॒धीय॑ताम्। शमु॒षा नो॑ व्यु॒च्छतु॑
 शमा॑दित्य उदे॒तु नः॑। शि॒वा नः॒ शन्त॑मा भव सुमृ॒डीका॑
 सर॑स्वति। मा ते॒ व्यो॑म स॒न्दृशि॑। इडा॑यै वास्त्व॒सि
 वास्तु॑मद्वा॒स्तुम॑न्तो॒ भूया॑स्म॒ मा वास्तो॑श्छि॒थ्स्मह्य॑वास्तुः
 स भू॑या॒द्योऽस्मान्द्वेष्टि॑ यं च॒ व॒यं द्वि॒ष्मः। प्र॑ति॒ष्ठासि॑
 प्र॑ति॒ष्ठाव॑न्तो भूया॑स्म॒ मा प्र॑ति॒ष्ठाया॑श्छि॒थ्स्मह्य॑प्रति॒ष्ठः स
 भू॑या॒द्योऽस्मान्द्वेष्टि॑ यं च॒ व॒यं द्वि॒ष्मः। आ वा॑त वाहि भेष॒जं
 वि वा॑त वाहि॒ यद्र॑पः। त्व॒ हि वि॒श्वभे॑षजो दे॒वानां॑ दू॒त
 ई॒य॑से। द्वावि॒मौ वा॑तौ वा॒त आ सि॒न्धो॒रा प॑रा॒वतः॑॥

दक्षं॑ मे अ॒न्य आ॒वातु॑ प॒रा॒न्यो वा॑तु॒ यद्र॑पः। यद्दो॑ वा॒तते॑

गृहैऽमृतस्य निधिर्हितः। ततो नो देहि जीवसे ततो
 नो धेहि भेषजम्। ततो नो मह आबह वात आवातु
 भेषजम्। शम्भूर्मयोभूर्नो हृदे प्र ण आयूँषि तारिषत्।
 इन्द्रस्य गृहोऽसि तं त्वा प्रपद्ये सगुः साश्वः। सह यन्मे
 अस्ति तेन। भूः प्रपद्ये भुवः प्रपद्ये सुवः प्रपद्ये भूर्भुवः
 सुवः प्रपद्ये वायुं प्रपद्येऽनार्ता देवतां प्रपद्येऽश्मानमाखणं
 प्रपद्ये प्रजापतेर्ब्रह्मकोशं ब्रह्म प्रपद्य ओं प्रपद्ये। अन्तरिक्षं
 म उर्वन्तरं बृहदग्रयः पर्वताश्च यया वातः स्वस्त्या
 स्वस्तिमान्तया स्वस्त्या स्वस्तिमानसानि। प्राणापानौ
 मृत्योर्मा पातं प्राणापानौ मा मा हासिष्टं मयि मेधां मयि
 प्रजां मय्यग्निस्तेजो दधातु मयि मेधां मयि प्रजां मयीन्द्र
 इन्द्रियं दधातु मयि मेधां मयि प्रजां मयि सूर्यो भ्राजो
 दधातु॥

द्युभिरक्तुभिः परिपातमस्मानरिष्टेभिरश्विना सौभगेभिः। तन्नो
 मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः।

कया॑ नश्चि॒त्र आ भु॑वदू॒ती स॒दावृ॑धः सखा॑। कया॒ शचि॑ष्ठया
 वृ॒ता। कस्त्वा॑ स॒त्यो म॒दा॒नां म॑हि॒ष्ठो म॒थ्स॒दन्ध॑सः।
 दृ॒ढाचि॑दा॒रुजे॒ वसु॑। अ॒भी षु णः॒ सखा॑नामवि॒ता
 ज॑रितृ॒णाम्। श॒तं भ॑वा॒स्यूति॑भिः। वयः॑ सु॒पर्णा उ॒प॑सेदु॒रिन्द्र॑
 प्रि॒यमे॑धा॒ ऋष॑यो॒ नाध॑मानाः। अप॑ ध्वा॒न्तमू॑र्णु॒हि पू॒र्धि
 चक्षु॑र्मु॒मुग्ध्य॑स्मान्नि॒धये॑व ब॒द्धान्॥

शं नो॑ दे॒वीर॒भिष्ट॑य॒ आपो॑ भवन्तु पी॒तये॑। शं यो॒र॒भि॒स्र॑वन्तु
 नः। ईशा॑ना॒ वार्या॑णां क्षय॑न्तीश्च॒र॒षणी॑नाम्। अ॒पो या॑चामि
 भेष॑जम्। सु॒मित्रा॑ न॒ आप॒ ओष॑धयः सन्तु दु॒र्मित्रा॑स्तस्मै
 भूया॑सुर्यो॑ऽस्मान्द्वेष्टि॒ यं च॑ व॒यं द्वि॒ष्मः। आपो॑ हि ष्ठा
 म॒योभु॑व॒स्ता न॑ ऊ॒र्जे द॑धातन। म॒हे र॑णा॒य चक्ष॑से। यो वः
 शि॒वत॑मो॒ रस॑स्तस्य॑ भाजयते॒ह नः॑। उ॒श॒तीरि॑व मा॒तरः॑।
 तस्मा॒ अरं॑ ग॒माम॒ वो य॒स्य क्षया॑य॒ जिन्व॑थ॥

आपो॑ ज॒नय॑था च नः। पृथि॒वी शा॒न्ता सा॒ग्निना॑ शा॒न्ता सा
 मे॑ शा॒न्ता शुच॑ श॒मय॑तु। अ॒न्तरि॑क्ष॒ शान्तं॑ तद्वा॒युना॑ शा॒न्तं

तन्मे॑ शा॒न्तः शुचः॑ शमयतु। द्यौः शा॒न्ता सादि॒त्येन॑ शा॒न्ता
 सा मे॑ शा॒न्ता शुचः॑ शमयतु। पृथि॒वी शा॒न्तिर॒न्तरि॑क्षः
 शा॒न्तिर्द्यौः शा॒न्तिर्दि॒शः शा॒न्तिर॒वान्तर॑दि॒शाः शा॒न्तिर॒ग्निः
 शा॒न्तिर्वा॒युः शा॒न्तिरा॒दि॒त्यः शा॒न्तिश्च॒न्द्रमाः॑ शा॒न्तिर्नक्ष॑त्राणि
 शा॒न्तिरा॒पः शा॒न्तिरोष॑धयः शा॒न्तिर्वन॑स्पतयः शा॒न्तिर्गौः
 शा॒न्तिर्जा शा॒न्तिरश्वः॑ शा॒न्तिः पु॒रुषः॑ शा॒न्तिर्ब्र॒ह्म
 शा॒न्तिर्ब्रा॒ह्मणः॑ शा॒न्तिः शा॒न्तिरे॒व शा॒न्तिः शा॒न्तिर्मे॑ अस्तु
 शा॒न्तिः। तया॒हः शा॒न्त्या स॑र्वशा॒न्त्या म॒ह्यं द्वि॒पदे॑ चतु॒ष्पदे॑
 च शा॒न्तिं करो॑मि शा॒न्तिर्मे॑ अस्तु शा॒न्तिः। ए॒ह श्रीश्च॑
 हीश्च॑ धृति॑श्च तपो॑ मे॒धा प्र॑ति॒ष्ठा श्र॒द्धा स॒त्यं धर्म॑श्चै॒तानि॑
 मो॒त्तिष्ठ॑न्त॒मनू॑त्तिष्ठन्तु मा मा॒ः श्रीश्च॑ हीश्च॑ धृति॑श्च तपो॑ मे॒धा
 प्र॑ति॒ष्ठा श्र॒द्धा स॒त्यं धर्म॑श्चै॒तानि॑ मा मा हा॑सिषुः। उदायु॑षा
 स्वायु॑षोदोष॑धीनाः रसे॑नोत्प॒र्जन्य॑स्य शु॒ष्मेणो॑द॒स्थाम॑मृताः
 अ॒नु। तच्चक्षु॑र्दे॒वहि॑तं पु॒रस्ता॑च्छुक्रमु॒च्चर॑त्। पश्ये॑म श॒रदः
 श॒तं जीवे॑म श॒रदः श॒तं नन्दा॑म श॒रदः श॒तं मोदा॑म श॒रदः

श॒तं भ॒वा॑म॒ श॒रदः॑ श॒त॑ ५ शृ॒णवा॑म॒ श॒रदः॑ श॒तं प्र॒ब्र॑वाम
 श॒रदः॑ श॒तम॑जी॒ताः स्या॑म श॒रदः॑ श॒तं ज्यो॑क्क॒ सूर्यं॑ दृ॒शे।
 य उ॒द॑गा॒न्म॒ह॒तोऽर्ण॑वा॒द्वि॒भ्राज॑मानः स॒रि॒रस्य॑ म॒ध्या॒थ्स
 मा॑ वृ॒षभो॑ लो॒हि॒ताक्षः॑ सूर्यो॑ वि॒प॒श्चि॒न्मन॑सा पु॒ना॒तु।
 ब्र॒ह्म॑ण॒श्चो॒त॒न्यसि॑ ब्र॒ह्म॑ण आ॒णी स्थो॑ ब्र॒ह्म॑ण आ॒वप॑नमसि
 धा॒रि॒तेयं॑ पृ॒थि॒वी ब्र॒ह्म॑णा म॒ही धा॒रि॒तमे॑नेन म॒ह॒द॒न्त॒रि॑क्षं
 दि॒वं दा॑धार पृ॒थि॒वी ५ स॒दे॒वां यद॑हं वे॒द तद॑हं धा॒रया॑णि
 मा म॒द्वेदो॑ऽधि॒वि॒स्र॑सत्। मे॒धा॒म॒नी॒षे मा॒वि॒श॒ता ५ स॒मी॒ची
 भू॒तस्य॑ भ॒व्य॒स्याव॑रु॒ध्यै स॒र्व॒मायु॑रया॒णि स॒र्व॒मायु॑रया॒णि।
 आ॒भि॒र्गी॒र्भिर्य॑दतो॑ न ऊ॒नमा॑प्या॒यय॑ हरि॒वो वर्ध॑मानः। य॒दा
 स्तो॒तृभ्यो॑ म॒हि गो॒त्रा रु॒जासि॑ भूयिष्ठ॒भाजो॑ अ॒धं ते॑ स्या॒म।
 ब्र॒ह्म प्रा॒वादि॑ष्म॒ तन्नो॑ मा हा॑सीत्। ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒
 शान्तिः॑ ॥

॥ मन्त्रपुष्पम् ॥

ॐ भ॒द्रं क॑र्णेभिः शृ॒णुयाम॑ दे॒वाः। भ॒द्रं प॑श्येमा॒क्षभिर्य॑ज॒त्राः।
 स्थि॒रैरङ्गै॑स्तुष्टुवाꣳ संस्त॒नूभिः॑। व्य॒शेम॑ दे॒वहि॑तं॒ यदायुः॑।
 स्व॒स्ति न॒ इन्द्रो॑ वृ॒द्धश्र॑वाः। स्व॒स्ति नः॑ पू॒षा वि॒श्ववे॑दाः।
 स्व॒स्ति न॒स्ताक्ष्यो॑ अरि॒ष्टने॑मिः। स्व॒स्ति नो॒ बृह॑स्पति॒र्दधातु॑॥
 ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥

योऽपां पुष्पं वेद। पुष्पवान् प्रजावान् पशुमान् भवति।
 चन्द्रमा वा अपां पुष्पम्। पुष्पवान् प्रजावान् पशुमान् भवति।
 य एवं वेद। योऽपामायतनं वेद। आयतनवान् भवति।
 अग्निर्वा अपामायतनम्। आयतनवान् भवति। योऽग्नेरायतनं
 वेद॥

आयतनवान् भवति। आपो वा अग्नेरायतनम्। आयतनवान्
 भवति। य एवं वेद। योऽपामायतनं वेद। आयतनवान्
 भवति। वायुर्वा अपामायतनम्। आयतनवान् भवति। यो
 वायोरायतनं वेद। आयतनवान् भवति॥

आपो वै वा॒योरा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। य ए॒वं वेद॑। यो॑ऽपा॒माय॑त॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। अ॒सौ वै तप॑न्न॒पा॒माय॑त॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यो॑ऽमु॒ष्य तप॑त आ॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वा अ॒मुष्य॑ तप॑त आ॒यत॑नम्॥

आ॒यत॑नवान् भवति। य ए॒वं वेद॑। यो॑ऽपा॒माय॑त॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। च॒न्द्रमा॒ वा अ॒पा॒माय॑त॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यश्च॒न्द्रम॑स आ॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वै च॒न्द्रम॑स आ॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति॥

य ए॒वं वेद॑। यो॑ऽपा॒माय॑त॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। नक्ष॑त्राणि॒ वा अ॒पा॒माय॑त॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यो नक्ष॑त्राणामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वै नक्ष॑त्राणामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। य ए॒वं वेद॑॥८२॥

यो॑ऽपा॒माय॑त॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। प॒र्जन्यो॒ वा अ॒पा॒माय॑त॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यः प॒र्जन्य॑स्याऽऽय॑त॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वै प॒र्जन्य॑स्याऽऽय॑त॑नम्।

आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति॒ । य ए॒वं वे॒द॒ । यो॑ऽप॒मा॒य॒त॒नं॒ वे॒द॒ ॥
 आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति॒ । सं॒व॒त्स॒रो वा अ॒प॒मा॒य॒त॒नम् ।
 आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति॒ । यः सं॒व॒त्स॒र॒स्याऽऽय॒त॒नं॒ वे॒द॒ ।
 आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति॒ । आपो॒ वै सं॒व॒त्स॒र॒स्याऽऽय॒त॒नम् ।
 आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति॒ । य ए॒वं वे॒द॒ । यो॑ऽप्सु ना॒वं प्र॒ति॑ष्ठि॒तां॒
 वे॒द॒ । प्र॒त्ये॒व ति॑ष्ठति॒ ॥

रा॒जा॒धि॒रा॒जाय॑ प्र॒स॒ह्य॒सा॒हि॒ने॑ । न॒मो व॒यं वै॑श्र॒व॒णाय॑
 कु॒र्म॒हे । स मे॒ का॒मा॒न्का॒मा॒य॒ मह्य॑म् । का॒मे॒श्व॒रो
 वै॑श्र॒व॒णो द॑दातु । कु॒बे॒राय॑ वै॒श्र॒व॒णाय॑ । म॒हा॒रा॒जाय॑ न॒मः॑ ॥
 ॥ ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑ ॥

॥ तैत्तिरीय-आरण्यकम् ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः — अरुणप्रश्नः ॥

ॐ भ॒द्रं कर्णे॑भिः शृणु॒याम॑ दे॒वाः। भ॒द्रं प॑श्येमा॒क्षभिर्य॑जत्राः।
 स्थि॒रैरङ्गै॑स्तुष्टुवाꣳ संस्त॒नूभिः॑। व्यशेम॑ दे॒वहि॑तं यदायुः।
 स्व॒स्ति न॒ इन्द्रो॑ वृद्धश्र॑वाः। स्व॒स्ति नः॑ पू॒षा वि॒श्ववे॑दाः।
 स्व॒स्ति न॒स्ताक्ष्यो॑ अरि॑ष्टनेमिः। स्व॒स्ति नो॒ बृह॒स्पति॑र्दधातु॥
 ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥

भ॒द्रं कर्णे॑भिः शृणु॒याम॑ दे॒वाः। भ॒द्रं प॑श्येमा॒क्षभिर्य॑जत्राः।
 स्थि॒रैरङ्गै॑स्तुष्टुवाꣳ संस्त॒नूभिः॑। व्यशेम॑ दे॒वहि॑तं यदायुः।
 स्व॒स्ति न॒ इन्द्रो॑ वृद्धश्र॑वाः। स्व॒स्ति नः॑ पू॒षा वि॒श्ववे॑दाः।
 स्व॒स्ति न॒स्ताक्ष्यो॑ अरि॑ष्टनेमिः। स्व॒स्ति नो॒ बृह॒स्पति॑र्दधातु।
 आप॑मापाम॒पः सर्वाः॑। अ॒स्माद॒स्मादि॒तोऽमु॑तः॥१॥

अ॒ग्निर्वा॒युश्च॒ सूर्य॑श्च। स॒ह स॑ञ्चस्कर॒द्धिया॑। वा॒य्वश्वा॑
 रश्मि॑पत॒यः। मरी॑च्यात्मानो॒ अद्रु॑हः। दे॒वीर्भु॑वन॒सूव॑रीः।

पुत्रवत्वाय मे सुत। महानाग्नीर्महामानाः। महसो महसः
स्वः। देवीः पर्जन्यसूवरीः। पुत्रवत्वाय मे सुत॥२॥

अपाश्र्युष्णिमपा रक्षः। अपाश्र्युष्णिमपा रघम्। अपाघ्नमपं
चावर्तिम्। अपदेवीरितो हित। वज्रं देवीरजीताश्च। भुवनं
देवसूवरीः। आदित्यानदितिं देवीम्। योनिनोर्ध्वमुदीषत।
शिवा नः शन्तमा भवन्तु। दिव्या आप ओषधयः। सुमृडीका
सरस्वति। मा ते व्योम सन्दृशि॥३॥

[१]

स्मृतिः प्रत्यक्षमैतिह्यम्। अनुमानश्चतुष्टयम्। एतैरादित्य-
मण्डलम्। सर्वैरेव विधास्यते। सूर्यो मरीचिमादत्ते।
सर्वस्माद्भुवनादधि। तस्याः पाकविशेषेण। स्मृतं काल-
विशेषणम्। नदीव प्रभवात्काचित्। अक्षय्याथस्यन्दते
यथा॥४॥

तां नद्योऽभि संमायन्ति। सौरुः सती न निवर्तते। एवं
नानासमुत्थानाः। कालाः संवत्सरश्च श्रिताः। अणुशश्च

महशश्च। सर्वे समवयत्रितम्। सतैः सर्वैः समाविष्टः। ऊरुः
सन्न निवर्तते। अधिसंवत्सरं विद्यात्। तदेवं लक्षणे॥५॥

अणुभिश्च महद्भिश्च। सुमारूढः प्रदृश्यते। संवत्सरः
प्रत्यक्षेण। नाधिसत्वः प्रदृश्यते। पटरो विक्लिधः पिङ्गः।
एतद्वरुणलक्षणम्। यत्रैतदुपदृश्यते। सहस्रं तत्र नीयते।
एकं हि शिरो नाना मुखे। कृत्स्नं तद्वतुलक्षणम्॥६॥

उभयतः सप्तैन्द्रियाणि। जल्पितं त्वेव दिह्यते। शुक्लकृष्णे
संवत्सरस्य। दक्षिणवामयोः पार्श्वयोः। तस्यैषा भवति। शुक्रं
तै अन्यद्यजतं तै अन्यत्। विषुरूपे अहनी द्यौरिवासि। विश्वा
हि माया अवसि स्वधावः। भद्रा तै पूषन्निह रातिरस्त्विति।
नात्र भुवनम्। न पूषा। न पशवः। नाऽऽदित्यः संवत्सर एव
प्रत्यक्षेण प्रियतमं विद्यात्। एतद्वै संवत्सरस्य प्रियतमं
रूपम्। योऽस्य महानर्थ उत्पत्स्यमानो भवति। इदं पुण्यं
कुरुष्वेति। तमाहरणं दद्यात्॥७॥

साक॒ञ्जानां॑ स॒प्तथ॑माहुरेकजम्। षडु॒द्यमा ऋष॑यो देव॒जा
इति॑। तेषा॑मि॒ष्टानि॒ विहि॑तानि धाम॒शः। स्था॒त्रे रे॑जन्ते
विकृ॑तानि रूप॒शः। को नु॑ मर्या॒ अमि॑थितः। सखा
सखा॑यमब्रवीत्। जहा॑को अस्मदी॑षते। यस्ति॒त्याजं
सखि॑विद॒ः सखा॑यम्। न तस्य॑ वा॒च्यपि॑ भा॒गो अ॑स्ति।
यदी॑ः शृ॒णोत्य॒लकः॑ शृ॒णोति॑॥८॥

न हि प्र॒वेदं सु॒कृत॑स्य पन्था॒मिति॑। ऋ॒तुर्ऋ॒तुना
नु॒द्यमा॑नः। विन॑नादा॒भिधा॑वः। षष्टि॑श्च त्रि॒ःश॑का व॒ल्गाः।
शु॒क्लकृ॑ष्णौ च॒ षाष्टि॑कौ। सा॒राग॒वस्त्रैर्ज॒रद॑क्षः। व॒सन्तो
वसु॑भिः स॒ह। सं॒वत्स॒रस्य॑ सवि॒तुः। प्रैष॑कृ॒त्प्रथ॑मः स्मृ॒तः।
अ॒मूना॒दय॑तेत्य॒न्यान्॥९॥

अ॒मूःश्च॑ परि॒रक्ष॑तः। ए॒ता वा॒चः प्र॑युज्यन्ते। यत्रै॑तदुप॒दृश्य॑ते।
ए॒तदे॒व वि॑जानी॒यात्। प्र॒माणं॑ का॒लपर्य॑ये। वि॒शेष॑णं तु
वक्ष्या॒मः। ऋ॒तूनां॑ तन्नि॒बोध॑त। शु॒क्लवा॑सा रु॒द्रग॑णः।
ग्री॒ष्मेणा॑ऽऽवर्त॑ते स॒ह। नि॒जह॑न् पृथि॒वीः स॒र्वाम्॥१०॥
ज्योति॑षाऽप्रति॒ख्येन॑ सः। वि॒श्वरू॒पाणि॑ वा॒साः॒सि।

आदित्यानां॑ नि॒बोध॑त। संव॒त्सरी॑णं कर्म॒फलम्।
 वर्षाभिर्द॑दता॒ऽसह। अदुःखो॑ दुःखचक्षुरि॒व। तद्भा॑ऽऽपीत
 इव॒ दृश्य॑ते। शी॒तेना॑व्यथयन्नि॒व। रुरु॑दक्ष इव॒ दृश्य॑ते।
 ह्लादय॑ते॒ ज्वल॑तश्चै॒व। शा॒म्यत॑श्चास्य॒ चक्षु॑षी। या वै प्रजा
 भ्रं॑श्यन्ते। संव॒त्सरा॑न्ता भ्रं॑श्यन्ते। याः प्र॒ति॒तिष्ठ॑न्ति।
 संव॒त्सरे॑ ताः प्र॒ति॒तिष्ठ॑न्ति। व॒र्षाभ्य॑ इत्य॒र्थः॥११॥

[३]

अक्षि॑दुःखोत्थि॑तस्यै॒व। वि॒प्रस॑न्ने क॒नीनि॑के। आङ्गे॑ चा॒द्र॒णं
 ना॒स्ति। ऋ॒भूणां॑ तन्नि॒बोध॑त। क॒न॒काभा॑नि॒ वासा॑ऽसि।
 अ॒हता॑नि नि॒बोध॑त। अन्नम॑श्रीत॒ मृज्मी॑त। अ॒हं वो
 जी॒वन॑प्रदः। ए॒ता वा॒चः प्र॑युज्यन्ते। श॒रद्य॑त्रोप॒दृश्य॑ते॥१२॥

अभिधू॑न्वन्तोऽभिघ्न॑न्त इ॒व। वा॒तव॑न्तो म॒रुद्ग॑णाः।
 अमु॑तो जेतुमिषुमु॑खमि॒व। सन्न॑द्धाः सह द॑दृशे॒ ह।
 अप॑ध्वस्तैर्वस्ति॒वर्णै॑रि॒व। वि॒शि॒खासः॑ कप॒र्दिनः॑। अक्रु॑द्धस्य
 यो॒त्स्य॑मान॒स्य। क्रु॑द्धस्यै॒व लोहि॑नी। हेम॑तश्चक्षु॑षी वि॒द्यात्।

अक्ष्णयोः क्षिपणोरिव॥१३॥

दुर्भिक्षं देवलोकेषु। मूनूनामुदकं गृहे। एता वाचः प्रवदन्तीः।
वैद्युतो यान्ति शैशिरीः। ता अग्निः पवमना अन्वैक्षत। इह
जीविकामपरिपश्यन्। तस्यैषा भवति। इहेहवः स्वतपसः।
मरुतः सूर्यत्वचः। शर्म सप्रथा आवृणो॥१४॥

[४]

अतिताम्राणि वासांसि। अष्टिवज्रिशतघ्निं च। विश्वे देवा
विप्रहरन्ति। अग्निजिह्वा असञ्चत। नैव देवो न मर्त्यः। न
राजा वरुणो विभुः। नाग्निर्नेन्द्रो न पवमानः। मातृक्कच्चन
विद्यते। दिव्यस्यैका धनुरारिः। पृथिव्यामपरा श्रिता॥१५॥

तस्येन्द्रो वग्निरूपेण। धनुर्ज्यामछिनत्स्वयम्। तदिन्द्रधनु-
रित्यज्यम्। अभ्रवर्गेषु चक्षते। एतदेव शंयोर्बार्हस्पत्यस्य।
एतद्रुद्रस्य धनुः। रुद्रस्य त्वेव धनुरारिः। शिर उत्पिपेष। स
प्रवर्ग्योऽभवत्। तस्माद्यः सप्रवर्ग्येण यज्ञेन यजते। रुद्रस्य
स शिरः प्रतिदधाति। नैनं रुद्र आरुको भवति। य एवं

वेद॥१६॥

[५]

अत्यूर्ध्वाक्षोऽतिरश्वात्। शिशिरः प्रदृश्यते। नैव रूपं
न वासाँसि। न चक्षुः प्रतिदृश्यते। अन्योन्यं तु न
हिँस्रातः। सतस्तद्देवलक्षणम्। लोहितोऽक्षिण शारशीर्ष्णिः।
सूर्यस्योदयनं प्रति। त्वं करोषि न्यञ्जलिकाम्। त्वं करोषि
निजानुकाम्॥१७॥

निजानुका मे न्यञ्जलिका। अमी वाचमुपासतामिति। तस्मै
सर्व ऋतवो नमन्ते। मर्यादाकरत्वात्प्रपुरोधाम्। ब्राह्मणं
आप्नोति। य एवं वेद। स खलु संवत्सर एतैः सेनानीभिः
सह। इन्द्राय सर्वान्कामानभिवृहति। स द्रप्सः। तस्यैषा
भवति॥१८॥

अवद्रप्सो अँशुमतीमतिष्ठत्। इयानः कृष्णो दशभिः
सहस्रैः। आवर्तमिन्द्रः शच्या धमन्तम्। उपस्रुहि तं
नृमणामथद्रामिति। एतयैवेन्द्रः सलावृक्या सह। असुरान्
परिवृश्चति। पृथिव्यँशुमती। तामन्ववस्थितः संवत्सरो दिवं

च। नैवं विदुषाऽऽचार्यान्तेवासिनौ। अन्योन्यस्मै द्रुह्याताम्।
यो द्रुह्यति। भ्रश्यते स्वर्गाल्लोकात्। इत्यृतुमण्डलानि।
सूर्यमण्डलान्याख्यायिकाः। अत ऊर्ध्वं संनिर्वचनाः॥१९॥

[६]

आरोगो भ्राजः पटरः पतङ्गः। स्वर्णरो ज्योतिषीमान्
विभासः। ते अस्मै सर्वे दिवमातपन्ति। ऊर्जं दुहाना
अनपस्फुरन्त इति। कश्यपोऽष्टमः। स महामेरुं न
जहाति। तस्यैषा भवति। यत्ते शिल्पं कश्यप रोचनावत्।
इन्द्रियावत्पुष्कलं चित्रभानु। यस्मिन्सूर्या अर्पिताः सप्त
साकम्॥२०॥

तस्मिन् राजानमधिविश्रयेममिति। ते अस्मै सर्वे
कश्यपाज्ज्योतिर्लभन्ते। तान्थसोमः कश्यपादधिनिर्धमति।
भ्रस्ताकर्मकृदिवैवम्। प्राणो जीवानीन्द्रियजीवानि। सप्त
शीर्षण्याः प्राणाः। सूर्या इत्याचार्याः। अपश्यमहमेतान्थसप्त
सूर्यानि। पञ्चकर्णो वाथस्यायनः। सप्तकर्णश्च प्लाक्षिः॥२१॥

आनुश्रविक एव नौ कश्यप इति। उभौ वेदयिते। न
हि शेकुमिव महामैरुं गन्तुम्। अपश्यमहमेत्सूर्यमण्डलं
परिवर्तमानम्। गार्ग्यः प्राणत्रातः। गच्छन्त महामैरुम्।
एकं चाजुहतम्। भ्राजपटरपतङ्गा निहने। तिष्ठन्नातपन्ति।
तस्मादिह तत्रितपाः॥ २२॥

अमुत्रेतरे। तस्मादिहातत्रितपाः। तेषामेषा भवति। सप्त
सूर्या दिवमनुप्रविष्टाः। तानन्वेति पृथिभिर्दक्षिणावान्। ते
अस्मै सर्वे घृतमातपन्ति। ऊर्जं दुहाना अनपस्फुरन्त इति।
सप्तत्विजः सूर्या इत्याचार्याः। तेषामेषा भवति। सप्त दिशो
नानासूर्याः॥ २३॥

सप्त होतार ऋत्विजः। देवा आदित्या ये सप्त। तेभिः
सोमाभी रक्षण इति। तदप्याम्नायः। दिग्भ्राज ऋतून्
करोति। एतयैवावृता सहस्रसूर्यताया इति वैशम्पायनः।
तस्यैषा भवति। यद्वाव इन्द्र ते शतं शतं भूमीः। उतस्युः।
नत्वा वज्रिन्सहस्रं सूर्याः॥ २४॥

अनु न जातमष्ट रोदसी इति। नानालिङ्गत्वादृतूनां
नानासूर्यत्वम्। अष्टौ तु व्यवसिता इति। सूर्यमण्डलान्यष्टात
ऊर्ध्वम्। तेषामेषा भवति। चित्रं देवानामुदगादनीकम्।
चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः। आऽप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षम्।
सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्चेति॥ २५॥

[७]

क्वेदमभ्रं निविशते। कायः संवत्सरो मिथः। काहः केयं
देव रात्री। क मासा ऋतवः श्रिताः। अर्धमासां मुहूर्ताः।
निमेषास्त्रुटिभिः सह। क्वेमा आपो निविशन्ते। यदीतो
यान्ति सम्प्रति। काला अप्सु निविशन्ते। आपः सूर्ये
समाहिताः॥ २६॥

अभ्राण्यपः प्रपद्यन्ते। विद्युत्सूर्ये समाहिता। अनवर्णे इमे
भूमी। इयं चाऽसौ च रोदसी। किं स्वित्त्रान्तरा भूतम्।
येनेमे विधृते उभे। विष्णुना विधृते भूमी। इति वत्सस्य
वेदना। इरावती धेनुमती हि भूतम्। सूर्यवसिनी मनुषे

दशस्यै॥२७॥

व्यष्टभ्राद्रोदसी विष्णवेते। दाधर्थं पृथिवीमभितो मयूखैः।
किं तद्विष्णोर्बलमाहुः। का दीप्तिः किं पुरायणम्। एको
यद्धारयद्देवः। रेजती रोदसी उभे। वाताद्विष्णोर्बलमाहुः।
अक्षरादीप्तिरुच्यते। त्रिपदाधारयद्देवः। यद्विष्णोरेक-
मुत्तमम्॥२८॥

अग्रयो वायवश्चैव। एतदस्य पुरायणम्। पृच्छामि त्वा परं
मृत्युम्। अवमं मध्यमश्चतुम्। लोकं च पुण्यपापानाम्।
एतत्पृच्छामि सम्प्रति। अमुमाहुः परं मृत्युम्। पवमानं तु
मध्यमम्। अग्निरेवावमो मृत्युः। चन्द्रमाश्चतुरुच्यते॥२९॥

अनाभोगाः परं मृत्युम्। पापाः संयन्ति सर्वदा।
आभोगास्त्वेवं संयन्ति। यत्र पुण्यकृतो जनाः। ततो
मध्यममायन्ति। चतुमग्निं च सम्प्रति। पृच्छामि त्वा
पापकृतः। यत्र यातयते यमः। त्वं नस्तद्ब्रह्मन् प्रब्रूहि। यदि
वैत्थाऽसतो गृहान्॥३०॥

कश्यपादुदिताः सूर्याः। पापान्निर्घ्नन्ति सर्वदा। रोदस्योन्तर्देशेषु। तत्र न्यस्यन्ते वासवैः। तेऽशरीराः प्रपद्यन्ते। यथाऽपुण्यस्य कर्मणः। अपाण्यपादकेशासः। तत्र तेऽयोनिजा जनाः। मृत्वा पुनर्मृत्युमापद्यन्ते। अद्यमानाः स्वकर्मभिः॥ ३१॥

आशातिकाः क्रिमय इव। ततः पूयन्ते वासवैः। अपैतं मृत्युं जयति। य एवं वेद। स खल्वैवं विद्वाह्मणः। दीर्घश्रुत्तमो भवति। कश्यपस्यातिथिः सिद्धगमनः सिद्धगमनः। तस्यैषा भवति। आयस्मिन्त्सप्त वासवाः। रोहन्ति पूर्व्या रुहः॥ ३२॥

ऋषिर्ह दीर्घश्रुत्तमः। इन्द्रस्य घर्मो अतिथिरिति। कश्यपः पश्यको भवति। यत्सर्वं परिपश्यतीति सौक्ष्म्यात्। अथाग्नेरष्टपुरुषस्य। तस्यैषा भवति। अग्ने नयं सुपथा राये अस्मान्। विश्वानि देव वयुनानि विद्वान्। युयोध्यस्मञ्जुराणमेनः। भूयिष्ठां ते नम उक्तिं विधेमेति॥ ३३॥

[८]

अग्निश्च जातवेदाश्च। सहोजा अजिराप्रभुः। वैश्वानरो
नर्यापाश्च। पङ्क्तिराधाश्च सप्तमः। विसर्पेवाऽष्टमोऽग्नीनाम्।
एतेऽष्टौ वसवः, क्षिता इति। यथर्त्वेवाग्नेरर्चिर्वर्णविशेषाः।
नीलार्चिश्च पीतकार्चिश्चेति। अथ वायोरेकादशपुरुषस्यैका-
दशस्त्रीकस्य। प्रभ्राजमाना व्यवदाताः॥ ३४॥

याश्च वासुकिवैद्युताः। रजताः परुषाः श्यामाः। कपिला
अतिलोहिताः। ऊर्ध्वा अवपतन्ताश्च। वैद्युत इत्येकादश। नैनं
वैद्युतो हिनस्ति। य एवं वेद। स होवाच व्यासः पाराशर्यः।
विद्युद्वधमेवाहं मृत्युमैच्छमिति। न त्वकामं हन्ति॥ ३५॥

य एवं वेद। अथ गन्धर्वगणाः। स्वानभ्राट्। अङ्घ्रिर्बम्भारिः।
हस्तः सुहस्तः। कृशानुर्विश्वावसुः। मूर्धन्वान्सूर्यवर्चाः।
कृतिरित्येकादश गन्धर्वगणाः। देवाश्च महादेवाः। रश्मयश्च
देवा गरगिरः॥ ३६॥

नैनं गरौ हिनस्ति। य एवं वेद। गौरी मिमाय सलिलानि
तक्षती। एकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी। अष्टापदी नवपदी

बभूवुषीं॑। सहस्राक्षरा परमे व्योम॑न्निति। वाचो॑ विशेषणम्।
अथ निगद॑व्याख्याताः। ताननु॑क्रमिष्यामः। व॒राह॑वः
स्वत॒पसः॑॥ ३७॥

विद्युन्म॑हसो धूप॑यः। श्वापयो गृहमेधा॑श्चेत्येते। ये चेमे-
ऽशि॑मिविद्विषः। पर्जन्याः सप्त पृथि॑वीमभिवर्ष॑न्ति।
वृष्टि॑भिरिति। एतयैव विभक्ति॑विपरीताः। सप्तभि॑र्वा
तैरुदी॑रिताः। अमूँल्लो॑कानभिवर्ष॑न्ति। तेषा॑मेषा भव॑न्ति।
स॒मा॒नमे॒तदु॑दकम्॥ ३८॥

उच्चै॑त्यवचा॑हभिः। भूमिं॑ पर्जन्या जिन्व॑न्ति। दिवं
जिन्व॑न्त्यग्र॑य इति। यदक्षरं॑ भूतकृतम्। विश्वे॑ देवा
उपा॑सन्ते। म॒हर्षि॑मस्य गो॒प्तारम्। ज॒मद॑ग्निमकुर्वत।
ज॒मद॑ग्निराप्या॑यते। छन्दो॑भिश्चतुरु॒त्तरैः। राज्ञः॑ सोम॑स्य
तृप्ता॑सः॥ ३९॥

ब्रह्म॑णा वी॒र्या॑वता। शि॒वा नः॑ प्र॒दिशो॑ दिशः। तच्छृ॑
योरावृ॑णीमहे। गा॒तुं य॒ज्ञाय॑। गा॒तुं य॒ज्ञप॑तये। दैवीः॑

स्वस्तिरस्तु नः। स्वस्तिर्मानुषेभ्यः। ऊर्ध्वं जिगातु भेषजम्।
 शं नो अस्तु द्विपदे। शं चतुष्पदे। सोमपा (३) असोमपा
 (३) इति निगदव्याख्याताः॥४०॥

[९]

सहस्रवृद्धियं भूमिः। परं व्योम सहस्रवृत्। अश्विना
 भुज्यूनासत्या। विश्वस्य जगतस्पती। जाया भूमिः
 पतिव्योम। मिथुनन्ता अतुर्यथुः। पुत्रो बृहस्पती रुद्रः।
 सुरमा इति स्त्रीपुमम्। शुक्रं वामन्यद्यजतं वामन्यत्।
 विषुरूपे अहनी द्यौरिव स्थः॥४१॥

विश्वा हि माया अवन्तः स्वधावन्तौ। भद्रा वां पूषणाविह
 रातिरस्तु। वासात्यौ चित्रौ जगतो निधानौ। द्यावाभूमी
 चरथः स५ सखायौ। तावश्विना रासभाश्वा हव मे। शुभस्पती
 आगत५ सूर्यया सह। त्युग्रोह भुज्युमश्विनोदमेघे। रयिं
 न कश्चिन्ममृवां (२) अवाहाः। तमूहथुर्नोभिरात्मन्वतीभिः।
 अन्तरिक्षप्रुङ्गिरपौदकाभिः॥४२॥

ति॒स्रः, क्ष॒प॒स्त्रि॒हा॒ति॒व्रज॑द्भिः। ना॒स॒त्या भु॒ज्यु॒मू॒ह॒थुः
प॒त॒ङ्गैः। स॒मु॒द्र॒स्य ध॒न्व॑न्ना॒र्द्र॒स्य॑ पा॒रे। त्रि॒भी॒र॒थैः श॒त॒प॑द्भिः
ष॒ड॒श्वैः। स॒वि॒तारं॑ वि॒त॒न्व॒न्त॒म्। अ॒नु॒ब॒ध्रा॒ति शा॒म्ब॒रः।
आ॒प॒पू॒र॒ष॒म्ब॒र॒श्चै॒व। स॒वि॒ता॒रे॒प॒सो॑ऽभ॒वत्। त्य॑ सु॒तृ॒प्तं
वि॒दि॒त्वै॒व। ब॒हु॒सो॒म गि॒रं व॑शी॥४३॥

अ॒न्वे॒ति तु॒ग्रो व॑क्रि॒या॒न्त॒म्। आ॒य॒सू॒या॒न्त्सो॒म॑तृ॒प्सु॒षु। स
स॒ङ्गाम॑स्त॒मो॒द्यो॑ऽत्यो॒तः। वा॒चो गाः पि॑पा॒ति तत्। स
त॒द्गो॒भिः स्त॒वा॑ऽत्ये॒त्य॒न्ये। र॒क्ष॒सा॒न॒न्वि॒ताश्च॑ ये। अ॒न्वे॒ति
परि॑वृ॒त्या॒ऽस्तः। ए॒व॒मे॒तौ स्था॑ अ॒श्वि॒ना। ते ए॒ते द्युः
पृ॒थि॒व्योः। अ॒ह॒र॒ह॒र्ग॒र्भं द॑धा॒थे॥४४॥

तयो॑रे॒तौ व॒त्स॒वा॒व॒हो॒रा॒त्रे। पृ॒थि॒व्या अ॒हः। दि॒वो रा॒त्रिः।
ता अ॒वि॑सृ॒ष्टौ। द॒म्प॑ती ए॒व भ॑वतः। तयो॑रे॒तौ व॒त्सौ।
अ॒ग्नि॒श्चा॑ऽऽदि॒त्यश्च॑। रा॒त्रे॒र्व॒त्सः। श्वे॒त आ॑दि॒त्यः।
अ॒हो॑ऽग्निः॥४५॥

ता॒म्रो अ॑रु॒णः। ता अ॒वि॑सृ॒ष्टौ। द॒म्प॑ती ए॒व भ॑वतः। तयो॑रे॒तौ

व॒थ्सौ। वृ॒त्रश्च॑ वैद्यु॒तश्च॑। अ॒ग्नेर्वृ॒त्रः। वैद्यु॒त आ॒दि॒त्यस्य॑। ता
अवि॑सृष्टौ। दम्प॑ती ए॒व भ॑वतः। तयो॑रे॒तौ व॒थ्सौ॥४६॥

उ॒ष्मा च॑ नी॒हारश्च॑। वृ॒त्रस्यो॒ष्मा। वैद्यु॒तस्य॑ नी॒हारः। तौ तावे॒व
प्रति॑पद्येते। से॒यः रा॒त्री ग॒र्भिणी॑ पु॒त्रेण॑ सं॒व॑सति। तस्या॒ वा
ए॒तदु॒ल्बण॑म्। यद्रा॒त्रौ र॒श्मयः॑। यथा॒ गोर्ग॒र्भिण्या॑ उ॒ल्बण॑म्।
ए॒वमे॒तस्या॑ उ॒ल्बण॑म्। प्र॒जयि॑ष्णुः प्र॒जया॑ च प॒शुभि॑श्च भ॒वति।
य ए॒वं वे॒द। ए॒तमु॒द्यन्त॑मपि॒यन्तं॑ चे॒ति। आ॒दि॒त्यः पु॒ण्य॑स्य
व॒थ्सः। अथ॑ प॒वित्रा॑ङ्गिर॒सः॥४७॥

[१०]

प॒वित्र॑वन्तः प॒रि॒वाज॑मा॒स॑ते। पि॒त॑ेषां प्र॒त्नो अ॒भि॒रक्ष॑ति व्र॒तम्।
म॒हः सं॒मु॒द्रं वरु॑णस्ति॒रोद॑धे। धी॒रा इ॒च्छे॒कु॒र्धरु॑णेष्वार॒भम्।
प॒वित्रं॑ ते॒ वित॑तं ब्र॒ह्म॑ण॒स्पत॑े। प्र॒भु॒र्गात्रा॑णि॒ पर्य॑षि॒वि॒श्वतः॑।
अ॒त॑स॒तनू॑र्न तदा॒मो अ॑श्रुते। शृ॒तास॑ इ॒द्वह॑न्त॒स्तथ्स॑मा॒शत॑।
ब्र॒ह्मा दे॒वाना॑म्। अ॒स॑तः स॒द्ये त॑त॒क्षुः॥४८॥

ऋष॑यः स॒प्तात्रि॑श्च॒ यत्। स॒र्वेऽत्र॑यो अ॒ंगस्त्य॑श्च। नक्ष॑त्रैः

शङ्कुतोऽवसन्। अथ सवितुः श्यावाश्वस्याऽवर्तिकामस्य।
अमी य ऋक्षा निहितास उच्चा। नक्तं ददृश्रे कुहचिद्विवेयुः।
अदब्धानि वरुणस्य व्रतानि। विचाकशच्चन्द्रमा नक्षत्रमेति।
तथ्संवितुर्वरेण्यम्। भर्गो देवस्य धीमहि॥४९॥

धियो यो नः प्रचोदयात्। तथ्संवितुर्वृणीमहे। वयं देवस्य
भोजनम्। श्रेष्ठं सर्वधातमम्। तुरं भगस्य धीमहि।
अपांगूहत सविता तृभीन्। सर्वान्दिवो अन्धसः। नक्तं
तान्यभवन्दृशे। अस्थ्यस्त्रा सम्भविष्यामः। नाम नामैव
नाम मे॥५०॥

नपुंसकं पुमांस्यस्मि। स्थावरोऽस्म्यथ जङ्गमः।
यजेऽयक्षि यष्टाहे च। मया भूतान्ययक्षत। पशवो मम
भूतानि। अनूबन्धोऽस्म्यहं विभुः। स्त्रियः सतीः। ता उमे
पुंस आहुः। पश्यदक्षणात्रविचेतदन्धः। कविर्यः पुत्रः स
इमा चिकेत॥५१॥

यस्ता विजानाथ्संवितुः पितासत्। अन्धो मणिमविन्दत्।

तमनङ्गुलिरावयत्। अग्रीवः प्रत्यमुञ्चत्। तमजिह्वा असञ्चत।
ऊर्ध्वमूलमवाक्छाखम्। वृक्षं यो वेद सम्प्रति। न स जातु
जनः श्रद्धयात्। मृत्युर्मा मारयादितिः। हसितः रुदितं
गीतम्॥५२॥

वीणापणवलासितम्। मृतं जीवं च यत्किञ्चित्। अङ्गानि
स्नेव विद्धि तत्। अतृष्यः स्तृष्यध्यायत्। अस्माज्जाता मे
मिथू चरन्। पुत्रो निर्ऋत्या वैदेहः। अचेता यश्च चेतनः।
स तं मणिमविन्दत्। सोऽनङ्गुलिरावयत्। सोऽग्रीवः
प्रत्यमुञ्चत्॥५३॥

सोऽजिह्वो असञ्चत। नैतमृषिं विदित्वा नगरं प्रविशेत्। यदि
प्रविशेत्। मिथौ चरित्वा प्रविशेत्। तत्सम्भवस्य व्रतम्।
आतमग्रे रथं तिष्ठ। एकांश्वमेकयोजनम्। एकचक्रमेकधुरम्।
वातघ्राजिगतिं विभो। न रिष्यति न व्यथते॥५४॥

नास्याक्षो यातु सञ्जति। यच्छ्वेतान् रोहिताश्चाग्नेः।
रथे युक्त्वाऽधितिष्ठति। एकया च दशभिश्च स्वभूते।

द्वाभ्यामिष्टये विंशत्या च। तिसृभिश्च वहसे त्रिंशता च।
नियुद्धिर्वायविह तां विमुञ्च॥५५॥

[११]

आतनुष्व प्रतनुष्व। उद्धमाऽऽधमं सन्धम। आदित्ये
चन्द्रवर्णानाम्। गर्भमार्धेहि यः पुमान्। इतः सिक्तं
सूर्यगतम्। चन्द्रमसे रसं कृधि। वारादं जनयाग्रेऽग्निम्। य
एको रुद्र उच्यते। असङ्ख्याताः सहस्राणि। स्मर्यते न च
दृश्यते॥५६॥

एवमेतं निबोधत। आ मन्द्रैरिन्द्र हरिभिः। याहि
मयूररोमभिः। मा त्वा केचिन्नियेमुरिन्न पाशिनः। दधन्वेव
ता इहि। मा मन्द्रैरिन्द्र हरिभिः। यामि मयूररोमभिः। मा
मा केचिन्नियेमुरिन्न पाशिनः। निधन्वेव तां (२) इमि।
अणुभिश्च महद्भिश्च॥५७॥

निघृष्वैरसमायुतैः। कालैरहरित्वमापन्नैः। इन्द्राऽऽयाहि
सहस्रयुक्। अग्निर्विभ्राष्टिवसनः। वायुः श्वेतसिकद्रुकः।

संवत्सरो विषुवर्गैः। नित्यास्तेऽनुचरास्तुव। सुब्रह्मण्योः
 सुब्रह्मण्योः सुब्रह्मण्योम्। इन्द्राऽऽगच्छ हरिव आगच्छ
 मेधातिथेः। मेष वृषणश्वस्य मेने॥५८॥

गौरावस्कन्दिन्नहल्यायै जार। कौशिकब्राह्मण गौतमब्रुवाण।
 अरुणाश्वा इहागताः। वसवः पृथिविक्षितः। अष्टौदिग्वासंसो-
 ऽग्नयः। अग्निश्च जातवेदाश्चेत्येते। ताम्राश्वास्ताम्ररथाः।
 ताम्रवर्णास्तथाऽसिताः। दण्डहस्ताः खादग्दतः। इतो रुद्राः
 पराङ्गताः॥५९॥

उक्तं स्थानं प्रमाणं च पुर इत। बृहस्पतिश्च सविता च।
 विश्वरूपैरिहाऽऽगताम्। रथेनोदकवर्त्मना। अप्सुषा इति
 तद्वयोः। उक्तो वेषो वासांसि च। कालावयवानामितः
 प्रतीच्या। वासात्या इत्यश्विनोः। कोऽन्तरिक्षे शब्दं
 करोतीति। वासिष्ठो रौहिणो मीमांसां चक्रे। तस्येषा
 भवति। वाश्रेवं विद्युदिति। ब्रह्मण उदरणमसि।
 ब्रह्मण उदीरणमसि। ब्रह्मण आस्तरणमसि। ब्रह्मण

उपस्तरणमसि॥६०॥

[१२]

[अपक्रामत गर्भिण्यः]

अष्टयोनीमष्टपुत्राम्। अष्टपत्नीमिमां महीम्। अहं वेद
न मे मृत्युः। न चामृत्युरघाऽऽहरत्। अष्टयोन्यष्टपुत्रम्।
अष्टपदिदमन्तरिक्षम्। अहं वेद न मे मृत्युः। न
चामृत्युरघाऽऽहरत्। अष्टयोनीमष्टपुत्राम्। अष्टपत्नीममू
दिवम्॥६१॥

अहं वेद न मे मृत्युः। न चामृत्युरघाऽऽहरत्। सुत्रामाणं
महीम् षु। अदितिर्द्यौरदितिरन्तरिक्षम्। अदितिर्माता
स पिता स पुत्रः। विश्वे देवा अदितिः पञ्चजनाः।
अदितिर्जातमदितिर्जनित्वम्। अष्टौ पुत्रासो अदितेः। ये
जातास्तन्वः परिं देवां (२) उपप्रैत्सप्तभिः॥६२॥

परा मार्ताण्डमास्यत्। सप्तभिः पुत्रैरदितिः। उपप्रैत्पूव्यं
युगम्। प्रजायै मृत्यवे तत्। परा मार्ताण्डमाभरदितिः।

ताननु॑क्र॑मिष्या॒मः। मि॒त्रश्च॑ वरु॑णश्च। धा॒ता चा॑र्य॒मा च॑।
 अ॒श॑श्च॒ भग॑श्च। इन्द्र॑श्च वि॒वस्वा॑श्चेत्ये॒ते। हि॒र॒ण्य॒ग॒र्भो॑
 ह॒सः शु॑चिषत्। ब्रह्म॑ज॒ज्ञानं॑ तदि॒त्प॒दमि॑ति। ग॒र्भः
 प्रा॒जाप॒त्यः। अथ॑ पु॒रुषः॑ स॒प्त पु॒रुषः॑॥६३॥

[य॒था॒स्था॒नं ग॑र्भि॒ण्यः]

[१३]

योऽसौ॑ त॒प॒न्नुदे॑ति। स सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णाना॒दायो॑देति। मा
 मे॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शू॒नाम्। मा मम॑ प्रा॒णाना॒दायोद॑गाः। अ॒सौ
 योऽस्त॑मेति। स सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णाना॒दाया॒स्तमे॑ति। मा मे॑
 प्र॒जाया॒ मा प॑शू॒नाम्। मा मम॑ प्रा॒णाना॒दायास्त॑ङ्गाः। अ॒सौ
 य आ॒पूर्य॑ति। स सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णैरा॒पूर्य॑ति॥६४॥

मा मे॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शू॒नाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरा॒पूरि॑ष्ठाः। अ॒सौ
 योऽप॒क्षीय॑ति। स सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णैरप॑क्षीयति। मा मे॑
 प्र॒जाया॒ मा प॑शू॒नाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरप॑क्षेष्ठाः। अ॒मूनि॒
 नक्ष॑त्राणि। सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णैरप॑प्रस॒र्पन्ति॒ चोत्स॑र्पन्ति

च। मा मै॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृपत्
मो॒त्सृ॑पत्॥६५॥

इ॒मे मा॒सा॑श्चार्धमा॒साश्च॑। सर्व॑ेषां भू॒तानां॑ प्रा॒णैरप॑प्रसर्पन्ति॒
चो॒त्स॑र्पन्ति च। मा मै॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑
प्रा॒णैरप॑प्रसृपत् मो॒त्सृ॑पत्। इ॒म ऋ॒तवः॑। सर्व॑ेषां भू॒तानां॑
प्रा॒णैरप॑प्रसर्पन्ति॒ चो॒त्स॑र्पन्ति च। मा मै॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्।
मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृपत् मो॒त्सृ॑पत्। अ॒य॒ः सं॒वत्स॑रः। सर्व॑ेषां
भू॒तानां॑ प्रा॒णैरप॑प्रसर्पति॒ चो॒त्स॑र्पति च॥६६॥

मा मै॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृप॒ मो॒त्सृ॑प।
इ॒दम॑हः। सर्व॑ेषां भू॒तानां॑ प्रा॒णैरप॑प्रसर्पति॒ चो॒त्स॑र्पति च। मा
मै॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृप॒ मो॒त्सृ॑प।
इ॒य॒ः रा॒त्रिः। सर्व॑ेषां भू॒तानां॑ प्रा॒णैरप॑प्रसर्पति॒ चो॒त्स॑र्पति च।
मा मै॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृप॒ मो॒त्सृ॑प।
ॐ भूर्भुवः॑ स्वः। एतद्वो मिथुनं मा नो मिथुन॑ः री॒द्वम्॥६७॥

[१४]

अथाऽऽदित्यस्याष्टपुरुषस्य। वसूनामादित्यानां स्थाने स्वतेजसा भानि। रुद्राणामादित्यानां स्थाने स्वतेजसा भानि। आदित्यानामादित्यानां स्थाने स्वतेजसा भानि। सतां सत्यानाम्। आदित्यानां स्थाने स्वतेजसा भानि। अभिधून्वतामभिघ्नताम्। वातवतां मरुताम्। आदित्यानां स्थाने स्वतेजसा भानि। ऋभूणामादित्यानां स्थाने स्वतेजसा भानि। विश्वेषां देवानाम्। आदित्यानां स्थाने स्वतेजसा भानि। संवत्सरस्य सवितुः। आदित्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः स्वः। रश्मयो वो मिथुनं मा नो मिथुनं रीद्वम्॥६८॥

[१५]

आरोगस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। भ्राजस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। पटरस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। पतङ्गस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। स्वर्णरस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। ज्योतिषीमतस्य स्थाने स्वतेजसा भानि।

विभासस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। कश्यपस्य स्थाने
स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः स्वः। आपो वो मिथुनं मा
नो मिथुनं रीद्वम्॥६९॥

[१६]

अथ वायोरेकादशपुरुषस्यैकादशस्त्रीकस्य। प्रभ्राजमानानां
रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। व्यवदातानां रुद्राणां
स्थाने स्वतेजसा भानि। वासुकिवैद्युतानां रुद्राणां स्थाने
स्वतेजसा भानि। रजतानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा
भानि। परुषाणां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि।
श्यामानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। कपिलानां
रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। अतिलोहितानां
रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। ऊर्ध्वानां रुद्राणां
स्थाने स्वतेजसा भानि॥७०॥

अवपतन्तानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि।
वैद्युतानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि।
प्रभ्राजमानीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि।

व्यवदातीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि।
 वासुकिवैद्युतीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि।
 रजतानां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि। परुषाणां
 रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि। श्यामानां रुद्राणीनां
 स्थाने स्वतेजसा भानि। कपिलानां रुद्राणीनां स्थाने
 स्वतेजसा भानि। अतिलोहितीनां रुद्राणीनां स्थाने
 स्वतेजसा भानि। ऊर्ध्वानां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा
 भानि। अवपतन्तीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा
 भानि। वैद्युतीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि।
 ॐ भूर्भुवः स्वः। रूपाणि वो मिथुनं मा नो मिथुनं
 रीद्वम्॥ ७१॥

[१७]

अथाग्नेरष्टपुरुषस्य। अग्नेः पूर्वदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा
 भानि। जातवेदस उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि।
 सहोजसो दक्षिणदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि।
 अजिराप्रभव उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि।

वैश्वानरस्यापरदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। नर्यापस
उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। पङ्क्तिराधस
उदग्दिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। विसर्पिण
उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः स्वः।
दिशो वो मिथुनं मा नो मिथुनं रीद्वम्॥७२॥

[१८]

दक्षिणपूर्वस्यां दिशि विसर्पी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि।
दक्षिणापरस्यां दिश्यविसर्पी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि।
उत्तरपूर्वस्यां दिशि विषादी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि।
उत्तरापरस्यां दिश्यविषादी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि। आ
यस्मिन्सप्त वासवा इन्द्रियाणि शतक्रतवित्येते॥७३॥

[१९]

इन्द्रघोषा वो वसुभिः पुरस्तादुपदधताम्। मनोजवसो
वः पितृभिर्दक्षिणत उपदधताम्। प्रचेता वो रुद्रैः
पश्चादुपदधताम्। विश्वकर्मा व आदित्यैरुत्तरत उपदधताम्।
त्वष्टा वो रूपैरुपरिष्ठादुपदधताम्। संज्ञानं वः पश्चादिति।

आ॒दि॒त्यः स॒र्वोऽग्निः पृ॒थि॒व्याम् वा॒युरन्तरि॑क्षे। सूर्यो॑ दि॒वि।
च॒न्द्रमा॑ दि॒क्षु। नक्ष॑त्राणि॒ स्वलो॑के। ए॒वा ह्ये॒वा। ए॒वा ह्य॑ग्ने।
ए॒वा हि वा॑यो। ए॒वा ही॑न्द्र। ए॒वा हि पू॑षन्। ए॒वा हि
दे॒वाः॥ ७४॥

[२०]

आप॑मापाम॒पः सर्वाः॑। अ॒स्माद॒स्मादि॒तोऽमु॑तः। अ॒ग्निर्वा॒युश्च
सूर्य॑श्च। स॒ह सं॒ञ्चस्कर॑र्द्धि॒या। वा॒य्वश्वा॑ रश्मि॒पत॑यः।
मरी॑च्यात्मानो॒ अद्रु॑हः। दे॒वीर्भु॑वन॒सूव॑रीः। पु॒त्रव॒त्वाय॑ मे
सुत। म॒हाना॒ग्नीर्म॑हामा॒नाः। म॒ह॒सो म॑ह॒सः स्वः॑॥ ७५॥

दे॒वीः प॑र्जन्य॒सूव॑रीः। पु॒त्रव॒त्वाय॑ मे सुत। अ॒पाश्र्यु॑ष्णिम॒पा
रक्षः॑। अ॒पाश्र्यु॑ष्णिम॒पा रघ॑म्। अ॒पा॒घ्रा॒मप॑चाव॒र्तिम्।
अप॑दे॒वीरि॒तो हि॑त। वज्रं॑ दे॒वीर॑जी॒ताश्च॑। भु॒वनं॑ दे॒वसू॑व॒रीः।
आ॒दि॒त्यान॑दि॒तिं दे॒वीम्। योनि॑नोर्ध्वमु॒दीष॑त॥ ७६॥

भ॒द्रं क॑र्णेभिः शृणु॒याम॑ दे॒वाः। भ॒द्रं प॑श्येमा॒क्षभि॑र्यज॒त्राः।

स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳ संस्तनूभिः। व्यशेम देवहितं यदायुः।
 स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः। स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः।
 स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः। स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु।
 केतवो अरुणासश्च। ऋषयो वातरशनाः। प्रतिष्ठाꣳ शतधा
 हि। समाहितासो सहस्रधायसम्। शिवा नः शन्तमा
 भवन्तु। दिव्या आप ओषधयः। सुमृडीका सरस्वति। मा
 ते व्योम सन्दृशि॥७७॥

[२१]

योऽपां पुष्पं वेद। पुष्पवान् प्रजावान् पशुमान् भवति।
 चन्द्रमा वा अपां पुष्पम्। पुष्पवान् प्रजावान् पशुमान् भवति।
 य एवं वेद। योऽपामायतनं वेद। आयतनवान् भवति।
 अग्निर्वा अपामायतनम्। आयतनवान् भवति। योऽग्नेरायतनं
 वेद॥७८॥

आयतनवान् भवति। आपो वा अग्नेरायतनम्। आयतनवान्
 भवति। य एवं वेद। योऽपामायतनं वेद। आयतनवान्
 भवति। वायुर्वा अपामायतनम्। आयतनवान् भवति। यो

वा॒योरा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति॥७९॥

आपो॒ वै वा॒योरा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। य ए॒वं वेद॑। यो॑ऽपामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। अ॒सौ वै तप॑न्न॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यो॑ऽमुष्य॒ तप॑त आ॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वा अ॒मुष्य॒ तप॑त आ॒यत॑नम्॥८०॥

आ॒यत॑नवान् भवति। य ए॒वं वेद॑। यो॑ऽपामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। च॒न्द्रमा॒ वा अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यश्च॒न्द्रम॑स आ॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वै च॒न्द्रम॑स आ॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति॥८१॥

य ए॒वं वेद॑। यो॑ऽपामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। नक्ष॑त्राणि॒ वा अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यो नक्ष॑त्राणामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वै नक्ष॑त्राणामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। य ए॒वं वेद॑॥८२॥

यो॑ऽपामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। पु॒र्जन्यो॒ वा

अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यः पु॒र्जन्य॑स्याऽऽय॑त॒नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वै पु॒र्जन्य॑स्याऽऽय॑त॒नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। य एवं वेद॑। योऽपामा॒यत॑नं वेद॑॥८३॥

आ॒यत॑नवान् भवति। सं॒वत्स॑रो वा अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यः सं॒वत्स॑रस्याऽऽय॑त॒नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वै सं॒वत्स॑रस्याऽऽय॑त॒नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। य एवं वेद॑। योऽप्सु ना॒वं प्र॑ति॒ष्ठिता॑ वेद॑। प्रत्ये॒व ति॑ष्ठति॥८४॥

इ॒मे वै लो॒का अ॒प्सु प्र॑ति॒ष्ठिताः। तदे॒षाऽभ्य॑नू॒क्ता। अ॒पां र॑स॒मुद॑य॒सन्। सूर्ये॑ शु॒क्रं स॒माभृ॑तम्। अ॒पां र॑स॒स्य यो र॑सः। तं वो॑ गृ॒ह्णाम्यु॑त्त॒ममि॑ति। इ॒मे वै लो॒का अ॒पां र॑सः। तेऽमु॒ष्मिन्नादि॑त्ये स॒माभृ॑ताः। जा॒नुद॒घ्नीमु॑त्तरवे॒दीं खा॒त्वा। अ॒पां पू॑रयि॒त्वा गु॑ल्फद॒घ्नम्॥८५॥

पुष्कर॑पर्णेः पुष्कर॑दण्डैः पुष्करै॑श्च स॒ंस्ती॒र्य। तस्मि॑न्वि॒हाय॑से। अ॒ग्निं प्र॒णीयो॑पसमा॒धाय॑। ब्र॒ह्मवा॑दिनो॒ वद॑न्ति।

कस्मात्प्रणीतेऽयमग्निश्चीयते। साप्रणीतेऽयमप्सु ह्ययं
चीयते। असौ भुवनेऽप्यनाहिताग्निरेताः। तमभित एता
अबीष्टका उपदधाति। अग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासयोः। पशुबन्धे
चातुर्मास्येषु॥८६॥

अथो आहुः। सर्वेषु यज्ञक्रतुष्विति। एतद्ध स्म वा
आहुः शण्डिलाः। कमग्निं चिनुते। सत्रियमग्निं चिन्वानः।
संवत्सरं प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते। सावित्रमग्निं चिन्वानः।
अमुमादित्यं प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते॥८७॥

नाचिकेतमग्निं चिन्वानः। प्राणान्प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते।
चातुरहोत्रियमग्निं चिन्वानः। ब्रह्म प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते।
वैश्वसृजमग्निं चिन्वानः। शरीरं प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते।
उपानुवाक्यमाशुमग्निं चिन्वानः॥८८॥

इमाँल्लोकान्प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते। इममारुणकेतुकमग्निं
चिन्वान इति। य एवासौ। इतश्चाऽमुतश्चाऽव्यतीपाती।
तमिति। योऽग्नेर्मिथूया वेद। मिथुनवान्भवति। आपो वा

अग्नेर्मिथूयाः। मिथुनवान्भवति। य एवं वेद॥८९॥

[२२]

आपो वा इदमासन्थसलिलमेव। स प्रजापतिरेकः पुष्करपर्णे
समभवत्। तस्यान्तर्मनसि कामः समवर्तत। इदं
सृजेयमिति। तस्माद्यत्पुरुषो मनसाऽभिगच्छति। तद्वाचा
वदति। तत्कर्मणा करोति। तदेषाऽभ्यनूक्ता। कामस्तदग्रे
समवर्तताधि। मनसो रेतः प्रथमं यदासीत्॥९०॥

सतो बन्धुमसति निरविन्दन्। हृदि प्रतीष्या कवयो
मनीषेति। उपैन्तदुपनमति। यत्कामो भवति। य एवं
वेद। स तपोऽतप्यत। स तपस्तप्त्वा। शरीरमधूनुत। तस्य
यन्मांसमासीत्। ततोऽरुणाः केतवो वातरशना ऋषय
उदतिष्ठन्॥९१॥

ये नखाः। ते वैखानसाः। ये वालाः। ते वालखिल्याः। यो
रसः। सोऽपाम्। अन्तरतः कूर्मं भूतं सर्पन्तम्। तमब्रवीत्।
मम वैत्वङ्मांसम्। समभूत्॥९२॥

नेत्यब्रवीत्। पूर्वमेवाहमिहासमिति। तत्पुरुषस्य पुरुषत्वम्।
 स सहस्रशीर्षा पुरुषः। सहस्राक्षः सहस्रपात्।
 भूत्वोदतिष्ठत्। तमब्रवीत्। त्वं वै पूर्वः समंभूः। त्वमिदं
 पूर्वः कुरुष्वेति। स इत आदायाऽऽपः॥९३॥

अञ्जलिना पुरस्तादुपादधात्। एवाह्येवेति। तत आदित्य
 उदतिष्ठत्। सा प्राची दिक्। अथारुणः केतुर्दक्षिणत
 उपादधात्। एवाह्यग्न इति। ततो वा अग्निरुदतिष्ठत्। सा
 दक्षिणा दिक्। अथारुणः केतुः पश्चादुपादधात्। एवा हि
 वायो इति॥९४॥

ततो वायुरुदतिष्ठत्। सा प्रतीची दिक्। अथारुणः केतुरुत्तरत
 उपादधात्। एवाहीन्द्रेति। ततो वा इन्द्र उदतिष्ठत्। सोदीची
 दिक्। अथारुणः केतुर्मध्यं उपादधात्। एवा हि पूषन्निति।
 ततो वै पूषोदतिष्ठत्। सेयं दिक्॥९५॥

अथारुणः केतुरुपरिष्ठादुपादधात्। एवा हि देवा इति।
 ततो देवमनुष्याः पितरः। गन्धर्वाप्सरसश्चोदतिष्ठन्। सोर्ध्वा

दिक्। या विप्रुषो विपरापतन्। ताभ्योऽसुरा रक्षांसि
पिशाचाश्चोदतिष्ठन्। तस्मात्ते पराभवन्। विप्रुङ्गो हि ते
समभवन्। तदेषाऽभ्यनूक्ता॥१६॥

आपो ह यद्वहतीर्गर्भमायन्। दक्षं दधाना जूनयन्तीः
स्वयम्भुम्। तत इमेध्यसृज्यन्त सर्गाः। अद्ध्यो वा इदं
समभूत्। तस्मादिदं सर्वं ब्रह्म स्वयम्भ्विति। तस्मादिदं
सर्वं शिथिलमिवाऽध्रुवमिवाभवत्। प्रजापतिर्वाव
तत्। आत्मनाऽऽत्मानं विधाय। तदेवानुप्राविशत्।
तदेषाऽभ्यनूक्ता॥१७॥

विधाय लोकान् विधाय भूतानि। विधाय सर्वाः
प्रदिशो दिशश्च। प्रजापतिः प्रथमजा ऋतस्य।
आत्मनाऽऽत्मानमभि संविवेशेति। सर्वमेवेदमाप्त्वा।
सर्वमवरुद्धं। तदेवानुप्राविशति। य एवं वेद॥१८॥

[२३]

चतुष्टय्य आपो गृह्णाति। चत्वारि वा अपा रूपाणि।

मेघो विद्युत्। स्तनयितुर्वृष्टिः। तान्येवावरुन्धे। आतपंति
वर्ष्या गृह्णाति। ताः पुरस्तादुपदधाति। एता वै ब्रह्मवर्चस्या
आपः। मुखत एव ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे। तस्मान्मुखतो
ब्रह्मवर्चसितरः॥१९॥

कूप्या गृह्णाति। ता दक्षिणत उपदधाति। एता वै
तेजस्विनीरापः। तेज एवास्य दक्षिणतो दधाति।
तस्मादक्षिणोऽर्धस्तेजस्वितरः। स्थावरा गृह्णाति। ताः
पश्चादुपदधाति। प्रतीष्टिता वै स्थावराः। पश्चादेव
प्रतीतिष्ठति। वहन्तीर्गृह्णाति॥१००॥

ता उत्तरत उपदधाति। ओजसा वा एता वहन्तीरिवोद्गतीरिव
आकूजतीरिव धावन्तीः। ओज एवास्योत्तरतो दधाति।
तस्मादुत्तरोऽर्ध ओजस्वितरः। सम्भार्या गृह्णाति। ता मध्य
उपदधाति। इयं वै सम्भार्याः। अस्यामेव प्रतीतिष्ठति।
पल्वल्या गृह्णाति। ता उपरिष्ठादुपादधाति॥१०१॥

असौ वै पल्वयाः। अमुष्यामेव प्रतीतिष्ठति। दिक्षूपदधाति।

दिक्षु वा आपः। अन्नं वा आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते।
यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते। तदवरुन्धे। तं वा एतमरुणाः केतवो
वातरशना ऋषयोऽचिन्वन्। तस्मादारुणकेतुकः॥१०२॥

तदेषाऽभ्यनूक्ता। केतवो अरुणासश्च। ऋषयो वातरशनाः।
प्रतिष्ठा५ शतधा हि। समाहितासो सहस्रधायसमिति।
शतशश्चैव सहस्रशश्च प्रतितिष्ठति। य एतमग्निं चिनुते। य
उचैनमेवं वेद॥१०३॥

[२४]

जानुदग्नीमुत्तरवेदीं खात्वा। अपां पूरयति। अपा५
सर्वत्वाय। पुष्करपर्ण५ रुक्मं पुरुषमित्युपदधाति। तपो
वै पुष्करपर्णम्। सत्य५ रुक्मः। अमृतं पुरुषः। एतावद्वा
वाऽस्ति। यावदेतत्। यावदेवास्ति॥१०४॥

तदवरुन्धे। कूर्ममुपदधाति। अपामेव मेधमवरुन्धे। अथो
स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। आपमापामपः सर्वाः। अस्मा-
दस्मादितोऽमुतः। अग्निर्वायुश्च सूर्यश्च। सह संश्चस्करद्धिया

इति। वा॒य्वश्वा॑ रश्मि॒पत॑यः। लो॒कं पृ॑णच्छि॒द्रं पृ॑ण॥१०५॥

यास्ति॒स्रः प॑रम॒जाः। इन्द्र॒घोषा॑ वो वसु॑भिरे॒वाह्ये॑वेति। पञ्च॒चित॑य॒ उप॑दधाति। पाङ्गोऽग्निः। यावा॑ने॒वाग्निः। तं चि॑नुते। लो॒कं पृ॑णया द्वि॒तीया॒मुप॑दधाति। पञ्च॑ पदा॒ वै वि॒राट्। तस्या॒वा इ॒यं पादः॑। अ॒न्तरि॑क्षं पादः॑। द्यौः पादः॑। दि॒शः पादः॑। प॒रोर॑जाः पादः॑। वि॒राज्ये॒व प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति। य ए॒तम॒ग्निं चि॑नुते। य उ॑चैनमे॒वं वेद॑॥१०६॥

[२५]

अ॒ग्निं प्र॒णीयो॑पसमा॒धाय॑। तम॒भित॑ ए॒ता अ॒बीष्टका॑
उप॑दधाति। अ॒ग्निहो॒त्रे दर्श॑पूर्णमा॒सयोः॑। प॒शुब॑न्धे
चा॑तुर्मा॒स्येषु॑। अथो॑ आहुः। सर्वेषु॑ यज्ञ॒क्रतु॑ष्विति॑। अथ
ह स्मा॑हारु॒णः स्वा॑य॒म्भुवः॑। सा॒वि॒त्रः सर्वो॑ऽग्निरित्यन॑नुषङ्गं
मन्या॑महे। नाना॒ वा ए॒तेषां॑ वी॒र्या॑णि। कम॒ग्निं चि॑नुते॥१०७॥

स॒त्रि॒यम॒ग्निं चि॑न्वा॒नः। कम॒ग्निं चि॑नुते। सा॒वि॒त्रम॒ग्निं
चि॑न्वा॒नः। कम॒ग्निं चि॑नुते। ना॒चि॒के॒तम॒ग्निं चि॑न्वा॒नः। कम॒ग्निं

चिनुते। चातुर्होत्रियमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते।
वैश्वसृजमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते॥१०८॥

उपानुवाक्यमाशुमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते। इम-
मारुणकेतुकमग्निं चिन्वान इति। वृषा वा अग्निः। वृषाणो
सङ्स्फालयेत्। हन्येतास्य यज्ञः। तस्मान्नानुषज्यः।
सोत्तरवेदिषु क्रतुषु चिन्वीत। उत्तरवेद्याः ह्यग्निश्चीयते।
प्रजाकामश्चिन्वीत॥१०९॥

प्राजापत्यो वा एषोऽग्निः। प्राजापत्याः प्रजाः। प्रजावान्
भवति। य एवं वेद। पशुकामश्चिन्वीत। संज्ञानं वा एतत्
पशूनाम्। यदापः। पशूनामेव संज्ञानेऽग्निं चिनुते। पशुमान्
भवति। य एवं वेद॥११०॥

वृष्टिकामश्चिन्वीत। आपो वै वृष्टिः। पर्जन्यो वर्षुको भवति।
य एवं वेद। आमयावी चिन्वीत। आपो वै भेषजम्।
भेषजमेवास्मै करोति। सर्वमायुरेति। अभिचरङ्श्चिन्वीत।
वज्रो वा आपः॥१११॥

वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्रहरति। स्तृणुत एनम्। तेजस्कामो
यशस्कामः। ब्रह्मवर्चस्कामः स्वर्गकामश्चिन्वीत। एतावद्वा
वाऽस्ति। यावदेतत्। यावदेवास्ति। तदवरुन्धे। तस्यैतद्वृतम्।
वर्षति न धावेत्॥११२॥

अमृतं वा आपः। अमृतस्यानन्तरित्यै। नाप्सु मूत्रपुरीषं
कुर्यात्। न निष्ठीवेत्। न विवसनः स्नायात्। गुह्यो वा
एषोऽग्निः। एतस्याग्नेरनन्तिदाहाय। न पुष्करपर्णानि हिरण्यं
वाऽधितिष्ठेत्। एतस्याग्नेरनभ्यारोहाय। न कूर्मस्याश्रीयात्।
नोदकस्याघातुकान्येनमोदकानि भवन्ति। अघातुका आपः।
य एतमग्निं चिनुते। य उचैनमेवं वेद॥११३॥

[२६]

इमानुकं भुवना सीषधेम। इन्द्रश्च विश्वे च देवाः। यज्ञं
च नस्तन्वं च प्रजां च। आदित्यैरिन्द्रः सह सीषधातु।
आदित्यैरिन्द्रः सगणो मरुद्भिः। अस्माकं भूत्वविता
तनूनाम्। आप्लवस्व प्रप्लवस्व। आण्डीभवज मा मुहुः।
सुखादीन्दुःखनिधनाम्। प्रतिमुञ्चस्व स्वां पुरम्॥११४॥

मरीचयः स्वायम्भुवाः। ये शरीराण्यंकल्पयन्। ते ते देहं
कल्पयन्तु। मा च ते ख्यास्मं तीरिषत्। उत्तिष्ठत् मा स्वप्न।
अग्निमिच्छध्वं भारताः। राज्ञः सोमस्य तृप्तासः। सूर्येण
सयुजोषसः। युवां सुवासाः। अष्टाचक्रा नवद्वारा॥११५॥

देवानां पूरयोध्या। तस्यां हिरण्मयः कोशः। स्वर्गो लोको
ज्योतिषाऽऽवृतः। यो वै तां ब्रह्मणो वेद। अमृतेनाऽऽवृतां
पुरीम्। तस्मै ब्रह्म च ब्रह्मा च। आयुः कीर्तिं प्रजां ददुः।
विभ्राजमानां हरिणीम्। यशसा सम्परीवृताम्। पुरं
हिरण्मयीं ब्रह्मा॥११६॥

विवेशाऽपराजिता। पराङ्मेत्यज्यामयी। पराङ्मेत्यनाशकी।
इह चामुत्र चान्वेति। विद्वान्देवासुरानुभयान्। यत्कुमारी
मन्द्रयते। यद्योषिद्यत्पतिव्रता। अरिष्टं यत्किं च क्रियते।
अग्निस्तदनुवेधति। अश्रुतासः श्रुतासश्च॥११७॥

यज्वानो येऽप्ययज्वनः। स्वर्यन्तो नापेक्षन्ते। इन्द्रमग्निं च ये
विदुः। सिकता इव संयन्ति। रश्मिभिः समुदीरिताः। अस्मा-

ल्लो॒काद॑मुष्मा॒च्च। ऋ॒षिभि॑रदात्पृ॒श्निभिः॑। अपे॑त॒ वीत॒ वि च॑
सर्प॑तातः। येऽत्र॒ स्थ पु॑रा॒णा ये च॑ नूत॑नाः। अहो॑भि॒रद्वि॒रक्तु॒-
भिर्व्य॑क्तम्॥११८॥

य॒मो द॑दात्वव॒सान॑मस्मै। नृ मु॑णन्तु नृपा॒त्वर्यः॑। अ॒कृष्टा॑ ये
च॒ कृष्ट॑जाः। कु॒मारी॑षु क॒नीनी॑षु। जा॒रिणी॑षु च॒ ये हि॑ताः।
रेतः॑ पीता॒ आण्ड॑पीताः। अङ्गा॑रेषु च॒ ये हु॑ताः। उ॒भया॑न्
पुत्र॑पौत्र॒कान्। यु॒वेऽहं॑ य॒मराज॑गान्। श॒तमि॑न्नु श॒रदः॑॥११९॥

अदो॒ यद्व॒ह्म विल॑बम्। पि॒तृणां॑ च॒ य॒मस्य॑ च।
वरु॑ण॒स्याश्वि॑नो॒रग्रेः॑। म॒रुतां॑ च वि॒हाय॑साम्। का॒मप्र॑यव॑णं
मे अ॒स्तु। स ह्ये॑वास्मि॑ स॒नात॑नः। इति॑ नाको ब्र॒ह्मिश्र॑वो
रायो॒ धन॑म्। पु॒त्राना॑पो दे॒वीरि॒हाऽऽहि॑त॥१२०॥

[२७]

विशी॑र्ष्णीं गृध्र॑शीर्ष्णीं च। अपे॑तो निर्ऋ॒तिः ह॑थः। परि॑बाधः
श्वे॑तकुक्षम्। नि॒जङ्घ॑ श॒बलो॑दरम्। स॒ तान् वा॒च्याय॑या स॒ह।
अग्रे॑ नाश॑य स॒न्दृशः॑। ई॒र्ष्या॒सूये॑ बु॒भुक्षा॑म्। म॒न्युं कृ॒त्यां च॑

दीधिरे। रथेन किं शुकावन्ता। अग्रे नाशय सन्दृशः॥१२१॥

[२८]

पुर्जन्याय प्रगायत। दिवस्पुत्राय मीढुषै। स नो
यवसमिच्छतु। इदं वचः पुर्जन्याय स्वराजै। हृदो
अस्त्वन्तरन्तद्युयोत। मयोभूर्वातो विश्वकृष्टयः सन्त्वस्मे।
सुपिप्पला ओषधीर्देवगौपाः। यो गर्भमोषधीनाम्। गवां
कृणोत्यर्वताम्। पुर्जन्यः पुरुषीणाम्॥१२२॥

[२९]

पुनर्मामैत्विन्द्रियम्। पुनरायुः पुनर्भगः। पुनर्ब्राह्मणमैतु
मा। पुनर्द्रविणमैतु मा। यन्मेऽद्य रेतः पृथिवीमस्कान्।
यदोषधीरप्यसंरद्यदापः। इदं तत्पुनराददे। दीर्घायुत्वाय
वर्चसे। यन्मे रेतः प्रसिच्यते। यन् आजायते पुनः। तेन
माममृतं कुरु। तेन सुप्रजसं कुरु॥१२३॥

[३०]

अद्भ्यस्तिरोऽधाऽजायत। तव वैश्रवणः सदा। तिरोऽधेहि

सपत्नान्नः। ये अपोऽश्रन्ति केचन। त्वाष्ट्रीं मायां वैश्रवणः।
 रथः सहस्रवन्धुरम्। पुरुश्चक्रः सहस्राश्वम्। आस्थायायाहि
 नो बलिम्। यस्मै भूतानि बलिमावहन्ति। धनं गावो हस्ति
 हिरण्यमश्वान्॥१२४॥

असाम सुमतौ यज्ञियस्य। श्रियं बिभ्रतोऽन्नमुखीं
 विराजम्। सुदर्शने च क्रौञ्चे च। मैनागे च महागिरौ।
 शतद्वाद्वारंगमन्ता। सः हार्यं नगरं तव। इति मन्त्राः।
 कल्पोऽत ऊर्ध्वम्। यदि बलिः हरेत्। हिरण्यनाभये
 वितुदये कौबेरायायं बलिः॥१२५॥

सर्वभूताधिपतये नम इति। अथ बलिः हत्वोपतिष्ठेत्।
 क्षत्रं क्षत्रं वैश्रवणः। ब्राह्मणा वयः स्मः। नमस्ते
 अस्तु मा मां हिंसीः। अस्मात्प्रविश्यान्नमद्धीति। अथ
 तमग्निमादधीत। यस्मिन्नेतत्कर्म प्रयुञ्जीत। तिरोऽधा भूः।
 तिरोऽधा भुवः॥१२६॥

तिरोऽधाः स्वः। तिरोऽधा भूर्भुवः स्वः। सर्वेषां
 लोकानामाधिपत्ये सीदेति। अथ तमग्निमिन्धीत।

यस्मिन्नेतत्कर्म प्रयुञ्जीत। तिरोऽधा भूः स्वाहा॥ तिरोऽधा
भुवः स्वाहा॥ तिरोऽधाः स्वः स्वाहा॥ तिरोऽधा भूर्भुवः
स्वः स्वाहा॥ यस्मिन्नस्य काले सर्वा आहुतीरुता
भवेयुः॥१२७॥

अपि ब्राह्मणमुखीनाः। तस्मिन्नहः काले प्रयुञ्जीत। परः
सुप्तजनाद्वेपि। मास्म प्रमाद्यन्तमाध्यापयेत्। सर्वार्थाः
सिद्ध्यन्ते। य एवं वेद। क्षुध्यन्निदमजानताम्। सर्वार्था
न सिद्ध्यन्ते। यस्ते विधातुको भ्राता। ममान्तरहृदये
श्रितः॥१२८॥

तस्मा इममग्रपिण्डं जुहोमि। स मेऽर्थान्मा विवधीत्।
मयि स्वाहा॥ राजाधिराजाय प्रसह्यसाहिने॥ नमो वयं
वैश्रवणाय कुर्महे। स मे कामान्कामकामाय मह्यम्।
कामेश्वरो वैश्रवणो ददातु। कुबेराय वैश्रवणाय। महाराजाय
नमः। केतवो अरुणासश्च। ऋषयो वातरशनाः। प्रतिष्ठां
शतधा हि। सुमाहितासो सहस्रधायसम्। शिवा नः शन्तमा
भवन्तु। दिव्या आप ओषधयः। सुमृडीका सरस्वति। मा

ते व्योम सन्दृशि॥१२९॥

[३१]

संवत्सरमेतद्व्रतं चरेत्। द्वौ वा मासौ। नियमः
समासेन। तस्मिन्नियमविशेषाः। त्रिषवणमुदकोपस्पर्शी।
चतुर्थकालपानभक्तः स्यात्। अहरहर्वा भैक्षमश्रीयात्।
औदुम्बरीभिः समिद्धिरग्निं परिचरेत्। पुनर्मामैत्विन्द्रियमि-
त्येतेनानुवाकेन। उद्धृतपरिपूताभिरद्भिः कार्यं कुर्वीत॥१३०॥

असञ्चयवान्। अग्नये वायवे सूर्याय। ब्रह्मणे प्रजापतये।
चन्द्रमसे नक्षत्रेभ्यः। ऋतुभ्यः संवत्सराय। वरुणायारुणायेति
व्रतहोमाः। प्रवर्ग्यवदादेशः। अरुणाः काण्डऋषयः। अरण्ये-
ऽधीयीरन्। भद्रं कर्णेभिरिति द्वे जपित्वा॥१३१॥

महानाम्नीभिरुदकं सङ्स्पर्श्य। तमाचार्यो दद्यात्। शिवा-
नः शन्तमेत्योषधीरालभते। सुमृडीकेति भूमिम्। एवमपवर्गे।
धेनुर्दक्षिणा। कंसं वासंश्च क्षौमम्। अन्यद्वा शुक्लम्।
यथाशक्ति वा। एवङ्स्वाध्यायधर्मेण। अरण्येऽधीयीत।

तपस्वी पुण्यो भवति तपस्वी पुण्यो भवति॥१३२॥

[३२]

भ॒द्रं कर्णे॑भिः शृणु॒याम॑ दे॒वाः। भ॒द्रं प॑श्येमा॒क्षभि॑र्यज॒त्राः।
स्थि॒रैरङ्गै॑स्तुष्टु॒वाꣳ संस्त॑नूभिः। व्यशेम॑ दे॒वहि॑तं यदायुः।
स्व॒स्ति न॒ इन्द्रो॑ वृ॒द्धश्र॑वाः। स्व॒स्ति नः॑ पू॒षा वि॒श्ववे॑दाः।
स्व॒स्ति न॒स्ताक्ष्यो॑ अरि॒ष्टने॑मिः। स्व॒स्ति नो॒ बृह॑स्पतिर्दधातु॥

॥ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥

॥सप्तमः प्रश्नः — शीक्षावल्ली॥

शं नो॑ मि॒त्रः शं वरु॑णः। शं नो॑ भवत्व॒र्यमा॑। शं न॒
इन्द्रो॑ बृह॒स्पतिः॑। शं नो॑ विष्णु॒रुरु॑क्रमः। नमो॑ ब्रह्म॑णे।
नम॑स्ते वा॒यो। त्वमे॒व प्र॒त्यक्षं॑ ब्रह्मा॑सि। त्वमे॒व प्र॒त्यक्षं॑
ब्रह्म॑ वदिष्यामि। ऋ॒तं व॑दिष्यामि। स॒त्यं व॑दिष्यामि।
तन्माम॑वतु। तद्व॒क्तार॑मवतु। अव॑तु मा॒म्। अव॑तु व॒क्तार॑म्।
ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥१॥

स॒त्यं व॑दिष्यामि पञ्च च॥ [१]

शीक्षां व्याख्यास्यामः। वर्णः स्वरः। मात्रा बलम्। सामं
सन्तानः। इत्युक्तः शीक्षाध्यायः॥२॥

शीक्षां पञ्च॥

[२]

सह नौ यशः। सह नौ ब्रह्मवर्चसम्। अथातः
संहिताया उपनिषदं व्याख्यास्यामः। पञ्चस्वधिकरणेषु।
अधिलोकमधिज्यौतिषमधिविद्यमधिप्रजमध्यात्मम्। ता
महासंहिता इत्याचक्षते। अथाधिलोकम्। पृथिवी
पूर्वरूपम्। द्यौरुत्तररूपम्। आकाशः सन्धिः॥३॥

वायुः सन्धानम्। इत्यधिलोकम्। अथाधिज्यौतिषम्। अग्निः
पूर्वरूपम्। आदित्य उत्तररूपम्। आपः सन्धिः। वैद्युतः
सन्धानम्। इत्यधिज्यौतिषम्। अथाधिविद्यम्। आचार्यः
पूर्वरूपम्॥४॥

अन्तेवास्युत्तररूपम्। विद्या सन्धिः। प्रवचनं सन्धानम्।
इत्यधिविद्यम्। अथाधिप्रजम्। माता पूर्वरूपम्।
पितोत्तररूपम्। प्रजा सन्धिः। प्रजननं सन्धानम्।
इत्यधिप्रजम्॥५॥

अथाध्यात्मम्। अधराहनुः पूर्वरूपम्। उत्तराहनुरुत्तररूपम्।
 वाख्सन्धिः। जिह्वा सन्धानम्। इत्यध्यात्मम्। इतीमा
 महासंहिताः। य एवमेता महासंहिता व्याख्याता वेदा
 सन्धीयते प्रजया पशुभिः। ब्रह्मवर्चसेनान्नाद्येन सुवर्ग्येण
 लोकेन॥६॥

सन्धिराचार्यः पूर्वरूपमित्यधिप्रजं लोकेन॥ [३]

यश्छन्दसामृषभो विश्वरूपः। छन्दोभ्योऽध्यमृतात्सम्बभूव।
 स मेन्द्रो मेधया स्पृणोतु। अमृतस्य देवधारणो भूयासम्।
 शरीरं मे विचर्षणम्। जिह्वा मे मधुमत्तमा। कर्णाभ्यां
 भूरि विश्रुवम्। ब्रह्मणः कोशोऽसि मेधयाऽपिहितः। श्रुतं
 मे गोपाय। आवहन्ती वितन्वाना॥७॥

कुर्वाणा चीरमात्मनः। वासांसि मम गावश्च। अन्नपाने
 च सर्वदा। ततो मे श्रियमावह। लोमशां पशुभिः सह
 स्वाहा। आ मा यन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा। वि माऽऽयन्तु
 ब्रह्मचारिणः स्वाहा। प्र माऽऽयन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा।
 दमायन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा। शमायन्तु ब्रह्मचारिणः

स्वाहा॥८॥

यशो॑ जने॑ऽसानि॒ स्वाहा॑॥ श्रेया॑न् वस्य॑सोऽसानि॒ स्वाहा॑॥
 तं त्वा॑ भग॒ प्रवि॑शानि॒ स्वाहा॑॥ स मा॑ भग॒ प्रवि॑श स्वाहा॑॥
 तस्मि॑न्सहस्र॑शाखे। निभ॑गाहं त्वयि॑ मृजे॒ स्वाहा॑॥ यथाऽऽपः॒
 प्रव॑ता॒ यन्ति॑। यथा॒ मासा॑ अह॒र्जर॑म्। ए॒वं मां ब्र॑ह्मचा॒रिणः॑।
 धात॑राय॑न्तु स॒र्वतः॑ स्वाहा॑॥ प्र॒ति॒वे॒शोऽसि॑ प्र मा॑ भाहि॒ प्र मा॑
 पद्य॑स्व॥९॥

[४]

भूर्भुवः॑ सुव॒रिति॑ वा ए॒तास्ति॒स्रो व्या॑हृतयः। तासा॑मु॒हस्मै॒ तां
 च॑तु॒र्थीम्। माहा॑चमस्यः॒ प्रवे॑दयते। मह॒ इति॑। तद्ब्र॑ह्म। स
 आ॒त्मा। अङ्गा॑न्य॒न्या दे॒वताः॑। भूरिति॑ वा अ॒यं लो॒कः। भुव॑
 इत्य॒न्तरि॑क्षम्। सुव॒रित्य॒सौ लो॒कः॥१०॥

मह॒ इत्या॑दित्यः। आ॒दि॒त्येन॒ वाव॑ सर्वे॑ लो॒का म॑हीयन्ते।
 भूरिति॑ वा अ॒ग्निः। भुव॑ इति॑ वा॒युः। सुव॒रित्या॑दित्यः।
 मह॒ इति॑ च॒न्द्रमाः॑। च॒न्द्रम॑सा॒ वाव॑ सर्वा॑णि ज्योती॑र॒पि

महीयन्ते। भूरिति वा ऋचः। भुव इति सामानि। सुवरिति यजूंषि॥११॥

मह इति ब्रह्म। ब्रह्मणा वाव सर्वे वेदा महीयन्ते। भूरिति वै प्राणः। भुव इत्यपानः। सुवरिति व्यानः। मह इत्यन्नम्। अन्नेन वाव सर्वे प्राणा महीयन्ते। ता वा एताश्चतस्रश्चतुर्धा। चतस्रश्चतस्रो व्याहृतयः। ता यो वेद। स वेद ब्रह्म। सर्वेऽस्मै देवा बलिमावहन्ति॥१२॥

असौ लोको यजूंषि वेद द्वे च॥ [५]

स य एषोऽन्तर्हृदय आकाशः। तस्मिन्नयं पुरुषो मनोमयः। अमृतो हिरण्मयः। अन्तरेण तालुके। य एष स्तन इवावलम्बते। सैन्द्रयोनिः। यत्रासौ केशान्तो विवर्तते। व्यपोह्य शीर्षकपाले। भूरित्यग्नौ प्रति तिष्ठति। भुव इति वायौ॥१३॥

सुवरित्यादित्ये। मह इति ब्रह्मणि। आप्रोति स्वराज्यम्। आप्रोति मनसस्पतिम्। वाक्पतिश्चक्षुष्पतिः। श्रोत्रपतिर्विज्ञानपतिः। एतत्ततो भवति। आकाशशरीरं ब्रह्म।

स॒त्यात्म॑प्रा॒णारा॑मं॒ मन॑ आ॒नन्द॑म्। शा॒न्ति॑स॒मृद्ध॑म॒मृत॑म्।
इति॑ प्राची॒नयो॒ग्योपा॑स्व॥१४॥

वा॒याव॒मृत॑मेकं॒ च॥ [६]

पृ॒थि॒व्यन्त॑रि॒क्षं द्यौर्दि॑शोऽवा॒न्तर॑दि॒शाः। अ॒ग्नि॒र्वा॒युरा॑दि॒त्य-
श्च॒न्द्र॒मा नक्ष॑त्राणि। आप॒ ओष॑धयो॒ वन॑स्पत॑य आका॒श
आ॒त्मा। इत्य॑धिभू॒तम्। अथा॑ध्या॒त्मम्। प्रा॒णो व्या॒नोऽपान॑
उ॒दानः॑ स॒मानः॑। चक्षुः॑ श्रोत्रं॒ मनो॑ वाक्क॒क्। च॒र्म मा॒सः
स्ना॒वास्थि॑ म॒ज्जा। ए॒तद॑धि वि॒धाय॑र्षि॒रवो॑चत्। पाङ्क॑ वा
इ॒दं सर्व॑म्। पाङ्के॒नैव॑ पाङ्के॒ स्पृणो॑तीति॥१५॥

सर्व॑मेकं॒ च॥ [७]

ओमि॑ति॒ ब्रह्म॑। ओमि॑ती॒दं सर्व॑म्। ओमि॑त्ये॒तद॑नुकृति
ह स्म॒ वा अ॒प्योश्वा॑व॒येत्या॑श्वावयन्ति। ओमि॑ति॒
सा॒मा॒नि गा॑यन्ति। ओ॒शोमि॑ति॒ शस्त्रा॑णि श॒सन्ति॑।
ओमि॑त्य॒ध्वर्युः प्र॑तिग॒रं प्र॑तिगृणाति। ओमि॑ति॒ ब्रह्मा॑
प्रसौ॑ति। ओमि॑त्य॒ग्निहो॑त्रमनु॒जाना॑ति। ओमि॑ति॒ ब्राह्म॑णः
प्रव॑क्ष्यन्नाह॒ ब्रह्मो॑पा॒प्रवा॑नीति॥ ब्रह्मै॒वोपा॑प्रोति॥१६॥

ओन्दशं॥ _____[८]

ऋतं च स्वाध्यायप्रवचने च। सत्यं च स्वाध्यायप्रवचने
 च। तपश्च स्वाध्यायप्रवचने च। दमश्च स्वाध्यायप्रवचने
 च। शमश्च स्वाध्यायप्रवचने च। अग्नयश्च स्वाध्याय-
 प्रवचने च। अग्निहोत्रं च स्वाध्यायप्रवचने च। अतिथयश्च
 स्वाध्यायप्रवचने च। मानुषं च स्वाध्यायप्रवचने च।
 प्रजा च स्वाध्यायप्रवचने च। प्रजनश्च स्वाध्यायप्रवचने
 च। प्रजातिश्च स्वाध्यायप्रवचने च। सत्यमिति सत्यवचा
 रार्थीतरः। तप इति तपोनित्यः पौरुशिष्टिः। स्वाध्यायप्रवचने
 एवेति नाको मौद्गल्यः। तद्धि तपस्तद्धि तपः॥१७॥

प्रजा च स्वाध्यायप्रवचने च षट्॥ _____[९]

अहं वृक्षस्य रेरिवा। कीर्तिः पृष्ठं गिरेरिवा। ऊर्ध्वपवित्रो
 वाजिनीव स्वमृतमस्मि। द्रविणं सवर्चसम्। सुमेधा
 अमृतोक्षितः। इति त्रिशङ्कोर्वेदानुवचनम्॥१८॥

अहं षट्॥ _____[१०]

वेदमनूच्याऽऽचार्योऽन्तेवासिनमनुशास्ति। सत्यं वद। धर्मं

चर। स्वाध्यायान्मा प्रमदः। आचार्याय प्रियं धनमाहृत्य
 प्रजातन्तुं मा व्यवच्छेत्सीः। सत्यान्न प्रमदितुव्यम्। धर्मान्न
 प्रमदितुव्यम्। कुशलान्न प्रमदितुव्यम्। भूत्यै न प्रमदितुव्यम्।
 स्वाध्यायप्रवचनाभ्यां न प्रमदितुव्यम्॥१९॥

देवपितृकार्याभ्यां न प्रमदितुव्यम्। मातृदेवो भव। पितृदेवो
 भव। आचार्यदेवो भव। अतिथिदेवो भव। यान्यनवद्यानि
 कर्माणि। तानि सेवितव्यानि। नो इतराणि। यान्यस्माकं
 सुचरितानि। तानि त्वयोपास्यानि॥२०॥

नो इतराणि। ये के चास्मच्छ्रेयांसो ब्राह्मणाः।
 तेषां त्वयाऽऽसनेन प्रश्वसितुव्यम्। श्रद्धया देयम्।
 अश्रद्धयाऽदेयम्। श्रिया देयम्। ह्रिया देयम्। भिया
 देयम्। संविदा देयम्। अथ यदि ते कर्मविचिकित्सा वा
 वृत्तविचिकित्सा वा स्यात्॥२१॥

ये तत्र ब्राह्मणाः सम्मृशिनः। युक्ता आयुक्ताः। अलूक्षा
 धर्मकामाः स्युः। यथा ते तत्र वर्तेरन्। तथा तत्र वर्तेथाः।

अथाभ्याख्यातेषु। ये तत्र ब्राह्मणाः सम्मूर्शिनः। युक्ता
 आयुक्ताः। अलूक्षा धर्मकामाः स्युः। यथा ते तेषु वर्तेरन्।
 तथा तेषु वर्तेथाः। एष आदेशः। एष उपदेशः। एषा
 वेदोपनिषत्। एतदनुशासनम्। एवमुपासितव्यम्। एवमु
 चैतदुपास्यम्॥ २२॥

स्वाध्यायप्रवचनाभ्यान् प्रमदितव्यं तानि त्वयोपास्यानि स्यात्तेषु वर्तेरन्धस च॥—[११]

शं नो मित्रः शं वरुणः। शं नो भवत्वर्यमा। शं
 न इन्द्रो बृहस्पतिः। शं नो विष्णुरुक्रमः। नमो
 ब्रह्मणे। नमस्ते वायो। त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्मासि। त्वामेव
 प्रत्यक्षं ब्रह्मावादिषम्। ऋतमवादिषम्। सत्यमवादिषम्।
 तन्मामावीत्। तद्वृत्कारमावीत्। आवीन्माम्। आवीद्वृत्कारम्।
 ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥ २३॥

सत्यमवादिषं पञ्च च॥—[१२]

॥ अष्टमः प्रश्नः — ब्रह्मानन्दवल्ली ॥

ॐ स॒ह ना॑ववतु। स॒ह नौ॑ भुनक्तु। स॒ह वी॒र्यं॑ करवावहै।
तेज॒स्वि ना॒वधी॑तमस्तु मा वि॒द्विषा॒वहै॑। ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒
शान्तिः॑॥

ब्र॒ह्मवि॒दा॑प्रोति॒ पर॑म्। तदे॒षाभ्यु॑क्ता। स॒त्यं ज्ञा॑नम॒नन्तं॑
ब्र॒ह्म। यो वेद॑ नि॒हितं॑ गुहा॒यां पर॑मे व्यो॒मन्। सोऽ॑श्नुते
सर्वा॒न्कामा॑न्स॒ह। ब्र॒ह्मणा॑ विप॒श्चितेति॑। तस्मा॒द्वा ए॒तस्मा॑-
दा॒त्मन॑ आका॒शः सम्भू॑तः। आ॒का॒शाद्वा॒युः। वा॒यो र॒ग्निः।
अ॒ग्नेरा॑पः। अ॒द्भ्यः पृ॑थि॒वी। पृ॒थि॒व्या ओष॑धयः। ओष॑धी॒भ्योऽ-
न्न॑म्। अन्ना॒त्पुरु॑षः। स वा एष॑ पुरु॒षोऽन्न॑रस॒मयः॑। तस्येद॑मेव
शि॒रः। अयं॑ दक्षि॒णः प॒क्षः। अयमुत्त॑रः प॒क्षः। अयमा॑त्मा।
इदं॑ पुच्छं॑ प्रति॒ष्ठा। तदप्ये॑ष श्लो॒को भ॒वति॑॥१॥

अन्ना॒द्वै प्र॒जाः प्र॒जाय॑न्ते। याः काश्च॑ पृथि॒वीः श्रि॒ताः।
अथो॒ अन्ने॑नैव जी॒वन्ति॑। अथै॒नदपि॑ यन्त्यन्त॒तः। अन्न॑-
हि भू॒तानां॑ ज्येष्ठ॑म्। तस्मा॑त्सर्वो॒षधमु॑च्यते। सर्वं॑ वै

तेऽन्नमाप्नुवन्ति। येऽन्नं ब्रह्मोपासते। अन्नं हि भूतानां
 ज्येष्ठम्। तस्मात्सर्वोषधमुच्यते। अन्नाद्भूतानि जायन्ते।
 जातान्यन्नेन वर्धन्ते। अद्यतेऽस्ति च भूतानि। तस्मादन्नं
 तदुच्येत इति। तस्माद्वा एतस्मादन्नरसमयात्। अन्योऽन्तर
 आत्मा प्राणमयः। तेनैष पूर्णः। स वा एष पुरुषविध
 एव। तस्य पुरुषविधताम्। अन्वयं पुरुषविधः। तस्य प्राण
 एव शिरः। व्यानो दक्षिणः पक्षः। अपान उत्तरः पक्षः।
 आकाश आत्मा। पृथिवी पुच्छं प्रतिष्ठा। तदप्येष श्लोको
 भवति॥२॥

प्राणं देवा अनु प्राणन्ति। मनुष्याः पशवश्च ये। प्राणो
 हि भूतानामायुः। तस्मात्सर्वायुषमुच्यते। सर्वमेव त
 आयुर्यन्ति। ये प्राणं ब्रह्मोपासते। प्राणो हि भूतानामायुः।
 तस्मात्सर्वायुषमुच्येत इति। तस्यैष एव शरीर आत्मा।
 यः पूर्वस्य। तस्माद्वा एतस्मात् प्राणमयात्। अन्योऽन्तर
 आत्मा मनोमयः। तेनैष पूर्णः। स वा एष पुरुषविध एव।

तस्य पुरुषविधताम्। अन्वयं पुरुषविधः। तस्य यजुरेव शिरः। ऋग्दक्षिणः पक्षः। सामोत्तरः पक्षः। आदेश आत्मा। अथर्वाङ्गिरसः पुच्छं प्रतिष्ठा। तदप्येष श्लोको भवति॥३॥

यतो वाचो निर्वर्तन्ते। अप्राप्य मनसा सह। आनन्दं ब्रह्मणो विद्वान्। न बिभेति कदाचनेति। तस्यैष एव शारीर आत्मा। यः पूर्वस्य। तस्माद्वा एतस्मान्मनोमयात्। अन्योऽन्तर आत्मा विज्ञानमयः। तेनैष पूर्णः। स वा एष पुरुषविध एव। तस्य पुरुषविधताम्। अन्वयं पुरुषविधः। तस्य श्रद्धैव शिरः। ऋतं दक्षिणः पक्षः। सत्यमुत्तरः पक्षः। योग आत्मा। महः पुच्छं प्रतिष्ठा। तदप्येष श्लोको भवति॥४॥

विज्ञानं यज्ञं तनुते। कर्माणि तनुतेऽपि च। विज्ञानं देवाः सर्वे। ब्रह्म ज्येष्ठमुपासते। विज्ञानं ब्रह्म चेद्वेदं। तस्माच्चेन्न प्रमाद्यति। शरीरे पाप्मनो हित्वा। सर्वान्कामान्समश्नुत इति। तस्यैष एव शारीर आत्मा। यः पूर्वस्य। तस्माद्वा एतस्माद्विज्ञानमयात्। अन्योऽन्तर आत्माऽऽनन्दमयः।

तेनैष पूर्णः। स वा एष पुरुषविध एव। तस्य पुरुषविधताम्।
 अन्वयं पुरुषविधः। तस्य प्रियमेव शिरः। मोदो दक्षिणः
 पक्षः। प्रमोद उत्तरः पक्षः। आनन्द आत्मा। ब्रह्म पुच्छं
 प्रतिष्ठा। तदप्येष श्लोको भवति॥५॥

असन्नेव सं भवति। असद्ब्रह्मेति वेद चेत्। अस्ति ब्रह्मेति
 चेद्वेद। सन्तमेनं ततो विदुरिति। तस्यैष एव शारीर
 आत्मा। यः पूर्वस्य। अथातोऽनुप्रश्नाः। उता विद्वानमुं
 लोकं प्रेत्य। कश्चन गच्छती(३)॥ आहो विद्वानमुं लोकं
 प्रेत्य। कश्चित्समश्नुता(३) उ। सोऽकामयत। बहु स्यां
 प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत। स तपस्तप्त्वा। इदं
 सर्वमसृजत। यदिदं किं च। तत्सृष्ट्वा। तदेवानु प्राविशत्।
 तदनुप्रविश्य। सच्च त्यच्चाभवत्। निरुक्तं चानिरुक्तं च।
 निलयनं चानिलयनं च। विज्ञानं चाविज्ञानं च। सत्यं चानृतं
 च सत्यमभवत्। यदिदं किं च। तत्सत्यमित्याचक्षते।
 तदप्येष श्लोको भवति॥६॥

अस॒द्वा इ॒दम॒ग्रं आ॒सीत्। ततो॒ वै स॒द॒जाय॑त।
 तदा॒त्मान॑ः स्वय॑म॒कुरु॑त। तस्मा॑त्तत्सु॒कृत॑मुच्य॑त इति। यद्वै
 तत्सु॒कृत॑म्। र॑सो वै सः। रसः॑ ह्येवा॒यं लब्ध्वाऽऽन॑न्दी
 भ॒वति। को ह्येवा॒न्यात्कः प्रा॒णया॑त्। य॒देष आका॑श
 आ॒नन्दो न॒ स्यात्। एष ह्येवा॒नन्द॑याति। य॒दा ह्ये॒वैष
 एत॑स्मिन्नदृश्येऽना॒त्म्येऽनि॑रुक्तेऽनि॒लय॑नेऽभ॒यं प्रति॑ष्ठां
 वि॒न्दते। अथ सोऽभ॒यं ग॑तो भ॒वति। य॒दा ह्ये॒वैष
 एत॑स्मिन्नुदरमन्तरं कुरु॑ते। अथ तस्य भ॒यं भ॒वति। तत्त्वे॒व
 भ॒यं वि॒दुषोऽम॑न्वान॒स्य। तद॒प्येष श्लो॑को भ॒वति॥ ७॥

भी॒षाऽस्मा॒द्वातः॑ प॒वते। भी॒षोदे॑ति सूर्यः॑। भी॒षाऽस्मा॒दग्नि॑-
 श्चेन्द्र॒श्च। मृ॒त्युर्धा॑वति पञ्च॑म इति। सैषाऽऽन॑न्दस्य मीमा॑सा
 भ॒वति। यु॒वा स्या॑त्साधु यु॒वाऽध्या॑यकः। आशि॑ष्ठो दृ॒ढिष्ठो॑
 ब॒लिष्ठः॑। तस्ये॒यं पृ॑थि॒वी सर्वा॑ वि॒त्तस्य॑ पूर्णा॒ स्यात्। स ए॒को
 मा॒नुष॑ आ॒नन्दः॑। ते ये श॑तं मा॒नुषा॑ आ॒नन्दाः॑।

स ए॒को म॑नुष्यगन्ध॒र्वाणा॑मा॒नन्दः॑। श्रो॒त्रिय॑स्य चा॒काम॑ह॒त॒स्य।
 ते ये श॑तं म॑नुष्यगन्ध॒र्वाणा॑मा॒नन्दाः॑।

स ए॒को दे॒वगन्ध॑र्वाणा॑मा॒न॒न्दः। श्रोत्रि॑यस्य चा॒काम॑ह॒त॒स्य।
ते ये श॑तं दे॒वगन्ध॑र्वाणा॑मा॒न॒न्दाः।

स ए॒कः पि॒तृणां॑ चि॒रलो॑कलो॒काना॑मा॒न॒न्दः। श्रोत्रि॑यस्य
चा॒काम॑ह॒त॒स्य। ते ये श॑तं पि॒तृणां॑ चि॒रलो॑कलो॒काना॑-
मा॒न॒न्दाः।

स ए॒क आ॒जान॑जानां दे॒वाना॑मा॒न॒न्दः। श्रोत्रि॑यस्य
चा॒काम॑ह॒त॒स्य। ते ये श॑तमा॒जान॑जानां दे॒वाना॑मा॒न॒न्दाः।

स ए॒कः क॑र्मदे॒वानां॑ दे॒वाना॑मा॒न॒न्दः। ये क॑र्मणा
दे॒वान॑पि॒यन्ति॑। श्रोत्रि॑यस्य चा॒काम॑ह॒त॒स्य। ते ये श॑तं
क॑र्मदे॒वानां॑ दे॒वाना॑मा॒न॒न्दाः।

स ए॒को दे॒वाना॑मा॒न॒न्दः। श्रोत्रि॑यस्य चा॒काम॑ह॒त॒स्य। ते ये
श॑तं दे॒वाना॑मा॒न॒न्दाः।

स ए॒क इन्द्र॑स्याऽऽन॒न्दः। श्रोत्रि॑यस्य चा॒काम॑ह॒त॒स्य। ते ये
श॑तमिन्द्र॑स्याऽऽन॒न्दाः।

स ए॒को बृ॒हस्प॑तै॒रान॑न्दः। श्रोत्रि॑यस्य चा॒काम॑ह॒त॒स्य। ते ये

शतं बृहस्पतेरानुन्दाः।

स एकः प्रजापतेरानुन्दः। श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य। ते ये शतं प्रजापतेरानुन्दाः।

स एको ब्रह्मण आनुन्दः। श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य। स यश्चायं पुरुषे। यश्चासावादित्ये। स एकः। स य एवंवित्। अस्माल्लोकात्प्रेत्य। एतमन्नमयमात्मानमुपसङ्गामति। एतं प्राणमयमात्मानमुपसङ्गामति। एतं मनोमयमात्मानमुपसङ्गामति। एतं विज्ञानमयमात्मानमुपसङ्गामति। एतमानन्दमयमात्मानमुपसङ्गामति। तदप्येष श्लोको भवति॥८॥

यतो वाचो निर्वर्तन्ते। अप्राप्य मनसा सह। आनन्दं ब्रह्मणो विद्वान्। न बिभेति कुतश्चनेति। एतं ह वाव न तपति। किमहं साधु नाकरवम्। किमहं पापमकरवमिति। स य एवं विद्वानेते आत्मानं स्पृणुते। उभे ह्येवैष एते आत्मानं स्पृणुते। य एवं वेद। इत्युपनिषत्॥९॥

सह नाववतु। सह नौ भुनक्तु। सह वीर्यं करवावहे। तेजस्वि

ना॒व॒धी॑तमस्तु मा वि॒द्विषा॒वहै॑ । ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑ ॥

॥ नवमः प्रश्नः — भृगुवल्ली ॥

ॐ स॒ह ना॑ववतु । स॒ह नौ॑ भुनक्तु । स॒ह वी॒र्यं॑ करवावहै ।
ते॒ज॒स्वि ना॒व॒धी॑तमस्तु मा वि॒द्विषा॒वहै॑ । ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑ ॥

भृ॒गुर्वै वा॑रु॒णिः । वरु॑णं पि॒त॑र॒मुप॑ससार । अधी॑हि भगवो
ब्र॒ह्मेति॑ । तस्मा॑ ए॒तत्प्रो॑वाच । अन्नं॑ प्रा॒णं चक्षुः॑ श्रोत्रं
मनो॑ वाच॒मिति॑ । त॒ ५ हो॑वाच । यतो॒ वा इ॒मानि॑
भू॒ता॒नि जा॑यन्ते । येन॒ जा॒ता॒नि जी॑वन्ति । यत्प्रय॑न्त्य॒भि
संवि॑शन्ति । तद्विजि॑ज्ञासस्व । तद्व॒ह्मेति॑ । स तपो॑ऽतप्यत ।
स तप॑स्त॒प्त्वा ॥ १ ॥

अन्नं॑ ब्र॒ह्मेति॑ व्य॒जाना॑त् । अ॒न्नाद्धे॑व खल्वि॒मानि॑ भू॒ता॒नि
जा॑यन्ते । अन्ने॒न जा॑ता॒नि जी॑वन्ति । अन्नं॑ प्रय॑न्त्य॒भि
संवि॑शन्तीति । तद्विजि॑ज्ञाय । पुन॑रे॒व वरु॑णं पि॒त॑र॒मुप॑ससार ।
अधी॑हि भगवो ब्र॒ह्मेति॑ । त॒ ५ हो॑वाच । तप॑सा ब्र॒ह्म

विजिज्ञासस्व। तपो ब्रह्मेति। स तपोऽतप्यत। स
तपस्तप्त्वा॥२॥

प्राणो ब्रह्मेति व्यजानात्। प्राणाद्धैव खल्विमानि भूतानि
जायन्ते। प्राणेन जातानि जीवन्ति। प्राणं प्रयन्त्यभि
संविशन्तीति। तद्विज्ञाय। पुनरेव वरुणं पितरमुपससार।
अधीहि भगवो ब्रह्मेति। तं होवाच। तपसा ब्रह्म
विजिज्ञासस्व। तपो ब्रह्मेति। स तपोऽतप्यत। स
तपस्तप्त्वा॥३॥

मनो ब्रह्मेति व्यजानात्। मनसो ह्येव खल्विमानि भूतानि
जायन्ते। मनसा जातानि जीवन्ति। मनः प्रयन्त्यभि
संविशन्तीति। तद्विज्ञाय। पुनरेव वरुणं पितरमुपससार।
अधीहि भगवो ब्रह्मेति। तं होवाच। तपसा ब्रह्म
विजिज्ञासस्व। तपो ब्रह्मेति। स तपोऽतप्यत। स
तपस्तप्त्वा॥४॥

विज्ञानं ब्रह्मेति व्यजानात्। विज्ञानाद्धैव खल्विमानि
भूतानि जायन्ते। विज्ञानेन जातानि जीवन्ति। विज्ञानं

प्रयन्त्यभि संविशन्तीति। तद्विज्ञाय। पुनरेव वरुणं
 पितरमुपससार। अधीहि भगवो ब्रह्मेति। त२ होवाच।
 तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व। तपो ब्रह्मेति। स तपोऽतप्यत।
 स तपस्तप्त्वा॥५॥

आनन्दो ब्रह्मेति व्यजानात्। आनन्दाद्धैव खल्विमानि
 भूतानि जायन्ते। आनन्देन जातानि जीवन्ति। आनन्दं
 प्रयन्त्यभि संविशन्तीति। सैषा भार्गवी वारुणी
 विद्या। परमे व्योमन् प्रतिष्ठिता। य एवं वेद प्रति-
 तिष्ठति। अन्नवानन्नादो भवति। महान्भवति प्रजया
 पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन। महान्कीर्त्या॥६॥

अन्नं न निन्द्यात्। तद्वृतम्। प्राणो वा अन्नम्। शरीरमन्नादम्।
 प्राणे शरीरं प्रतिष्ठितम्। शरीरे प्राणः प्रतिष्ठितः।
 तदेतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितम्। स य एतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितं वेद
 प्रतितिष्ठति। अन्नवानन्नादो भवति। महान्भवति प्रजया
 पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन। महान्कीर्त्या॥७॥

अन्नं न परिचक्षीत। तद्वृतम्। आपो वा अन्नम्।

ज्योतिरन्नादम्। अप्सु ज्योतिः प्रतिष्ठितम्। ज्योतिष्यापः
 प्रतिष्ठिताः। तदेतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितम्। स य एतदन्नमन्ने प्रति-
 ष्ठितं वेद प्रतितिष्ठति। अन्नवानन्नादो भवति। महान्भवति
 प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन। महान्कीर्त्या॥८॥

अन्नं बहु कुर्वीत। तद्वृतम्। पृथिवी वा अन्नम्।
 आकाशोऽन्नादः। पृथिव्यामाकाशः प्रतिष्ठितः। आकाशे
 पृथिवी प्रतिष्ठिता। तदेतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितम्। स य
 एतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितं वेद प्रतितिष्ठति। अन्नवानन्नादो भवति।
 महान्भवति प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन। महान्कीर्त्या॥९॥

न कश्चन वसतौ प्रत्याचक्षीत। तद्वृतम्। तस्माद्यथा कथा
 च विधया बह्वन्नं प्राप्नुयात्। अराध्यस्मा अन्नमित्याचक्षते।
 एतद्वै मुखतोऽन्नं राद्धम्। मुखतोऽस्मा अन्नं राध्यते।
 एतद्वै मध्यतोऽन्नं राद्धम्। मध्यतोऽस्मा अन्नं राध्यते।
 एतद्वै अन्ततोऽन्नं राद्धम्। अन्ततोऽस्मा अन्नं राध्यते।
 य एवं वेद। क्षेम इति वाचि। योगक्षेम इति प्राणापानयोः।
 कर्मेति हस्तयोः। गतिरिति पादयोः। विमुक्तिरिति

पा॒यौ। इति॑ मा॒नुषीः॑ स॒मा॒ज्ञाः। अथ॑ दै॒वीः। तृ॒प्तिरि॑ति
वृ॒ष्टौ। ब॒लमि॑ति वि॒द्युति॑। यश॑ इति॑ प॒शुषु। ज्योति॑रिति
नक्ष॑त्रेषु। प्र॒जाति॑रमृत॒मान॑न्द इत्यु॑प॒स्थे। सर्व॑मित्याका॒शे।
तत्प्र॑तिष्ठेत्यु॑पासी॒त। प्रति॑ष्ठा॒वान्भ॒वति॑। तन्म॑ह इत्यु॑पासी॒त।
म॑हान्भ॒वति॑। तन्म॑न इत्यु॑पासी॒त। मा॑न॒वान्भ॒वति॑। तन्न॑म
इत्यु॑पासी॒त। न॒म्यन्ते॑ऽस्मै का॒माः। तद्ब्र॑ह्मेत्यु॑पासी॒त।
ब्र॒ह्म॑वान्भ॒वति॑। तद्ब्र॑ह्मणः परि॒मर॑ इत्यु॑पासी॒त। पर्ये॑णं
म्रि॒यन्ते॑ द्विष॒न्तः स॒प॒त्नाः। परि॑ येऽप्रि॒या॑ भ्रातृ॒व्याः। स
यश्चा॑यं पु॒रुषे। यश्चा॑सा॒वादि॒त्ये। स ए॒कः। स य॑ ए॒वंवि॒त्।
अ॒स्माल्लो॑कात्प्रेत्य। ए॒तम॑न्नम॒यमा॒त्मान॑मुप॑सङ्क॒म्य। ए॒तं
प्रा॑णम॒यमा॒त्मान॑मुप॑सङ्क॒म्य। ए॒तं म॑नोम॒यमा॒त्मान॑मुप॑सङ्क॒म्य।
ए॒तं वि॒ज्ञान॑म॒यमा॒त्मान॑मुप॑सङ्क॒म्य। ए॒तमा॑नन्द॒मय॑मा॒त्मान॑मुप॑सङ्क॒म्य। इ॒माँल्लो॑का॒न्का॒मा॒न्नी का॑मरूप्य॑नु॒सञ्च॑रन्। ए॒तत्स॑मा गाय॒त्रास्ते॑। हा(३) वु हा(३) वु हा(३) वु। अ॒हम॑न्नम॒हम॑न्नम॒हम॑न्नम्। अ॒हम॑न्नादो(२)ऽहम॑न्नादो(२)-
ऽहम॑न्नादः। अ॒ह॒ऽश्लो॒क॒कृ॒द्दह॑ऽश्लो॒क॒कृ॒द्दह॑ऽश्लो॒क॒कृ॒त्।

अहमस्मि प्रथमजा ऋता(३) स्य। पूर्वं देवेभ्यो अमृतस्य
 ना(३) भाङ्। यो मा ददाति स इदेव मा(३) वाः।
 अहमन्नमन्नमदन्तमा(३) च्छि। अहं विश्वं भुवनमभ्यभवाम्।
 सुवर्नं ज्योतीः। य एवं वेद। इत्युपनिषत्॥१०॥

सह नाववतु। सह नौ भुनक्तु। सह वीर्यं करवावहे। तेजस्वि
 नावधीतमस्तु मा विद्विषावहे। ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ दशमः प्रश्नः — महानारायणोपनिषत् ॥

ॐ सह नाववतु। सह नौ भुनक्तु। सह वीर्यं करवावहे।
 तेजस्वि नावधीतमस्तु मा विद्विषावहे। ॐ शान्तिः शान्तिः
 शान्तिः॥

॥ अम्भस्य पारे ॥

अम्भस्य पारे भुवनस्य मध्ये नाकस्य पृष्ठे महतो महीयान्।
 शुक्रेण ज्योतींषि समनुप्रविष्टः प्रजापतिश्चरति गर्भे

अ॒न्तः॥ यस्मि॑न्नि॒दं सं च॒ वि॒चैति॒ सर्वं॒ यस्मि॑न्दे॒वा अधि॑
वि॒श्वे नि॒षेदुः। तदे॒व भू॒तं तदु॑ भव्य॑मा इ॒दं तद॒क्षरे॑ पर॒मे
व्यो॑मन्॥ येना॑ऽऽवृ॒तं खं च॒ दि॒वं म॒हीं च॒ येना॑ऽऽदि॒त्यस्त॑प॒ति
तेज॑सा॒ भ्राज॑सा च। यम॒न्तः सं॒मुद्रे॑ क॒वयो॑ वय॑न्ति॒ यद॒क्षरे॑
पर॒मे प्र॒जाः॥ यतः॑ प्रसू॒ता ज॒गतः॑ प्रसू॒ती तो॒येन॑ जी॒वान्
व्यस॑स॒र्ज भू॒म्याम्। यदोष॑धीभिः पु॒रुषा॑न्प॒शूश्च॒ वि॒वेश
भू॒तानि॑ चराच॒राणि॑॥ अतः॑ परं॒ नान्य॑दणी॒यसं॑ हि॒ परा॑त्परं॒
यन्म॑ह॒तो म॒हान्त॑म्। यदे॑कम॒व्यक्त॑मन॒न्तरूपं॑ वि॒श्वं पु॒राणं॑
तम॑सः॒ पर॑स्तात्॥१॥

तदे॒वर्तं तदु॑ स॒त्यमा॑हुस्तदे॒व ब्र॒ह्म पर॒मं क॑वी॒नाम्। इ॒ष्टा॒पूर्तं
ब॑हु॒धा जा॒तं जा॒यमा॑नं वि॒श्वं बि॑भ॒र्ति भु॒व॑नस्य॒ नाभिः॑॥
तदे॒वाग्नि॑स्तद्वा॒युस्त॑त्सूर्य॒स्तदु॑ च॒न्द्रमा॑ः। तदे॒व शु॒क्रम॑मृ॒तं
तद्व॑ह्य॒ तदा॑पः स प्र॒जाप॑तिः॥ सर्वे॑ नि॒मेषा॑ ज॒ज्ञिरे॑ वि॒द्युतः॑
पु॒रुषा॑दधि॒। क॒ला मु॑हूर्ताः का॒ष्ठाश्चा॑होरा॒त्राश्च॑ सर्व॒शः॥
अ॒र्धमा॑सा मा॒सा ऋ॒तवः॑ संव॒त्सर॑श्च॒ कल्प॑न्ताम्। स आपः॑

प्रदु॒घे उ॒भे इ॒मे अ॒न्तरि॑क्ष॒मथो॒ सुवः॑॥ नैन॑मूर्ध्वं न तिर्य॑श्च
न मध्ये॒ परि॑जग्र॒भत्। न तस्ये॑शे कश्च॒न तस्य॑ नाम
म॒हद्य॑शः॥ २॥

न स॒न्दे॒शे तिष्ठ॑ति रू॒पम॑स्य॒ न चक्षु॑षा पश्य॑ति कश्च॒नैन॑म्।
हृ॒दा म॑नी॒षा मन॑साऽभि॒कृ॒प्तो य ए॑नं वि॒दुर॑मृ॒तास्ते
भ॑वन्ति॥ अ॒द्भ्यः सम्भू॑तो हि॒रण्य॑ग॒र्भ इत्य॑ष्टौ॥ ए॒ष हि
दे॒वः प्र॒दिशोऽनु॒ सर्वाः॑ पूर्॒वो हि जा॑तः स उ॒ गर्भे॑ अ॒न्तः।
स वि॒जाय॑मानः स जनि॒ष्यमा॑णः प्र॒त्यङ्मुखो॑स्तिष्ठ॑ति
वि॒श्वतो॑मुखः॥ वि॒श्वत॑श्चक्षु॒रुत॑ वि॒श्वतो॑मुखो वि॒श्वतो॑हस्त
उ॒त वि॒श्वत॑स्पात्। सं बा॒हुभ्यां॑ नम॑ति सं पत॑त्रैर्द्यावा॑पृथि॒वी
ज॒नय॑न्दे॒व एकः॑॥ वे॒नस्त॑त्पश्य॒न्विश्वा॑ भुव॑नानि वि॒द्वान्
यत्र॑ वि॒श्वं भव॑त्येक॑नीलम्। यस्मि॑न्नि॒दं सं च॒ विचै॑क॒ं
स ओ॒तः प्रो॑तश्च वि॒भुः प्र॒जासु॑। प्र तद्वो॑चे अ॒मृतं॒ नु
वि॒द्वान्गन्ध॒र्वो नाम॒ निहि॑तं गुहा॑सु॥ ३॥

त्रीणि॑ प॒दा निहि॑ता गुहा॑सु यस्तद्वे॒दं सवि॑तुः पि॒ताऽस॑त्।
स नो॒ बन्धु॑र्जनि॒ता स वि॑धा॒ता धामा॑नि वे॒द भुव॑नानि

विश्वा॑। यत्र॑ दे॒वा अ॒मृत॑मान॒शाना॑स्तृतीये॒ धामा॑न्य॒भ्यैर॑यन्त।
 परि॒ द्यावा॑पृथि॒वी य॑न्ति स॒द्यः परि॑ लो॒कान् परि॑
 दि॒शः परि॑ सु॒वः। ऋ॒तस्य॑ तन्तुं॑ वि॒ततं॑ वि॒चृत्य॑
 तद॑पश्य॒त्तद॑भवत् प्र॒जासु॑। प॒रीत्य॑ लो॒कान्प॒रीत्य॑ भू॒तानि॑
 प॒रीत्य॑ सर्वाः॑ प्र॒दिशो॑ दि॒शश्च॑। प्र॒जाप॑तिः प्रथम॒जा
 ऋ॒तस्याऽऽ॒त्मनाऽऽ॒त्मान॑म॒भिसम्ब॑भूव। स॒द॑स॒स्पति॑मद्भु॒तं
 प्रि॒यमिन्द्र॑स्य॒ काम्य॑म्। स॒नि॑ मे॒धाम॑या॒सिष॑म्। उ॒द्दी॑प्यस्व
 जा॒तवे॑दोऽप॒घ्नन्नि॑र्ऋ॒तिं मम॑॥४॥

प॒शूँश्च॑ म॒ह्यमा॑व॒ह जी॑वनं च॒ दिशो॑ दि॒श। मा नो॑
 हि॒ःसी॒ज्जा॒तवे॑दो॒ गाम॑श्च॒ पुरु॑षं जग॑त्। अ॒बि॒भ्रद॑ग्र॒ आग॑हि
 श्रि॒या मा॒ परि॑पातय।

॥ गायत्रीमन्त्राः ॥

पु॒रुष॑स्य वि॒द्म स॒हस्रा॑क्षस्य॒ महा॑दे॒वस्य॑ धीम॒हि। तन्नो॑ रु॒द्रः
 प्र॒चो॒दया॑त्। तत्पु॒रुषा॑य वि॒द्महे॑ महा॒दे॒वाय॑ धीम॒हि। तन्नो॑
 रु॒द्रः प्र॒चो॒दया॑त्। तत्पु॒रुषा॑य वि॒द्महे॑ व॒क्रतु॑ण्डाय॒ धीम॒हि।

तन्नो॑ दन्तिः प्रचोदया॑त्। तत्पुरु॑षाय वि॒द्महे॑ चक्रतुण्डाय॑
धीमहि॥५॥

तन्नो॑ नन्दिः प्रचोदया॑त्। तत्पुरु॑षाय वि॒द्महे॑ महासे॒नाय॑
धीमहि। तन्नः॑ षण्मुखः प्रचोदया॑त्। तत्पुरु॑षाय वि॒द्महे॑
सुवर्णप॑क्षाय॑ धीमहि। तन्नो॑ गरुडः प्रचोदया॑त्। वेदा॒त्म॒नाय॑
वि॒द्महे॑ हिरण्यग॒र्भाय॑ धीमहि। तन्नो॑ ब्रह्म॑ प्रचोदया॑त्।
ना॒रा॒य॒णाय॑ वि॒द्महे॑ वासुदे॒वाय॑ धीमहि। तन्नो॑ विष्णुः
प्रचोदया॑त्। व॒ज्र॒न॒खाय॑ वि॒द्महे॑ तीक्ष्णद॒ंष्ट्राय॑ धीमहि॥६॥

तन्नो॑ नारसि॒ंहः प्रचोदया॑त्। भा॒स्क॒राय॑ वि॒द्महे॑
महद्युति॑कराय॑ धीमहि। तन्नो॑ आदित्यः प्रचोदया॑त्।
वैश्वान॑राय॑ वि॒द्महे॑ लाली॒लाय॑ धीमहि। तन्नो॑ अग्निः
प्रचोदया॑त्। का॒त्या॒य॒नाय॑ वि॒द्महे॑ कन्यकु॒मारि॑ धीमहि।
तन्नो॑ दुर्गिः प्रचोदया॑त्।

॥ दूर्वासूक्तम् ॥

स॒ह॒स्र॒पर॑मा दे॒वी श॒तमू॑ला श॒ताङ्कु॑रा। सर्व॑ ह॒रतु॑ मे पा॒पं

दूर्वा दुःस्वप्ननाशनी। काण्डात्काण्डात् प्ररोहन्ती परुषः परुषः
परि॥ ७ ॥

ए॒वानो॑ दूर्वे॒ प्रत॑नु स॒हस्रे॑ण श॒तेन॑ च। या श॒तेन॑ प्रत॒नोषि॑
स॒हस्रे॑ण वि॒रोह॑सि। तस्या॑स्ते दे॒वीष्ट॑के वि॒धेम॑ ह॒विषा॑
व॒यम्। अश्व॑क्रान्ते र॒थक्रान्ते॑ वि॒ष्णुक्रान्ते॑ व॒सुन्ध॑रा। शिरसा॑
धा॒रयि॑ष्यामि र॒क्षस्व॑ मा॑ पदे॒ पदे॑।

॥ मृत्तिकासूक्तम् ॥

भूमि॑र्धेनु॒र्धरणी॑ लो॒कधा॑रिणी। उ॒द्धृता॑ऽसि व॒राहे॑ण कृ॒ष्णेन॑
श॒तबा॑हुना। मृ॒त्तिके॑ हन॑ मे पा॒पं य॒न्मया॑ दु॒ष्कृतं॑ कृतम्।
मृ॒त्तिके॑ ब्रह्म॑दत्ताऽसि का॒श्यपे॑नाभि॒मन्त्रि॑ता। मृ॒त्तिके॑ देहि॑ मे
पुष्टिं॑ त्वयि॒ सर्वं॑ प्र॒तिष्ठि॑तम्॥ ८ ॥

मृ॒त्तिके॑ प्र॒तिष्ठि॑ते स॒र्वं त॒न्मे नि॑र्णुद् मृ॒त्तिके॑। तया॑ ह॒तेन॑
पापे॒न ग॒च्छामि॑ प॒रमा॑ गतिम्।

॥ शत्रुजयमन्त्राः ॥

यत॑ इन्द्र॒ भया॑महे॒ ततो॑ नो॒ अभ॑यं कृधि। मघ॑वन्धु॒ग्धि

तव तन्न ऊतये विद्विषो विमृधो जहि। स्वस्तिदा
 विशस्पतिर्वृत्रहा विमृधो वशी। वृषेन्द्रः पुर एतु नः
 स्वस्तिदा अभयङ्करः। स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्ति
 नः पूषा विश्ववेदाः। स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः स्वस्ति
 नो बृहस्पतिर्दधातु। आपान्तमन्युस्तृपलप्रभर्मा धुनिः
 शिमीवाञ्छरुमाः ऋजीषी। सोमो विश्वान्यतसावनानि
 नार्वाग्निन्द्रं प्रतिमानानिदेभुः॥९॥

ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्विसीमतः सुरुचो वेन आवः।
 सबुधिया उपमा अस्य विष्ठाः सतश्च योनिमसतश्च
 विवेः। स्योना पृथिवि भवाऽनृक्षरा निवेशनी।
 यच्छानः शर्म सप्रथाः। गन्धद्वारां दुराधरूपां नित्यपुष्टां
 करीषिणीम्। ईश्वरीः सर्वभूतानां तामिहोपह्वये श्रियम्।
 श्रीर्मे भजतु। अलक्ष्मीर्मे नश्यतु। विष्णुमुखा वै
 देवाश्छन्दोभिरिमाँल्लोकाननपजय्यमभ्यजयन्। महाः इन्द्रो
 वज्रबाहुः षोडशी शर्म यच्छतु॥१०॥

स्वस्ति नो म॒घवा॑ करोतु ह॒न्तु पा॒प्मानं॑ योऽस्मान्
 द्वेष्टि॑। सो॒मान्॒ऽऽ स्वर॑णं कृणुहि ब्र॒ह्मण॑स्पते। क॒क्षीव॑न्तं
 य औ॒शिज॑म्। शरी॑रं यज्ञशम॒लं कु॒सीदं॑ तस्मि॒न्सीद॑तु
 योऽस्मान् द्वेष्टि॑। च॒रणं प॒वित्रं॑ वि॒त॑तं पु॒राणं॑ येन॑ पू॒तस्तर॑ति
 दुष्कृ॑तानि। तेन॑ प॒वित्रे॑ण शु॒द्धेन॑ पू॒ता अति॑ पा॒प्मान॑मरा॒तिं
 तरे॑म। स॒जोषा॑ इन्द्र॒ सग॑णो म॒रुद्भिः॑ सोमं॑ पिब वृ॒त्रह॑ञ्छूर
 वि॒द्वान्। ज॒हि शत्रूँ॑ रप॒ मृधो॑ नुद॒स्वाथाभ॑यं कृणुहि
 वि॒श्वतो॑ नः। सु॒मित्रा॑ न॒ आप॒ ओष॑धयः सन्तु दु॒र्मित्रा॑स्तस्मै
 भूया॑सु॒र्योऽस्मान् द्वेष्टि॑ यं च॑ व॒यं द्वि॒ष्मः। आपो॒ हि ष्ठा
 म॒यो भुव॑स्ता न॑ ऊ॒र्जे द॑धातन॥११॥

म॒हेर॑णाय॒ चक्ष॑से। यो वः शि॒वत॑मो॒ रस॑स्तस्य॑ भाजयते॒ह
 नः। उ॒श॒तीरि॑व मा॒तरः॑। तस्मा॒ अरं॑ गमाम वो॒ यस्य॑ क्षया॒य
 जि॒न्व॑थ। आपो॑ ज॒नय॑था च नः।

॥ अघमर्षणसूक्तम् ॥

हिर॑ण्यशृङ्गं वरु॑णं प्रप॑द्ये ती॒र्थं मे॑ देहि॒ याचि॑तः। य॒न्मया॑

भुक्तमसाधूनां पापेभ्यश्च प्रतिग्रहः। यन्मे मनसा वाचा कर्मणा
वा दुष्कृतं कृतम्। तन्न इन्द्रो वरुणो बृहस्पतिः सविता च
पुनन्तु पुनः पुनः। नमोऽग्नयेऽप्सुमते नम इन्द्राय नमो
वरुणाय नमो वारुण्यै नमोऽद्ध्यः॥१२॥

यदपां क्रूरं यदमेध्यं यदशान्तं तदपंगच्छतात्।
अत्याशनादतीपानाद्यच्च उग्रात् प्रतिग्रहात्। तन्नो वरुणो
राजा पाणिना ह्यवमर्शतु। सोऽहमपापो विरजो निर्मुक्तो
मुक्तकिल्बिषः। नाकस्य पृष्ठमारुह्य गच्छेद्ब्रह्मसलोकताम्।
यश्चाप्सु वरुणः स पुनात्वघमर्षणः। इमं मे गङ्गे यमुने
सरस्वति शुतुद्रि स्तोमं सचता परुष्णिगा। असिक्रिया
मरुद्वृधे वितस्तयाऽऽर्जीकीये शृणुह्या सुषोमया। ऋतं च
सत्यं चाभीद्धात्तपसोऽध्यजायत। ततो रात्रिरजायत ततः
समुद्रो अर्णवः॥१३॥

समुद्रादर्णवादधि संवत्सरो अजायत। अहोरात्राणि
विदधद्विश्वस्य मिषतो वशी। सूर्याचन्द्रमसौ धाता

यथापूर्वमकल्पयत्। दिवं च पृथिवीं चान्तरिक्षमथो
सुवः। यत्पृथिव्यां रजः स्वमान्तरिक्षे विरोदसी।
इमांस्तदापो वरुणः पुनात्वधमर्षणः। पुनन्तु वसवः
पुनातु वरुणः पुनात्वधमर्षणः। एष भूतस्य मध्ये भुवनस्य
गोप्ता। एष पुण्यकृतां लोकानेष मृत्योर्हिरण्मयम्।
द्यावापृथिव्योर्हिरण्मयं सञ्श्रितं सुवः॥१४॥

स नः सुवः सञ्शिशधि। आर्द्रं ज्वलति ज्योतिरहमस्मि।
ज्योतिर्ज्वलति ब्रह्माहमस्मि। योऽहमस्मि ब्रह्माहमस्मि।
अहमस्मि ब्रह्माहमस्मि। अहमेवाहं मां जुहोमि स्वाहा।
अकार्यकार्यवकीर्णी स्तेनो भ्रूणहा गुरुतल्पगः।
वरुणोऽपामधमर्षणस्तस्मात्पापात् प्रमुच्यते। रजो
भूमिस्त्वमां रोदयस्व प्रवदन्ति धीराः। आक्रान्त्समुद्रः
प्रथमे विधर्मं जनयन्प्रजा भुवनस्य राजा। वृषां पवित्रे
अधि सानो अव्ये बृहत्सोमो वावृधे सुवान इन्दुः॥१५॥

॥ दुर्गासूक्तम् ॥

जा॒तवे॑द॒से सु॒नवा॑म॒ सोम॑म॒राती॒यतो॑ नि॒दहा॑ति॒ वेदः॑ । स
 नः॑ प॒रष॑दति॒ दुर्गा॑णि॒ विश्वा॑ ना॒वेव॑ सि॒न्धुं दुरि॑ताऽत्य॒ग्निः ।
 ताम॒ग्निर्व॑णां॒ तप॑सा॒ ज्वल॑न्तीं॒ वैरो॑चनीं॒ कर्म॑फ॒लेषु॑ जु॒ष्टां ।
 दुर्गा॑ दे॒वी ५ श॑रण॒महं॑ प्र॒पद्ये॑ सु॒तर॑सि॒ तर॑से॒ नमः॑ । अ॒ग्ने त्वं
 पा॑रया॒ नव्यो॑ अ॒स्मान्ध॒स्वस्ति॑भि॒रति॑ दुर्गा॑णि॒ विश्वा॑ । पू॒श्वं
 पृ॒थ्वी ब॑हु॒ला न॑ उ॒र्वी भ॑वा॒ तोका॑य॒ तन॑याय॒ शं योः॑ । विश्वा॑नि
 नो दु॒र्गहा॑ जा॒तवे॑दः॒ सिन्धुं॑ न ना॒वा दुरि॑ताति॒ प॒रषि॑ ।
 अ॒ग्ने अ॒त्रिव॑न्मन॒सा गृ॑णा॒नोऽस्मा॑कं॒ बोध्य॑वि॒ता त॒नूना॑म् ।
 पृ॒तना॑जि॒तः ५ स॑ह॒मान॑म॒ग्निमु॒ग्रः ५ हु॑वेम॒ पर॒मात्स॒धस्था॑त् । स
 नः॑ प॒रष॑दति॒ दुर्गा॑णि॒ विश्वा॑ क्षा॒मद्दे॒वो अ॒ति दुरि॑ताऽत्य॒ग्निः ।
 प्र॒लोषि॑ क॒मीड्यो॑ अ॒ध्वरे॑षु॒ सना॑च्च॒ होता॒ नव्य॑श्च॒ सत्सि॑ ।
 स्वा॒श्चाग्ने॑ त॒नुवं॑ पि॒प्रय॑स्वा॒स्मभ्य॑ च॒ सौभ॑ग॒माय॑ज॒स्व ।
 गोभि॑र्जु॒ष्टम॑यु॒जो नि॑षि॒क्तं त॒वैन्द्र॑ वि॒ष्णो॒रनु॑स॒ञ्चरे॑म । नाक॑स्य
 पृ॒ष्ठम॑भि॒ संव॑सानो॒ वैष्ण॑वीं॒ लोक॑ इ॒ह मा॑दयन्ताम् ॥ १६ ॥

[२]

॥ व्याहृतिहोमन्त्राः ॥

भूरन्नम॒ग्नये॑ पृथि॒व्यै स्वाहा॒ भुवोऽन्नं॑ वा॒यवेऽन्तरि॑क्षाय॒
स्वाहा सुव॒रन्नमादि॑त्याय॒ दिवे स्वाहा॒ भूर्भुवः॑ सुव॒रन्नं॑
च॒न्द्रम॑से दि॒ग्भ्यः स्वाहा॒ नमो॑ दे॒वेभ्यः॑ स्व॒धा पि॒तृभ्यो॑
भूर्भुवः॑ सुव॒रन्नमो॑म् ॥ १७ ॥

[३]

भूर॒ग्नये॑ पृथि॒व्यै स्वाहा॒ भुवो॑ वा॒यवेऽन्तरि॑क्षाय॒ स्वाहा॒
सुव॑रादि॒त्याय॑ दि॒वे स्वाहा॒ भूर्भुवः॑ सुव॑श्च॒न्द्रम॑से दि॒ग्भ्यः
स्वाहा॒ नमो॑ दे॒वेभ्यः॑ स्व॒धा पि॒तृभ्यो॑ भूर्भुवः॑ सुव॒रन्न॑
ओम् ॥ १८ ॥

[४]

भूर॒ग्नये॑ च पृथि॒व्यै च॑ मह॒ते च॑ स्वाहा॒ भुवो॑ वा॒यवे॑
चा॒न्तरि॑क्षाय च मह॒ते च॑ स्वाहा॒ सुव॑रादि॒त्याय॑ च दि॒वे
च॑ मह॒ते च॑ स्वाहा॒ भूर्भुवः॑ सुव॑श्च॒न्द्रम॑से च॑ नक्ष॑त्रेभ्यश्च

दिग्भ्यश्च॑ मह॒ते च॒ स्वाहा॒ नमो॑ दे॒वेभ्यः॑ स्व॒धा पि॒तृभ्यो॒
भूर्भुवः॑ सुव॒र्मह॒रोम्॥१९॥

[५]

॥ ज्ञानप्राप्त्यर्थहोममन्त्राः ॥

पा॒हि नो॑ अ॒ग्न ए॒न॑से स्वा॒हा। पा॒हि नो॑ वि॒श्ववे॒द॑से स्वा॒हा। य॒ज्ञं
पा॒हि वि॒भा॒व॑सो स्वा॒हा। स॒र्वं पा॒हि श॒त॒क्र॑तो स्वा॒हा॥२०॥

[६]

पा॒हि नो॑ अ॒ग्न ए॒क॑या। पा॒ह्यु॒त द्वि॒तीय॑या। पा॒ह्यूर्जं॑ तृ॒तीय॑या।
पा॒हि गी॒र्भिश्च॑ त॒सृभि॑र्व॒सो स्वाहा॑॥२१॥

[७]

॥ वेदविस्मरणाय जपमन्त्राः ॥

यश्छ॑न्द॒सामृ॑ष॒भो वि॒श्वरू॑पश्छ॑न्दो॒भ्यश्छ॑न्दा॒ऽस्या॒वि॒वेश॑।
स॒ता॒ शि॒क्यः॑ पु॒रोवा॑चो॒पनि॒षदिन्द्रो॑ ज्ये॒ष्ठ इ॒न्द्रि॒याय॑
ऋषि॑भ्यो॒ नमो॑ दे॒वेभ्यः॑ स्व॒धा पि॒तृभ्यो॒ भूर्भुवः॑ सुव॒श्छ॑न्द॒
ओम्॥२२॥

[८]

नमो ब्रह्मणे धारणं मे अस्त्वनिराकरणं धारयिता भूयासं
कर्णयोः श्रुतं मा च्योद्धुं ममामुष्य ओम्॥ २३॥

[९]

॥ तपः प्रशंसा ॥

ऋतं तपः सत्यं तपः श्रुतं तपः शान्तं तपो
दमस्तपः शमस्तपो दानं तपो यज्ञं तपो भूर्भुवः
सुवर्ब्रह्मैतदुपास्यैतत्तपः॥ २४॥

[१०]

॥ विहिताचरणप्रशंसा निषिद्धाचरणनिन्दा च ॥

यथा वृक्षस्य सम्पुष्पितस्य दूराद्गन्धो वात्येवं पुण्यस्य कर्मणो
दूराद्गन्धो वाति यथाऽसिधारां कर्तेऽवहितामवक्रामे यद्युवे
युवे ह वा विह्वयिष्यामि कर्तं पतिष्यामीत्येवमनृतादात्मानं
जुगुप्सैत्॥ २५॥

[११]

॥ दहरविद्या ॥

अ॒णोरणी॑यान्मह॒तो म॒ही॑याना॒त्मा गु॒हा॑यां निहि॒तोऽस्य॑
 ज॒न्तोः। तम॑क्रतुं पश्यति वीतशोको धा॒तुः प्र॒सादा॑न्महि॒मान॑-
 मी॒शम्। स॒प्त प्रा॒णाः प्र॒भव॑न्ति॒ तस्मा॑त्स॒प्तार्चि॑षः स॒मिधः॑
 स॒प्त जि॒ह्वाः। स॒प्त इ॒मे लो॒का येषु॑ चर॑न्ति प्रा॒णा
 गु॒हाश॑यां निहि॒ताः स॒प्त सं॒प्त। अतः॑ स॒मुद्रा गि॒रय॑श्च
 सर्वे॑ऽस्मात्स्यन्द॑न्ते॒ सिन्ध॑वः सर्व॑रूपाः। अत॑श्च॒ विश्वा॑
 ओष॑धयो रसा॑च्च येनैष भू॒तस्तिष्ठ॑त्यन्तरा॒त्मा। ब्र॒ह्मा दे॒वानां॑
 प॒द॒वीः क॑वी॒नामृ॑षिर्विप्रा॑णां म॒हिषो मृ॒गाणां॑। श्ये॒नो
 गृ॒ध्राणां॑ꣳ स्व॒धि॑तिर्वि॒नानां॑ꣳ सोमः॑ प॒वित्र॑मत्येति॒ रेभन्।॑
 अ॒जामे॑कां लोहि॒तशु॒क्लकृ॑ष्णां ब॒र्हीं प्र॒जां ज॒नय॑न्तीꣳ
 स॒रूपा॑म्। अ॒जो ह्ये॒को जुष॑माणोऽनु॒शेते॒ जहा॑त्येनां
 भु॒क्तभो॑गाम॒जोऽन्यः॑ ॥ २६ ॥

ह॒ꣳसः शु॒चिष॑द्वसु॒रन्तरि॑क्ष॒सद्धो॑ता वेदि॒षदति॑थिर्दु॒रोण॑सत्।
 नृष॑द्वर॒सद॑त॒सद्धो॑म॒सद॒जा गो॒जा ऋ॒तजा अ॒द्रिजा॑

ऋतं बृहत्। घृतं मिमिक्षिरे घृतमस्य योनिर्घृते श्रितो
 घृतमुवस्य धाम। अनुष्वधमावह मादयस्व स्वाहाकृतं
 वृषभ वक्षि हव्यम्। समुद्रादूर्मिर्मधुमा९ उदारदुपा९ शुना
 सममृतत्वमानद। घृतस्य नाम गुह्यं यदस्ति जिह्वा
 देवानाममृतस्य नाभिः। वयं नाम प्रब्रवामा घृतेनास्मिन्
 यज्ञे धारयामा नमोभिः। उप ब्रह्मा शृणवच्छस्यमानं चतुः
 शृङ्गोऽवमीद्वौर एतत्। चत्वारि शृङ्गा त्रयो अस्य पादा द्वे
 शीरूषे सप्त हस्तांसो अस्य। त्रिधा बद्धो वृषभो रौरवीति
 महो देवो मर्त्या९ आविवेश॥२७॥

त्रिधा हितं पणिभिर्गुह्यमानं गवि देवासो घृतमन्वविन्दन्।
 इन्द्र एक९ सूर्य एकं जजान वेनादेक९ स्वधया निष्टतक्षुः।
 यो देवानां प्रथमं पुरस्ताद्विश्वाधियो रुद्रो महर्षिः।
 हिरण्यगर्भं पश्यत् जायमान९ स नो देवः शुभया स्मृत्या
 संयुनक्तु। यस्मात्परं नापरमस्ति किञ्चिद्यस्मान्नाणीयो
 न ज्यायोऽस्ति कश्चित्। वृक्ष इव स्तब्धो दिवि

तिष्ठत्येकस्तेनेदं पूर्णं पुरुषेण सर्वम्। न कर्मणा न प्रजया
 धनेन त्यागेनैके अमृतत्वमानुशुः। परेण नाकं निहितं गुहायां
 विभ्राजते यद्यतयो विशन्ति। वेदान्तविज्ञानसुनिश्चितार्थाः
 सन्न्यासयोगाद्यतयः शुद्धसत्त्वाः। ते ब्रह्मलोके तु
 परान्तकाले परामृतात्परिमुच्यन्ति सर्वे। दहं विपापं
 परमेशमभूतं यत्पुण्डरीकं पुरमध्यसुस्थम्। तत्रापि दहं
 गुगनं विशोकस्तस्मिन् यदन्तस्तदुपासितव्यम्। यो वेदादौ
 स्वरः प्रोक्तो वेदान्ते च प्रतिष्ठितः। तस्य प्रकृतिलीनस्य यः
 परः स महेश्वरः॥२८॥

[१२]

॥ नारायणसूक्तम् ॥

सहस्रशीर्षं देवं विश्वाक्षं विश्वशम्भुवम्। विश्वं नारायणं
 देवमक्षरं परमं पदम्। विश्वतः परमान्नित्यं विश्वं
 नारायणं हरिम्। विश्वमेवेदं पुरुषस्तद्विश्वमुपजीवति।
 पतिं विश्वस्याऽऽत्मेश्वरं शाश्वतं शिवमच्युतम्। नारायणं

महाज्ञेयं विश्वात्मानं पुरायणम्। नारायणपरो ज्योतिरात्मा
नारायणः परः। नारायण परं ब्रह्म तत्त्वं नारायणः
परः। नारायणपरो ध्याता ध्यानं नारायणः परः। यच्च
किञ्चिज्जगत्सर्वं दृश्यते श्रूयतेऽपि वा॥ अन्तर्बहिश्च तत्सर्वं
व्याप्य नारायणः स्थितः॥ २९॥

अनन्तमव्ययं कविः समुद्रेऽन्तं विश्वशम्भुवम्। पद्मकोश
प्रतीकाशः हृदयं चाप्यधोमुखम्। अधो निष्ठ्या
वितस्त्यान्ते नाभ्यामुपरि तिष्ठति। ज्वालामालाकुलं
भाती विश्वस्याऽऽयतनं महत्। सन्ततः शिलाभिस्तु-
लम्बत्याकोशसन्निभम्। तस्यान्ते सुषिरः सूक्ष्मं तस्मिन्सर्वं
प्रतिष्ठितम्। तस्य मध्ये महानग्निर्विश्वार्चिर्विश्वतोमुखः।
सोऽग्रभुग्विभजन्तिष्ठन्नाहारमजरः कविः। तिर्यगूर्ध्वमधः
शायी रश्मयस्तस्य सन्तता। सन्तापयति स्वं देहमा-
पादतलमस्तकः। तस्य मध्ये वह्निशिखा अणीयोर्ध्वा
व्यवस्थितः। नीलतौयदमध्यस्थाद्विद्युल्लेखेव भास्वरा।
नीवारशूकवत्तन्वी पीता भास्वत्यणूपमा। तस्याः शिखाया

मध्ये पुरमात्मा व्यवस्थितः। स ब्रह्म स शिवः स हरिः
सेन्द्रः सोऽक्षरः परमः स्वराट्॥ ३० ॥

नारायणः स्थितो व्यवस्थितश्चत्वारि च॥ [१३]

॥ आदित्यमण्डले परब्रह्मोपासनम् ॥

आदित्यो वा एष एतन्मण्डलं तपति तत्र ता
ऋचस्तदृचा मण्डलं स ऋचां लोकोऽथ य एष
एतस्मिन्मण्डलेऽर्चिर्दीप्यते तानि सामानि स साम्नां
मण्डलं स साम्नां लोकोऽथ य एष एतस्मिन्मण्डलेऽर्चिषि
पुरुषस्तानि यजूंषि स यजुषा मण्डलं स यजुषां लोकः
सैषा त्रय्येवं विद्या तपति य एषोऽन्तरादित्ये हिरण्मयः
पुरुषः॥ ३१ ॥

[१४]

॥ आदित्यपुरुषस्य सर्वात्मकत्वप्रदर्शनम् ॥

आदित्यो वै तेज ओजो बलं यशश्चक्षुः श्रोत्रमात्मा मनो
मन्युर्मनुर्मृत्युः सत्यो मित्रो वायुराकाशः प्राणो लोकपालः

कः किं कं तत्सत्यमन्नमृतो जीवो विश्वः कतमः स्वयम्भु
ब्रह्मतदमृत एष पुरुष एष भूतानामधिपतिर्ब्रह्मणः सायुज्यं
सलोकतामाप्नोत्येतासामेव देवतानां सायुज्यं सार्ष्टितां
समानलोकतामाप्नोति य एवं वेदेत्युपनिषत्॥ ३२॥

[१५]

॥ शिवोपासनमन्त्राः ॥

निधनपतये नमः। निधनपतान्तिकाय नमः। ऊर्ध्वाय
नमः। ऊर्ध्वलिङ्गाय नमः। हिरण्याय नमः। हिरण्यलिङ्गाय
नमः। सुवर्णाय नमः। सुवर्णलिङ्गाय नमः। दिव्याय नमः।
दिव्यलिङ्गाय नमः। भवाय नमः। भवलिङ्गाय नमः। शर्वाय
नमः। शर्वलिङ्गाय नमः। शिवाय नमः। शिवलिङ्गाय
नमः। ज्वलाय नमः। ज्वललिङ्गाय नमः। आत्माय नमः।
आत्मलिङ्गाय नमः। परमाय नमः। परमलिङ्गाय नमः।
एतत्सोमस्य सूर्यस्य सर्वलिङ्गं स्थापयति पाणिमन्त्रं
पवित्रम्॥ ३३॥

[१६]

॥ पश्चिमवक्त्र-प्रतिपादक-मन्त्रः ॥

स॒द्योजा॒तं प्र॑पद्यामि॒ स॒द्योजा॒ताय॒ वै नमो॒ नमः॑ । भ॒वे भ॒वे
नाति॑ भवे भवस्व॒ माम् । भ॒वोद्भ॑वाय॒ नमः॑ ॥ ३४ ॥

[१७]

॥ उत्तरवक्त्र-प्रतिपादक-मन्त्रः ॥

वा॒मदे॒वाय॒ नमो॑ ज्ये॒ष्ठाय॒ नमः॑ श्रे॒ष्ठाय॒ नमो॑ रु॒द्राय॒ नमः॑
का॒लाय॒ नमः॑ कल॑विकर॒णाय॒ नमो॑ बल॑विकर॒णाय॒ नमो॑
बला॑य॒ नमो॑ बल॑प्रमथ॒नाय॒ नमः॑ सर्व॑भूतदम॒नाय॒ नमो॑
म॒नोन्म॑नाय॒ नमः॑ ॥ ३५ ॥

[१८]

॥ दक्षिणवक्त्र-प्रतिपादक-मन्त्रः ॥

अ॒घोरे॑भ्योऽथ॒ घोरे॑भ्यो॒ घोर॑घोर॒तरे॑भ्यः । सर्वे॑भ्यः सर्व॑शर्वे॑भ्यो
नम॑स्ते अस्तु रु॒द्ररू॑पेभ्यः ॥ ३६ ॥

[१९]

॥ प्राग्वक्त्र-प्रतिपादक-मन्त्रः ॥

तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि। तन्नो रुद्रः
प्रचोदयात्॥ ३७ ॥

[२०]

॥ ऊर्ध्ववक्त्र-प्रतिपादक-मन्त्रः ॥

ईशानः सर्वविद्यानामीश्वरः सर्वभूतानां ब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणो-
ऽधिपतिर्ब्रह्मा शिवो मे अस्तु सदाशिवोम्॥ ३८ ॥

[२१]

॥ नमस्कारमन्त्राः ॥

नमो हिरण्यबाहवे हिरण्यवर्णाय हिरण्यरूपाय हिरण्यपतये-
ऽम्बिकापतये उमापतये पशुपतये नमो नमः॥ ३९ ॥

[२२]

ऋतं सत्यं परं ब्रह्म पुरुषं कृष्णपिङ्गलम्। ऊर्ध्वरेतं
विरूपाक्षं विश्वरूपाय वै नमो नमः॥ ४० ॥

[२३]

सर्वो वै रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु। पुरुषो वै रुद्रः सन्महो
नमो नमः। विश्वं भूतं भुवनं चित्रं बहुधा जातं जायमानं च
यत्। सर्वो ह्येष रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु॥४१॥

[२४]

कद्रुद्राय प्रचेतसे मीढुष्टमाय तव्यसे। वो चेम् शन्तमं हृदे।
सर्वो ह्येष रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु॥४२॥

[२५]

॥ अग्निहोत्रहवण्याः उपयुक्तस्य वृक्षविशेषस्याभिधानम् ॥

यस्य वैकङ्कत्यग्निहोत्रहवणी भवति प्रत्येवास्याऽऽहुतय-
स्तिष्ठन्त्यथो प्रतिष्ठित्यै॥४३॥

[२६]

कृणुष्व पाज् इति पञ्च॥४४॥

[२७]

॥ भूदेवताकमन्त्रः ॥

अदितिर्देवा गन्धर्वा मनुष्याः पितरोऽसुरास्तेषां सर्वभूतानां

मा॒ता मे॒दिनी॑ म॒हता॑ म॒ही सा॑वि॒त्री गा॑य॒त्री जग॑त्यु॒र्वी पृ॒थ्वी
ब॒हुला॑ वि॒श्वा भू॑ता क॒त॒मा का॑ या सा स॒त्येत्य॑मृ॒तेति॑
वसि॒ष्ठः॥४५॥

[२८]

॥ सर्वदेवता आपः ॥

आपो॒ वा इ॒दं सर्वं॑ वि॒श्वा भू॑तान्यापः प्रा॒णा वा आपः॑
प॒शव॑ आपोऽन्नमापोऽमृतमापः॑ स॒म्राडापो॑ वि॒राडापः॑
स्व॒राडाप॑श्छन्दा॒ऽस्यापो॑ ज्योती॒ऽष्यापो॑ यजू॒ऽष्यापः॑
स॒त्यमापः॑ सर्वा दे॒वता॑ आपो॒ भूर्भुवः॑ सुव॒राप॑ ओम्॥४६॥

[२९]

॥ सन्ध्यावन्दनमन्त्राः ॥

आपः॑ पुनन्तु पृथि॒वीं पृथि॒वी पृ॒ता पु॑नातु माम्। पुनन्तु
ब्रह्म॑ण॒स्पति॑र्ब्रह्म॒पृ॒ता पु॑नातु माम्। यदुच्छि॑ष्टमभौज्यं यद्वा
दुश्च॑रितं मम। सर्वं पुनन्तु मामापोऽस॒तां च॑ प्र॒तिग्र॑हः
स्वाहा॑॥४७॥

[३०]

अग्निश्च मा मन्युश्च मन्युपतयश्च मन्युकृतेभ्यः। पापेभ्यो
रक्षन्ताम्। यदह्ना पापमकारिषम्। मनसा वाचा हस्ताभ्याम्।
पद्भ्यामुदरेण शिञ्जा। अहस्तदवलुम्पतु। यत्किं च दुरितं
मयि। इदमहं माममृतयोनौ। सत्ये ज्योतिषि जुहोमि
स्वाहा॥४८॥

[३१]

सूर्यश्च मा मन्युश्च मन्युपतयश्च मन्युकृतेभ्यः। पापेभ्यो
रक्षन्ताम्। यद्रात्रिया पापमकारिषम्। मनसा वाचा
हस्ताभ्याम्। पद्भ्यामुदरेण शिञ्जा। रात्रिस्तदवलुम्पतु।
यत्किं च दुरितं मयि। इदमहं माममृतयोनौ। सूर्ये ज्योतिषि
जुहोमि स्वाहा॥४९॥

[३२]

॥ प्रणवस्य ऋष्यादिविवरणम् ॥

ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म। अग्निर्देवता ब्रह्म इत्यार्षम्। गायत्रं

छन्दं परमात्मं सरूपम्। सायुज्यं विनियोगम्॥५०॥

[३३]

॥ गायत्र्यावाहनमन्त्राः ॥

आया॑तु वर॑दा दे॒वी अ॒क्षरं॑ ब्रह्म॒सम्मि॑तम्। गा॒य॒त्रीं
छन्द॑सां मा॒तेदं ब्र॒ह्म जु॒षस्व॑ मे। यदह्ना॑त्कुरु॒ते
पा॒पं तदह्ना॑त्प्रति॒मुच्य॑ते। यद्रा॒त्रिया॑त्कुरु॒ते पा॒पं
तद्रा॒त्रिया॑त्प्रति॒मुच्य॑ते। सर्व॑ व॒र्णे म॑हादे॒वि स॒न्ध्यावि॑द्ये
स॒रस्व॑ति॥५१॥

[३४]

ओजो॑ऽसि॒ सहो॑ऽसि॒ बल॑मसि॒ भ्राजो॑ऽसि॒ दे॒वानां॑ धाम्
नामा॑सि॒ विश्व॑मसि॒ विश्वा॑युः॒ सर्व॑मसि॒ सर्वा॑युरभिभू॒रों
गा॒य॒त्रीमा॑वा॒हया॑मि॒ सावि॑त्रीमा॒वा॒हया॑मि॒ सर॑स्वतीमा॒वा॒ह॒या॑मि॒
छन्द॑ऋषीना॒वा॒हया॑मि॒ श्रिय॑मा॒वा॒हया॑मि॒ गा॒य॒त्रिया॑
गा॒य॒त्रीच्छ॑न्दो॒ विश्वा॑मित्र॒ ऋषिः॑ स॒विता॑ दे॒वता॑ऽग्नि॒र्मुखं॑
ब्रह्मा॑ शिरो॒ विष्णु॑र्हृदय॑ रु॒द्रः शि॒खा पृ॒थिवी॑

योनिः प्राणापानव्यानोदानसमाना सप्राणा श्वेतवर्णा
 साङ्ख्यायनसगोत्रा गायत्री चतुर्विंशत्यक्षरा त्रिपदा षट्क्षुक्षिः
 पञ्चशीर्षोपनयने विनियोग् ओं भूः। ओं भुवः। ओं
 सुवः। ओं महः। ओं जनः। ओं तपः। ओं सत्यम्।
 ओं तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि। धियो यो
 नः प्रचोदयात्। ओमापो ज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवः
 सुवरोम्॥५२॥

[३५]

॥ गायत्री उपस्थानमन्त्राः ॥

उत्तमे शिखरे जाते भूम्यां पर्वतमूर्धनि। ब्राह्मणेभ्योऽभ्यनु-
 ज्ञाता गच्छ देवि यथासुखम्। स्तुतो मया वरदा वेदमाता
 प्रचोदयन्ती पवनै द्विजाता। आयुः पृथिव्यां द्रविणं ब्रह्मवर्चसं
 मह्यं दत्त्वा प्रजातुं ब्रह्मलोकम्॥५३॥

[३६]

॥ आदित्यदेवतामन्त्रः ॥

घृणिः सूर्य आदित्यो न प्रभां वात्यक्षरम्। मधु क्षरन्ति
तद्रसम्। सत्यं वै तद्रसमापो ज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवः
सुवरोम्॥ ५४॥

[३७]

॥ त्रिसुपर्णमन्त्राः ॥

ब्रह्ममेतु माम्। मधुमेतु माम्। ब्रह्ममेव मधुमेतु माम्। यास्ते
सोम प्रजावत्सोभि सो अहम्। दुःस्वप्नहन्दुरुष्यह। यास्ते
सोम प्राणांस्तां जुहोमि। त्रिसुपर्णमयाचितं ब्राह्मणाय
दद्यात्। ब्रह्महत्यां वा एते घ्नन्ति। ये ब्राह्मणास्त्रिसुपर्णं
पठन्ति। ते सोमं प्राप्नुवन्ति। आसहस्रात्पङ्क्तिं पुनन्ति।
ओम्॥ ५५॥

[३८]

ब्रह्म मेधया। मधु मेधया। ब्रह्ममेव मधु मेधया। अद्या नो
देव सवितः प्रजावत्सावीः सौभगम्। परा दुःष्वप्रियं सुव।

विश्वानि देव सवितर्दुरितानि परां सुव। यद्भुद्रं तन्म् आ
 सुव। मधु वातां ऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः। माध्वीर्नः
 सन्त्वोषधीः। मधु नक्तमुतोषसि मधुमत्पार्थिवः रजः। मधु
 द्यौरस्तु नः पिता। मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमाः अस्तु सूर्यः।
 माध्वीर्गावो भवन्तु नः। य इमं त्रिसुपर्णमयाचितं ब्राह्मणाय
 दद्यात्। भ्रूणहत्यां वा एते घ्नन्ति। ये ब्राह्मणास्त्रिसुपर्णं
 पठन्ति। ते सोमं प्राप्नुवन्ति। आसहस्रात्पङ्क्तिं पुनन्ति।
 ओम्॥५६॥

[३९]

ब्रह्म मेधवा। मधु मेधवा। ब्रह्ममेव मधु मेधवा। ब्रह्मा
 देवानां पदवीः कवीनामृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणाम्। श्येनो
 गृध्राणां स्वधितिर्वनानां सोमः पवित्रमत्येति रेभन्।
 हः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्धोता वेदिषदतिथिर्दुरोणसत्।
 नृषद्वरसदृतसद्धौमसदजा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतं
 बृहत्। ऋचे त्वा रुचे त्वा समिथ्स्रवन्ति सरितो न

धेनाः। अ॒न्तर्हृ॒दा म॑न॒सा पू॒यमा॑नाः। घृ॒तस्य॒ धारा॑
अ॒भिचा॑क॒शीमि॑। हि॒र॒ण्ययो॑ वे॒त॒सो म॑ध्य॒ आसा॑म्।
तस्मि॑न्सु॒पर्णो म॑धु॒कृत्कु॑ला॒यी भ॑ज॒न्नास्ते॒ मधु॑दे॒वता॑भ्यः।
तस्या॑ऽऽस॒ते ह॑र॒यः स॒प्तती॑रै॒ स्वधां॑ दु॒हाना॑ अ॒मृत॑स्य॒
धारा॑म्। य इ॒दं त्रि॑सु॒पर्ण॑म॒याचि॑तं ब्रा॒ह्म॒णाय॑ दद्यात्।
वी॒र॒ह॒त्यां वा ए॒ते घ्न॑न्ति। ये ब्रा॒ह्म॒णास्त्रि॑सु॒पर्णं प॑ठ॒न्ति। ते
सोमं॑ प्राप्नु॑वन्ति। आ॒स॒ह॒स्रात्प॒ङ्क्तिं पु॑न॒न्ति। ओम्॥५७॥

[४०]

॥ मेधासूक्तम् ॥

मे॒धा दे॒वी जु॑षमा॒णा न॒ आगा॑द्वि॒श्वार्ची॑ भ॒द्रा सु॑म॒न॒स्यमा॑ना।
त्वया॒ जुष्टा॑ जु॒षमा॑णा दु॒रुक्ता॑न्बृ॒हद्व॑दे॒म वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑॥
त्वया॒ जुष्टं॑ ऋ॒षिर्भव॑ति दे॒वि त्वया॒ ब्रह्मा॑ऽऽग॒तश्री॑रु॒त त्वया॑।
त्वया॒ जुष्टं॑श्चि॒त्रं वि॑न्दते वसु॒ सा नो॑ जुषस्व॒ द्रवि॑णो न
मे॒धे॥५८॥

[४१]

मे॒धां म॒ इन्द्रो॑ द॒दातु॑ मे॒धां दे॒वी सर॑स्वती। मे॒धां मे॒
अ॒श्विना॑वु॒भावाध॑त्तां पुष्क॑र॒स्रजा॑। अ॒प्स॒रासु॑ च॒ या मे॒धा
ग॒न्धर्वेषु॑ च॒ यन्मनः॑। दैवीं॑ मे॒धा सर॑स्वती सा मां मे॒धा
सु॒रभि॑र्जुषता॒ऽ स्वाहा॑॥५९॥

[४२]

आ मां मे॒धा सु॒रभि॑र्वि॒श्वरू॑पा॒ हिर॑ण्यवर्णा॒ जग॑ती जग॒म्या।
ऊ॒र्ज॑स्वती॒ पय॑सा॒ पिन्व॑माना॒ सा मां मे॒धा सु॒प्रती॑का
जुष॑न्ताम्॥६०॥

[४३]

मयि॑ मे॒धां मयि॑ प्र॒जां मय्य॑ग्निस्तेजो॑ दधातु॒ मयि॑ मे॒धां मयि॑
प्र॒जां मयीन्द्र॑ इन्द्रि॒यं द॑धातु॒ मयि॑ मे॒धां मयि॑ प्र॒जां मयि॑
सूर्यो॑ भ्राजो॑ दधातु॥६१॥

[४४]

॥ मृत्युनिवारणमन्त्राः ॥

अपै॑तु मृ॒त्युर॒मृतं॑ न॒ आग॑न्वैवस्व॒तो नो॒ अभ॑यं कृणोतु।

पु॒र्णं व॒न॒स्पते॑रिवा॒भि॒नः शी॒यता॑ र॒यिः स च॑ ता॒न्नः
श॒ची॒प॒तिः॥६२॥

[४५]

परं॑ मृ॒त्यो॒ अनु॑ परे॑हि प॒न्थां॒ यस्ते॒ स्व इ॒तरो॑ दे॒व॒याना॑त्।
चक्षु॑ष्मते शृ॒ण्व॒ते ते॑ ब्रवी॒मि मा नः॑ प्र॒जा री॑रिषो॒ मोत॑
वी॒रान्॥६३॥

[४६]

वा॒तं प्रा॒णं म॒न॒सा॒ऽन्वा रं॑भा॒महे॑ प्र॒जाप॑तिं॒ यो भु॒व॒न॒स्य
गो॒पाः। स नो॑ मृ॒त्योस्त्रा॑यतां॒ पा॒त्व ह॑सो॒ ज्यो॒ग्जी॒वा
ज॒राम॑शीमहि॥६४॥

[४७]

अ॒मु॒त्र भू॒या॒दध॑ यद्य॒मस्य॑ बृ॒ह॒स्प॒ते अ॒भि॒श॑स्ते॒रमु॑ञ्चः।
प्र॒त्यौ॒ह॒ताम॑श्विना॒ मृ॒त्युम॑स्माद्दे॒वाना॑म॒ग्ने भि॒ष॒जा
श॒ची॑भिः॥६५॥

[४८]

हरि॒ः हर॑न्त॒मनु॑यन्ति दे॒वा वि॒श्वस्ये॑शा॒नं वृ॒षभं॑ म॒तीना॑म्।
ब्र॒ह्म स॒रूप॑म॒नुमे॑दमागा॒दय॑नं॒ मा वि॒व॒धीर्वि॒क्रम॑स्व॥६६॥

[४९]

श॒ल॒कैर॒ग्निमि॑न्धा॒न उ॒भौ लो॒कौ स॑नेम॒हम्। उ॒भयो॑र्लो॒कयोर्-
ऋ॒ध्वाऽति॑ मृ॒त्युं त॑राम्य॒हम्॥६७॥

[५०]

मा छि॑दो मृ॒त्यो मा व॑धी॒र्मा मे॒ बलं॑ वि॒वृ॒हो मा प्र॑मोषीः। प्र॒जां
मा मे॑ रीरिष॒ आयु॑रु॒ग्र नृ॒चक्ष॑सं त्वा ह॒विषा॑ विधेम॥६८॥

[५१]

मा नो॑ म॒हान्त॑मु॒त मा नो॑ अ॒र्भकं॑ मा न॒ उक्ष॑न्तमु॒त मा
न॑ उक्षि॒तम्। मा नो॑ऽव॒धीः पि॒तरं॑ मो॒त मा॒तरं॑ प्रि॒या मा
न॑स्त॒नुवो॑ रु॒द्र रीरि॑षः॥६९॥

[५२]

मा न॑स्तो॒के तन॑ये॒ मा न॒ आयु॑षि॒ मा नो॒ गोषु॑ मा नो॒ अश्वे॑षु
रीरि॑षः। वी॒रान्मा नो॑ रु॒द्र भा॒मि॒तोऽव॑धीर्ह॒विष्म॑न्तो॒ नम॑सा

विधेम ते॥७०॥

[५३]

॥ प्रजापतिप्रार्थनामन्त्रः ॥

प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि परिता बभूव।
यत्का॑मास्ते जुहु॑मस्तन्नो॑ अस्तु व॒यं स्या॑म॒ पत॑यो
रयी॒णाम्॥७१॥

[५४]

॥ इन्द्रप्रार्थनामन्त्रः ॥

स्व॒स्ति॒दा वि॒शस्पति॑र्वृ॒त्रहा विमृ॑धो व॒शी। वृ॒षेन्द्रः॑ पु॒र ए॑तु
नः स्व॒स्ति॒दा अ॑भयङ्क॒रः॥७२॥

[५५]

॥ मृत्युञ्जयमन्त्राः ॥

त्र्य॑म्बकं यजामहे सु॒गन्धिं पु॑ष्टि॒वर्ध॑नम्। उ॒र्वारु॑कमि॒व
बन्ध॑नान्मृ॒त्योर्मु॑क्षीय॒ माऽमृ॑ता॑त्॥७३॥

[५६]

ये ते स॒हस्र॑म॒युतं॑ पाशा॒ मृत्यो॑ म॒र्त्याय॑ हन्त॒वे। तान् य॒ज्ञस्य॑
मा॒यया॑ सर्वा॒नव॑ यजामहे॥ ७४॥

[५७]

मृत्य॒वे स्वाहा॑ मृत्य॒वे स्वाहा॑॥ ७५॥

[५८]

॥ पापनिवारक-मन्त्राः ॥

दे॒वकृ॑त॒स्यैन॑सोऽव॒यज॑नमसि॒ स्वाहा॑॥ म॒नुष्य॑कृ॒तस्यैन॑सो-
ऽव॒यज॑नमसि॒ स्वाहा॑॥ पि॒तृकृ॑त॒स्यैन॑सोऽव॒यज॑नमसि॒
स्वाहा॑॥ आ॒त्मकृ॑त॒स्यैन॑सोऽव॒यज॑नमसि॒ स्वाहा॑॥
अ॒न्यकृ॑त॒स्यैन॑सोऽव॒यज॑नमसि॒ स्वाहा॑॥ अ॒स्मत्कृ॑त॒स्यैन॑सो-
ऽव॒यज॑नमसि॒ स्वाहा॑॥ यद्वि॒वा च॑ न॒क्तं चैन॑श्चकृ॒म
तस्या॑व॒यज॑नमसि॒ स्वाहा॑॥ यथ्स्व॒पन्त॑श्च॒ जाग्र॑त॒श्चैन॑श्चकृ॒म
तस्या॑व॒यज॑नमसि॒ स्वाहा॑॥ यथ्सु॒षुप्त॑श्च॒ जाग्र॑त॒श्चैन॑श्चकृ॒म
तस्या॑व॒यज॑नमसि॒ स्वाहा॑॥ यद्वि॒द्वा ऽस॑श्चावि॒द्वा ऽस॑श्चैन॑श्चकृ॒म
तस्या॑व॒यज॑नमसि॒ स्वाहा॑॥ ए॒नस॑ ए॒नसोऽव॒यज॑नमसि॒

स्वाहा॥ ७६॥

[५९]

॥ वसुप्रार्थनामन्त्रः ॥

यद्वो॑ दे॒वाश्च॑कृ॒म जि॒ह्वाया॑ गु॒रुमन॑सो वा॒ प्रयु॑ती दे॒व हे॒डन॑म्।
अरा॑वा॒ यो नो॑ अ॒भि दु॑च्छुना॒यते॒ तस्मि॒न्तदे॒नो॑ वसवो॒ निधे॑तन॒
स्वाहा॑॥ ७७॥

[६०]

॥ कामोऽकार्षीत्-मन्युरकार्षीत् मन्त्रः ॥

कामो॑ऽकार्षी॒न्नमो॑ नमः। कामो॑ऽकार्षी॒त्कामः॑ करोति नाहं॑
करोमि॑ कामः॒ कर्ता॑ नाहं॑ कर्ता॒ कामः॑ कार॒यिता॑ नाहं॑
कार॒यिता॑ एष ते काम॒ कामा॑य स्वाहा॥ ७८॥

[६१]

मन्युर॑कार्षी॒न्नमो॑ नमः। मन्युर॑कार्षी॒न्मन्युः॑ करोति नाहं॑
करोमि॑ मन्युः॒ कर्ता॑ नाहं॑ कर्ता॒ मन्युः॑ कार॒यिता॑ नाहं॑
कार॒यिता॑ एष ते मन्यो॒ मन्य॑वे स्वाहा॥ ७९॥

[६२]

॥ विराजहोममन्त्राः ॥

तिलाञ्जुहोमि सरसा५ सपिष्टान् गन्धार मम चित्ते रमन्तु
स्वाहा। गावो हिरण्यं धनमन्नपान५ सर्वेषां५ श्रियै स्वाहा।
श्रियं च लक्ष्मीं च पुष्टिं च कीर्तिं चानृण्यताम्। ब्रह्मण्यं
बहुपुत्रताम्। श्रद्धामेधे प्रजाः सन्ददातु स्वाहा॥८०॥

[६३]

तिलाः कृष्णास्तिलाः श्वेतास्तिलाः सौम्या वंशानुगाः। तिलाः
पुनन्तु मे पापं यत्किञ्चिद्दुरितं मयि स्वाहा। चोरस्यान्नं
नवश्चाद्धं ब्रह्महा गुरुतल्पगः। गोस्तेय५ सुरापानं भ्रूणहत्या
तिला शान्ति५ शमयन्तु स्वाहा। श्रीश्च लक्ष्मीश्च पुष्टीश्च
कीर्तिं चानृण्यताम्। ब्रह्मण्यं बहुपुत्रताम्। श्रद्धामेधे प्रजा तु
जातवेदः सन्ददातु स्वाहा॥८१॥

[६४]

प्राणापानव्यानोदानसमाना मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजा

विपा॒प्मा भू॒यास॒ः स्वाहा॑। वाङ्म॒नश्चक्षुःश्रोत्र॑जिह्वाघ्राणरेतो-
बुद्ध्याकू॒तिःसङ्कल्पा॑ मे शुद्ध॒न्तां ज्योति॑र॒हं वि॒रजा॑ विपा॒प्मा
भू॒यास॒ः स्वाहा॑। त्वक्कर्ममा॑सरुधिरमेदोमज्जास्नायवो-
ऽस्थीनि मे शुद्ध॒न्तां ज्योति॑र॒हं वि॒रजा॑ विपा॒प्मा भू॒यास॒ः
स्वाहा॑। शिरःपाणिपादपार्श्वपृष्ठोरुदरजङ्घशिश्नोपस्थपायवो
मे शुद्ध॒न्तां ज्योति॑र॒हं वि॒रजा॑ विपा॒प्मा भू॒यास॒ः स्वाहा॑।
उत्तिष्ठ पुरुष हरित पिङ्गल लोहिताक्षि देहि देहि
ददापयिता मे शुद्ध॒न्तां ज्योति॑र॒हं वि॒रजा॑ विपा॒प्मा
भू॒यास॒ः स्वाहा॑॥८२॥

[६५]

पृथिव्यापस्तेजोवायुराकाशा मे शुद्ध॒न्तां ज्योति॑र॒हं वि॒रजा॑
विपा॒प्मा भू॒यास॒ः स्वाहा॑। शब्दस्पर्शरूपरसगन्धा मे
शुद्ध॒न्तां ज्योति॑र॒हं वि॒रजा॑ विपा॒प्मा भू॒यास॒ः स्वाहा॑।
मनोवाक्कायकर्माणि मे शुद्ध॒न्तां ज्योति॑र॒हं वि॒रजा॑
विपा॒प्मा भू॒यास॒ः स्वाहा॑। अव्यक्तभावैरहङ्कारैर्ज्योति॑र॒हं
वि॒रजा॑ विपा॒प्मा भू॒यास॒ः स्वाहा॑। आत्मा मे शुद्ध॒न्तां

ज्योतिर॒हं वि॒रजा॑ विपा॒प्मा भू॒यास॑ꣳ स्वाहा॑॥ अन्तरात्मा
 मे शुद्ध॒न्तां ज्योतिर॒हं वि॒रजा॑ विपा॒प्मा भू॒यास॑ꣳ स्वाहा॑॥
 परमात्मा मे शुद्ध॒न्तां ज्योतिर॒हं वि॒रजा॑ विपा॒प्मा
 भू॒यास॑ꣳ स्वाहा॑॥ क्षु॒धे स्वाहा॑॥ क्षु॒त्पिपा॑साय॒ स्वाहा॑॥
 विवि॑ट्यै स्वाहा॑॥ ऋ॒ग्विधा॑नाय॒ स्वाहा॑॥ कृ॒षौत्का॑य॒
 स्वाहा॑॥ क्षु॒त्पिपा॑साम॒लं ज्ये॒ष्ठाम॒लक्ष्मी॑र्नाशया॒म्यहम्॑॥
 अभू॑तिमसंमृ॒द्धिं च॒ सर्वा॑न्निर्णु॒द मे पा॒प्मानं॑ꣳ स्वाहा॑॥
 अन्न॑मय-प्राणमय-मनोमय-विज्ञानमय-मानन्दमय-मात्मा मे
 शुद्ध॒न्तां ज्योतिर॒हं वि॒रजा॑ विपा॒प्मा भू॒यास॑ꣳ स्वाहा॑॥ ८३ ॥

[६६]

॥ वैश्वदेवमन्त्राः ॥

अ॒ग्नये॑ स्वाहा॑॥ वि॒श्वेभ्यो॑ दे॒वेभ्यः॑ स्वाहा॑॥ ध्रु॒वाय॑ भू॒माय॑
 स्वाहा॑॥ ध्रु॒वक्षि॑तये॒ स्वाहा॑॥ अ॒च्युत॑क्षि॒तये॑ स्वाहा॑॥ अ॒ग्नये॑
 स्वि॒ष्टकृ॑ते॒ स्वाहा॑॥ ॥ ध॒र्माय॑ स्वाहा॑॥ अध॑र्माय॒ स्वाहा॑॥ अ॒द्भ्यः

स्वाहा॥ ओषधिवनस्पतिभ्यः स्वाहा॥८४॥

रक्षोदेवजनेभ्यः स्वाहा॥ गृह्याभ्यः स्वाहा॥ अवसानेभ्यः
स्वाहा॥ अवसानपतिभ्यः स्वाहा॥ सर्वभूतेभ्यः स्वाहा॥
कामाय स्वाहा॥ अन्तरिक्षाय स्वाहा॥ यदेजति जगति
यच्च चेष्टति नाम्नो भागोऽयं नाम्ने स्वाहा॥ पृथिव्यै स्वाहा॥
अन्तरिक्षाय स्वाहा॥८५॥

दिवे स्वाहा॥ सूर्याय स्वाहा॥ चन्द्रमसे स्वाहा॥ नक्षत्रेभ्यः
स्वाहा॥ इन्द्राय स्वाहा॥ बृहस्पतये स्वाहा॥ प्रजापतये
स्वाहा॥ ब्रह्मणे स्वाहा॥ स्वधा पितृभ्यः स्वाहा॥ नमो रुद्राय
पशुपतये स्वाहा॥८६॥

देवेभ्यः स्वाहा॥ पितृभ्यः स्वधाऽस्तु। भूतेभ्यो नमः।
मनुष्येभ्यो हन्ता॥ प्रजापतये स्वाहा॥ परमेष्ठिने स्वाहा॥
यथा कूपः शतधारः सहस्रधारो अक्षितः। एवा मे अस्तु
धान्यं सहस्रधारमक्षितम्। धनं धान्यै स्वाहा॥ ये भूताः
प्रचरन्ति दिवानक्तं बलिमिच्छन्तो वितुदस्य प्रेष्याः।

तेभ्यो॑ ब॒लिं पु॑ष्टि॒कामो॑ हरामि॒ मयि॒ पुष्टिं॑ पुष्टि॑पतिर्दधातु॒
स्वाहा॑॥८७॥

[६७]

ओं तद्ब्र॒ह्म। ओं तद्वा॒युः। ओं तदा॒त्मा। ओं तथ्स॒त्यम्।
ओं तथ्सर्व॑म्। ओं तत्पु॒रोर्नमः॑॥ अन्तश्चरति॑ भूतेषु॒ गुहायां॑
वि॒श्वमूर्ति॑षु। त्वं यज्ञ॑स्त्वं वष॒ट्कारस्त्वमिन्द्र॑स्त्व॒ रुद्र॑स्त्वं
विष्णु॑स्त्वं ब्रह्म त्वं प्रजा॑पतिः। त्वं तदाप॒ आपो॒ ज्योती॑
रसोऽमृतं॑ ब्रह्म भूर्भुव॑स्सुव॒रोम्॥८८॥

[६८]

॥ प्राणाहुतिमन्त्राः ॥

श्रद्धायां॑ प्रा॒णे निवि॑ष्टोऽमृतं॑ जुहोमि। श्रद्धायां॑म॒पाने॑ निवि॑ष्टो-
ऽमृतं॑ जुहोमि। श्रद्धायां॑ व्या॒ने निवि॑ष्टोऽमृतं॑ जुहोमि।
श्रद्धायां॑मु॒दाने॑ निवि॑ष्टोऽमृतं॑ जुहोमि। श्रद्धायां॑ स॒माने॑
निवि॑ष्टोऽमृतं॑ जुहोमि। ब्रह्म॑णि म आ॒त्माऽमृत॑त्वाय॑॥
अ॒मृतो॑प॒स्तर॑णमसि॑॥ श्रद्धायां॑ प्रा॒णे निवि॑ष्टोऽमृतं॑ जुहोमि।

शि॒वो मां वि॒शाप्र॑दाहाय। प्रा॒णाय॑ स्वाहा॑॥ श्र॒द्धाया॑-
मपा॒ने निवि॑ष्टोऽमृतं जुहोमि। शि॒वो मां वि॒शाप्र॑दाहाय।
अपा॒नाय॑ स्वाहा॑॥ श्र॒द्धाया॑ व्या॒ने निवि॑ष्टोऽमृतं जुहोमि।
शि॒वो मां वि॒शाप्र॑दाहाय। व्या॒नाय॑ स्वाहा॑॥ श्र॒द्धाया॑-
मुदा॒ने निवि॑ष्टोऽमृतं जुहोमि। शि॒वो मां वि॒शाप्र॑दाहाय।
उदा॒नाय॑ स्वाहा॑॥ श्र॒द्धाया॑ सम॒ाने निवि॑ष्टोऽमृतं जुहोमि।
शि॒वो मां वि॒शाप्र॑दाहाय। स॒मानाय॑ स्वाहा॑॥ ब्रह्म॑णि म
आ॒त्माऽमृत॑त्वाय॑। अ॒मृता॒पिधान॑मसि॥८९॥

[६९]

॥ भुक्तान्नाभिमन्त्रणमन्त्राः ॥

श्र॒द्धाया॑ प्रा॒णे निवि॑श्यामृतं हुतम्। प्रा॒णमन्त्रे॑नाप्यायस्व।
श्र॒द्धाया॑मपा॒ने निवि॑श्यामृतं हुतम्। अ॒पानमन्त्रे॑नाप्यायस्व।
श्र॒द्धाया॑ व्या॒ने निवि॑श्यामृतं हुतम्। व्या॒नमन्त्रे॑नाप्यायस्व।
श्र॒द्धाया॑मुदा॒ने निवि॑श्यामृतं हुतम्। उदा॒नमन्त्रे॑नाप्यायस्व।
श्र॒द्धाया॑ सम॒ाने निवि॑श्यामृतं हुतम्। स॒मानमन्त्रे॑नाप्या-

यस्व॥९०॥

[७०]

॥ भोजनान्ते आत्मानुसन्धानमन्त्राः ॥

अङ्गुष्ठमात्रः पुरुषोऽङ्गुष्ठं च समाश्रितः। ईशः सर्वस्य जगतः
प्रभुः प्रीणाति विश्वभुक्॥९१॥

[७१]

॥ अवयवस्वस्थता-प्रार्थनामन्त्रः ॥

वाङ्म आसन्। नसोः प्राणः। अक्ष्योश्चक्षुः। कर्णयोः श्रोत्रम्।
बाहुवोर्बलम्। ऊरुवोरोजः। अरिष्टा विश्वान्यङ्गानि तनूः।
तनुवा मे सह नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीः॥९२॥

[७२]

॥ इन्द्रसप्तर्षि-संवादमन्त्रः ॥

वयः सुपर्णा उप सेदुरिन्द्रं प्रियमेधा ऋषयो नाधमानाः। अपं
ध्वान्तमूर्णुहि पूर्यि चक्षुर्मुमुग्ध्यस्मान्निधयेऽव बद्धान्।

[७३]

॥ हृदयालम्भनमन्त्रः ॥

प्राणानां ग्रन्थिरसि रुद्रो मां विशान्तकः। तेनान्नेनाप्या-
यस्व॥१३॥

[७४]

॥ देवताप्राणनिरूपणमन्त्रः ॥

नमो रुद्राय विष्णवे मृत्युर्मे पाहि॥१४॥

[७५]

॥ अग्निस्तुतिमन्त्रः ॥

त्वमग्ने द्युभिस्त्वमाशुशुक्षणिस्त्वमद्भ्यस्त्वमश्मन्स्परि। त्वं
वनेभ्यस्त्वमोषधीभ्यस्त्वं नृणां नृपते जायसे शुचिः॥१५॥

[७६]

॥ अभीष्टयाचनामन्त्राः ॥

शिवेन मे सन्तिष्ठस्व स्योनेन मे सन्तिष्ठस्व सुभूतेन
मे सन्तिष्ठस्व ब्रह्मवर्चसेन मे सन्तिष्ठस्व यज्ञस्यर्धिमनु
सन्तिष्ठस्वोप ते यज्ञ नम उप ते नम उप ते नमः॥१६॥

॥ परतत्त्व-निरूपणम् ॥

स॒त्यं परं परं॑ स॒त्यं स॒त्येन॒ न सु॒वर्गाल्लो॒काच्च॑वन्ते
 क॒दाच॑न स॒तां हि स॒त्यं तस्मा॑त्स॒त्ये र॑मन्ते । तप॒ इति॑ तपो
 नान॑श॒नात्परं॑ यद्धि परं तप॒स्तद्दु॑र्ध॒र्षं तद्दुरा॑ध॒र्षं तस्मा॑त्तप॒सि
 रम॑न्ते । दम॒ इति॑ निय॒तं ब्र॑ह्मचा॒रिण॑स्तस्मा॒द्वमे॑ रमन्ते ।
 शम॒ इत्य॑रण्ये मु॒नय॑स्तस्मा॒च्छमे॑ रमन्ते । दान॑मिति॒ सर्वा॑णि
 भू॒तानि॑ प्र॒शंस॑न्ति दाना॒न्नाति॑ दु॒ष्करं॑ तस्मा॑द्दाने र॑मन्ते
 । ध॒र्म इति॑ ध॒र्मेण॒ सर्व॑मि॒दं परि॑गृही॒तं ध॒र्मान्नाति॑ दु॒ष्करं॑
 तस्मा॑द्ध॒र्मे र॑मन्ते । प्र॒जन॒ इति॑ भू॒यांस॑स्तस्मा॒द्भूयि॑ष्ठाः
 प्रजा॑यन्ते तस्मा॒द्भूयि॑ष्ठाः प्र॒जन॑ने रमन्तेऽग्नय॒ । इत्या॑ह
 तस्मा॑द॒ग्नय॒ आधा॑तव्या अ॒ग्निहो॑त्रमित्या॑ह तस्मा॑द॒ग्निहो॑त्रे
 र॑मन्ते । य॒ज्ञ इति॑ य॒ज्ञो हि दे॒वास्तस्मा॑द्य॒ज्ञे र॑मन्ते ।
 मान॑समिति॒ वि॒द्वांस॑स्तस्मा॒द्वि॒द्वांस॑ ए॒व मा॑न॒से र॑मन्ते
 । न्या॒स इति॑ ब्र॒ह्मा ब्र॒ह्मा हि परः॑ परो॑ हि ब्र॒ह्मा तानि॑

वा ए॒तान्यव॑राणि॒ परा॑सि न्या॒स ए॒वात्य॑रेचय॒द्य ए॒वं
वेदै॑त्युपनिषत्॥१७॥

[७८]

॥ ज्ञानसाधन-निरूपणम् ॥

प्रा॒जाप॒त्यो हा॒रुणिः॑ सु॒पर्णे॑यः प्र॒जाप॑तिं पि॒तर॒मुप॑ससार॒ किं
भ॑गव॒न्तः प॑र॒मं व॑द॒न्तीति॑ तस्मै प्रो॒वाच॑ । स॒त्येन॑ वा॒युरावा॑ति
स॒त्येना॑ऽऽदि॒त्यो रो॑चते दि॒वि स॒त्यं वा॒चः प्र॑ति॒ष्ठा स॒त्ये
स॒र्वं प्र॑ति॒ष्ठितं॑ तस्मा॑त्स॒त्यं प॑र॒मं व॑द॒न्ति । तप॑सा दे॒वा
दे॒वता॑मग्रं आ॒यन्त॑प॒सर्ष॑यः सु॒वर॑न्ववि॒न्दन् तप॑सा स॒पत्नान्
प्र॑णु॒दामा॑रा॒तीस्तप॑सि स॒र्वं प्र॑ति॒ष्ठितं॑ तस्मा॑त्तपः॒ पर॑मं वद॒न्ति
० दमे॑न दा॒न्ताः कि॒ल्बिष॑मवधू॒न्वन्ति॑ दमे॑न ब्रह्मचा॒रिणः॑
सु॒व॑र॒गच्छ॑न्दमो॑ भू॒तानां॑ दुरा॒ध॒र्षं दमे॑ स॒र्वं प्र॑ति॒ष्ठितं॑
तस्मा॑द्दमः॒ पर॑मं वद॒न्ति । शमे॑न शा॒न्ताः शि॒वमा॑चर॒न्ति
शमे॑न ना॒कं मु॒नयो॑ऽन्ववि॒न्द॒ञ्छमो॑ भू॒तानां॑ दुरा॒ध॒र्ष॒ञ्छमे॑
स॒र्वं प्र॑ति॒ष्ठितं॑ तस्मा॑च्छमः॒ पर॑मं वद॒न्ति । दानं॑ य॒ज्ञानां॑

वरूथं दक्षिणा लोके दातारः सर्वभूतान्युपजीवन्ति
दानेनारातीरपांनुदन्त दानेन द्विषन्तो मित्रा भवन्ति
दाने सर्वं प्रतिष्ठितं तस्माद्दानं परमं वदन्ति । धर्मो
विश्वस्य जगतः प्रतिष्ठा लोके धर्मिष्ठं प्रजा उपसर्पन्ति
धर्मेण पापमपनुदति धर्मे सर्वं प्रतिष्ठितं तस्माद्धर्मं परमं
वदन्ति । प्रजननं वै प्रतिष्ठा लोके साधु प्रजायास्तन्तुं
तन्वानः पितृणामनृणो भवन्ति तदेव तस्यानृणं तस्मात्
प्रजननं परमं वदन्त्यग्नयो वै त्रयीं विद्या । देवयानः
पन्थां गार्हपत्य ऋक्पृथिवी रथन्तरमन्वाहार्यपचनं
यजुरन्तरिक्षं वामदेव्यमाहवनीयः सामं सुवर्गो लोको
बृहत्तस्मादग्नीन्परमं वदन्त्यग्निहोत्रः सायं प्रातर्गृहाणां
निष्कृतिः स्विष्टः सुहुतं यज्ञक्रतूनां प्रायणः सुवर्गस्य
लोकस्य ज्योतिस्तस्मादग्निहोत्रं परमं वदन्ति । यज्ञ इति
यज्ञेन हि देवा दिवं गता यज्ञेनासुरानपांनुदन्त यज्ञेन
द्विषन्तो मित्रा भवन्ति यज्ञे सर्वं प्रतिष्ठितं तस्माद्यज्ञं
परमं वदन्ति । मानसं वै प्राजापत्यं पवित्रं मानसेन

मनसा साधु पश्यति मानसा ऋषयः प्रजा असृजन्त
मानसे सर्वं प्रतिष्ठितं तस्मान्मानसं परमं वदन्ति । न्यास
इत्याहुर्मनीषिणो ब्रह्माणं ब्रह्मा विश्वः कतमः स्वयम्भुः
प्रजापतिः संवत्सर इति संवत्सरोऽसावादित्यो य एष
आदित्ये पुरुषः स परमेष्ठी ब्रह्मात्मा । याभिरादित्यस्तपति
रश्मिभिस्ताभिः पर्जन्यो वर्षति पर्जन्येनौषधिवनस्पतयः
प्रजायन्त ओषधिवनस्पतिभिरन्नं भवत्यन्नेन प्राणाः प्राणैर्बलं
बलेन तपस्तपसा श्रद्धा श्रद्धया मेधा मेधया मनीषा
मनीषया मनो मनसा शान्तिः शान्त्या चित्तं चित्तेन स्मृतिः
स्मृत्या स्मारः स्मारेण विज्ञानं विज्ञानेनाऽऽत्मानं वेदयति
तस्मादन्नं ददन्त्सर्वाण्येतानि ददात्यन्नात् प्राणा भवन्ति
० भूतानां प्राणैर्मनो मनसश्च विज्ञानं विज्ञानादानन्दो
ब्रह्मयोनिः स वा एष पुरुषः पञ्चधा पञ्चात्मा येन सर्वमिदं
प्रोतं पृथिवी चान्तरिक्षं च द्यौश्च दिशश्चावान्तरदिशाश्च स
वै सर्वमिदं जगत्स च भूतं स भव्यं जिज्ञासकृत् ऋतजा

रयि॑ष्ठा । श्र॒द्धा स॒त्यो मह॑स्वान्त॒पसो॒ वरि॑ष्ठा॒द्वात्वा॑ तमे॒वं
मन॑सा हृ॒दा च॒ भूयो॑ न मृ॒त्युमुप॑याहि वि॒द्वान्तस्मा॑न्या॒समे॒षां
तप॑सामतिरिक्त॒माहु॑र्वसुर॒ण्वो वि॒भूर॑सि प्रा॒णे त्वम॑सि
सन्धा॒ता । ब्र॒ह्मन् त्वम॑सि वि॒श्वधृ॑त्ते॒जोदा॑स्त्वम॒स्यग्नि॑र॒सि
वर्चो॑दास्त्वम॒सि सूर्य॑स्य द्यु॒म्नोदा॑स्त्वम॒सि च॒न्द्रम॑स
उप॑याम॒गृही॑तोऽसि ब्र॒ह्मणे॑ त्वा । मह॑स॒ ओमि॒त्यात्मा॑नं
यु॒ञ्जीतै॒तद्वै महो॑प॒निष॑दं दे॒वानां॑ गु॒ह्यं य ए॒वं वेद॑ ब्र॒ह्मणो॑
महि॑मान॒माप्नो॑ति॒ तस्मा॑द्ब्र॒ह्मणो॑ महि॑मान॒मित्यु॑प॒निष॑त् ॥ ९८ ॥

[७९]

॥ ज्ञानयज्ञः ॥

तस्यै॒वं वि॒दुषो॑ य॒ज्ञस्या॒ऽऽत्मा॑ यज॑मानः श्र॒द्धा पत्नी॑
शरी॑रमि॒ध्ममुरो॑ वेदि॒र्लोमा॑नि ब॒र्हिर्वे॒दः शिखा॑
हृद॑यं यूपः॒ काम॑ आज्यं म॒न्युः प॒शुस्तपो॑ऽग्नि॒र्दमः॑
शम॑यि॒ता दक्षि॑णा वाग्घो॒ता प्रा॒ण उ॒द्गा॒ता चक्षु॑रध्व॒र्युर्मनो॑
ब्र॒ह्मा । श्रोत्र॑म॒ग्नीद्याव॑द्धि॒यते॑ सा दी॒क्षा यद॑श्जा॒ति

तद्धविर्यत्पिबति तदस्य सोमपानं यद्रमते तदुपसदो
यत्सञ्चरत्युपविशत्युत्तिष्ठते च स प्रवर्ग्यो यन्मुखं
तदाहवनीयो या व्याहृतिराहुतिर्यदस्य । विज्ञानं तञ्जुहोति
यत्सायं प्रातरत्ति तत्समिधं यत्प्रातर्मध्यं दिनं सायं च
तानि सवनानि ये अहोरात्रे ते दर्शपूर्णमासौ येऽर्धमासाश्च
मासाश्च ते चातुर्मास्यानि य ऋतवस्ते पशुबन्धा ये
संवत्सराश्च परिवत्सराश्च तेऽहर्गणाः सर्ववेदसं वा ।
एतत्सत्रं यन्मरणं तदवभृथं एतद्वै जरामर्यमग्निहोत्रं
सत्रं य एवं विद्वानुदगयने प्रमीयते देवानामेव महिमानं
गत्वाऽऽदित्यस्य सायुज्यं गच्छत्यथ । यो दक्षिणे
प्रमीयते पितृणामेव महिमानं गत्वा चन्द्रमसः सायुज्यं
सलोकतामाप्नोत्येतौ वै सूर्याचन्द्रमसौ महिमानौ ब्राह्मणो
विद्वानभिजयति तस्माद्ब्राह्मणो महिमानमाप्नोति तस्माद्ब्राह्मणो
महिमानमित्युपनिषत् ॥ ११ ॥

ॐ स॒ह ना॑ववतु। स॒ह नौ॑ भुनक्तु। स॒ह वी॒र्यं॑ करवावहे।
ते॒ज॒स्वि ना॒वधी॑तमस्तु मा वि॒द्विषा॒वहे॑। ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒
शान्तिः॑॥

